

8066

శ్రీలక్ష్మీకామగ్రీవో విజయతే తకామ్.

బాలచోదినీ

—o—o—o—

ఏకోనచత్వారింశః పాతః = యుద్ధపరితెమ్మిదప పాతము

సా = ఆమె	అభిముఖం = ఎదురుగా
ఏమా = ఈమె	సరిలేః = దుర్బుకొని
కా = ఎవ్వరి ?	ఈషత్ = కొంచెము
సర్వా = సరిది	పరిశ్చయః = ఎల్లండి
ఏకా = ఒక పే	ప్రపరిశ్చయః = ఆచలెల్లండి
అన్యా = నుటియొక పే	ప్రహ్వః = మొన్ని

అం = వేళాదుట

వర్తమానము

భూశము

ఏ. బ.

ఏ. బ.

ప్ర. లంబశే = లాబంశే	అలంబా = అలంబంత
మ. లంబసే = లంబధే	అలంబధాః = అలంబధ్వం
ఉ. లంబే = లంబామహే	అలంబే = అలంబామహే

సా అంగనా కస్య పుత్రీకా వా, కిమర్థం గంగానమీషే
 సంచరతి వా ఇతి ఏకః స్మృతః మాం ప్రహ్వః అప్పచ్ఛత్. తదా
 అహం ఈషత్ ఆలోచ్య హేమ్యప! అహమపి తద్వృత్తాంతం
 సర్వం విచార్య అసంతరిం వదిష్యామి; తావత్సర్వంతం అత్ర
 ఏధ ఇతి అవదం. తతః సః భూపాలః గంగాతీరే ఏకస్మిన్ లతా
 గృహే ఈషత్ప్రవృత్తం ఉపేత్వా, పునః అపి బహిః ఆగత్వ
 మాం ఆహ్వాయత్. తదుపరి అహం రాజనమీషం గత్వా

గర్భిణీ

మీదకి ౪౬౩౭౯... గా ల భో ది నీ

20-8-99

1. పోయోహల! పీమా మద్యచరస్య ప్రత్యక్షరం నాయచ్చత్. కింతు
అహం పునః పునః అపృచ్ఛా; తథాపి నా తూష్ణీం ఆసీత్.
త్వమేవ గత్వా పృచ్ఛ - ఇతి తం స్మరం అవదం. పశ్యాత్
సః స్మరః తథాపివ అకిరోత్.

పిమ్మట రాజును జూచి ఆ యాడూది ఓ రాజా నాయూరు
యొక్క యు నాయొక్కయు పేరు నీకెందుకు? నీవు (నీతో
వను) = (తెవ మార్గం) వెళ్లుమని చెప్పెను. (అలోపల) =
(ఏతదంతే) ఒకదొంగ అక్కడ చెట్టమీద వేలాడు
చుండెను. వాడు ఈ స్త్రీని దొంగలించుకొని పొవుటకు వచ్చి
నాడిని రాజు వాసిన దిండించెను. (ఇట్లుండగా) = (ఏవంస్థితే)
మఱియొక్కతే ఆరాజును చూచి ఈవేళి మాయెల్లో భోజ
నమును చేయుటకు నీవు రమ్మని రాజును పిలిచెను. ఒసే! నీ
వెవతెవు? అని రాజు అడిగెను. అది నేనొకశూద్రునియొక్క
పెండ్లామను అని జవాబుచెప్పెను. పిమ్మట ఓనీ నేను క్షత్రియుఁ
డనుగదా, మీ యెల్లో ఎట్లు భోజనమును చేయుదును? నేను
మీ యింటికి రాను పొమ్ము అనిచెప్పెను. ఆమెయు వెళ్ళెను.

చత్వారింశః పాఠః = నలుపదప పాఠము

గమనం = వెళ్ళుట

గత్వా = వెళ్ళి

ఆగమనం = వచ్చుట

ఆగత్య = వచ్చి

కరణం = చేయుట

కృత్వా = చేసి

మరణం = చచ్చుట

మృత్యా = చచ్చి

ధావనం = పరుగెత్తుట

ధావిత్యా = పరుగెత్తి

పఠనం = చదువుట || మొ ||

పఠిత్యా = చదివి || మొ ||

జ్ఞా = తెలియుట.

జ్ఞాయతే = తెలియును, తెలియబడుచున్నది

అజ్ఞాయత = తెలిసెను, తెలియబడెను

జ్ఞాన్యతే = తెలియఁగలఁడు, తెలియబడఁగలఁడు

లంబిష్యతే = వ్రేలాడఁగలఁడు

జ్ఞాపయతి = తెలుపుచున్నాఁడు

లంబయతి = వ్రేలాడవేయుచున్నాఁడు

అరే బాలక ! నాగదంతే మమ అంగవస్త్రం లంబయ, నోచేత్ గృహేవా లంబయ. భోబాలక ! త్రక్తే మక్ష్మికాః పతి వ్యంతి కింవా గత్వా పశ్యసివా సవా. కటాహే జలం అస్తిరే నోచేత్ త్వం ఝటితి తటాకం గత్వా పానీయం ఆనీయ కటా హం పూరియ. అనేకే బాంధవాః స్నానార్థం ఆగచ్ఛ. వ్యూః సక్తం మమ సిద్ధాసమయే ఏకః ఖసకః ఆగత్య అన్నపాత్రం అధః అపారయత్. అసంతరం ఏకః మూషకః మమ కసస్థి కాం శనైః అదశత్. తత్త్ర ఘరట్టసమీపే ముసలం అస్తి; ఇథం ఆనేష్యసి కిం? ఘరట్టః కుత్రాస్తివా మయా సజ్ఞాయతే. తవ పతనాసంతరం త్వమేవ గత్వా ఆనయ ముసలం. వ్యూః ప్రాతః అన్యదావరణే ఏకం శూర్పం ఆనీత్. తస్మిన్ ఏకః రక్తపుచ్ఛః అవసత్. తం దృష్ట్వా తవ అనుజః అమారయ ద్రే, అబ్రహ్మణ్యం! మంథానః కటః ఉలూఖిలం చ ఏకత్ర ఏవ సంధి. హేఅంబ! మమ చేలం జలే అవతత్, ఈషత్ శోషయిష్యసి కిం!

యమ్యన్యహే అన్య ప్రాతః దశ సకులాన్ అహ మశ్యం.
 శేషాం మధ్య వశః సకులః కుసూలే పతిత్వా ధాన్యం సర్వం
 అభావత్.

నీకు ఆడుపిల్ల బెండజయ్యా? నాకు ఒక్క తే కూతురు.
 అలాగా? ఎందుకరా ఆపిల్లను ఆలా బాధ పెట్టుచు
 న్నావు? నీకేమి తెలియును, నిన్న నన్ను చెఱువుదగ్గర కొట్టినది.
 అయితే సరే. మొదట తెమ్ముని, వాలను త్రాగించి తరువాత
 పెరుండొట్టుము. వాడెక్కడ నుండెనో నీకు తెలియునా?
 చూడుచూడు ఆ చెట్టుమీది వేలాడుచున్నాడు. నీవు మెల్లగా
 అక్కడకు వెళ్ళి వాని తీసికొనిమ్ము. కాని వానిని భయపెట్టు
 వద్దు. లేకపోతే వాడు చెట్టునుండి పడును. మీకు గుఱ్ఱము
 లెన్ని యున్నవి, ఎద్దు లెన్ని యున్నవి? నాన్నా! మనయింట్లో
 దోసపరు గున్నదా? నులకమంచముమీద కంబళి యుండేనే
 ఎవడు తీసికొని వెళ్లినాడు? నిన్న ఒకబల్లి వజ్జిగలో పడ్డది.
 ఆ బిడ్డయిన బాగుగ మొదట చదివింపుము, వెనుక వ్రాయిం
 చుము. ఈరవికను ఎవరు అక్కడ వేలాడ వేసినారు? తీగ
 యందు పూలు బొమ్మగా లేకున్నవి.

ఏకచత్వారింశః పాతః = నలుపదియొకటవ పాతము

రథ్యా = బజారు-రస్తా

ద్వారం = వాకిలి

గర్భగృహం = గది

లేఖనం = వ్రాయుట

ఏకవారం = ఒకమారు

ద్వీః = రెండుమారులు

త్రీః = మూడుమారులు

చతుఃకృత్వః = నాలుగుమార్లు

మారణం = చంపుట

పంచకృత్వః = అయిదుమాన్లు

పతనం = పడుట

లిఖత్వా = వ్రాసి

ఆలోచయతి = ఆలోచించుచున్నాడు

ఛేదయతి = కోయుచున్నాడు

విచారియతి = విచారించుచున్నాడు

నిష్పీడయతి = పిండుచున్నాడు [పిండినాడు.

వ్యచారియత్ = విచారించినాడు ; నిరపీడయత్ =

గర్భగృహే కటః అస్తి, శీఘ్ర మానయ. బహిః కేవల
రథాయాం సంతి తాన్ అంతః ఆహ్వాయ. కటే అనేకే మన్త
ణాః సంతి. సర్వాన్ దశేయః కింవా - తేవ అంబా కిమర్థం
ఖసిశ్చేణ ఆవరణే ఖసతి? ఛురికాం ఆనయత్ ఉర్వామకం
ఛేదయిత్వా భక్షయామ. అగేరే శునకః తం శశం ద్రావ
యతిరే మారియ్యతి కింవా కిం కరవామ. ఆవరణే పుష్పాణి
సంతిచేత్ దేవపూజార్థం శీఘ్ర మానయ. హేణాలికే! తత్త
గోమయేన కిం కరోషి? రామః పాతం పంచకృత్వః లిఖత్వా
శతకృత్వః అపఠత్. అరే తూష్ణీం ఆలోచయసి కింరే. ఫల
కోపరి బాలకః అస్తివా నవా విచారియ. భోజనక! అనుజమండ
పస్య అధః నవనీతం ఖాదతి: కించ క్షీరమపి పిబతి. పిబతిచేత్
పిబతు, త్వం తూష్ణీం ఏధి. మమ వస్త్రం కః నిరపీడయత్? తే
బాలకాః నిరపీడయన్. ప్రతిదినం వ్రాతః సాయంచ దేవస్య ద్విః
సమస్కారం కురు; త్రిః సంధ్యావందనం కురు. శివరాత్రిదినే
ఏకవారం దివా వా, సత్తం వా ఫలాహారం కురుత - ద్వారే
ఖరః అస్తి: దూరం ద్రావయ.

గాణలిలో నూనెను పోయుము. వారు కొంచెవలికో
 తీగెను కోసిరి. ఆబోతు నిన్ను సందెవేళ మాయంటిలో పిండిని
 తిన్నది. గోడయందు బల్లిని పిల్లి చంపివది. గబ్బిము గిన్నెలో
 నూనెను త్రాగివది. అరే అరే పాములు వెళ్ళుచున్నవి
 చూచినావురా! లేదు లేదు; పాములు కావు, ఉడుతిలురా.
 అయితే శేళ్ళు అని చెప్పెద వేమి? దేవుడు వాహనము
 మీద వచ్చుచున్నాడు. ఇవ్వేళ మీరు కంచములో అన్న
 మును తినుచున్నారేమి? మాయంటిలో ఆకులు లేవుగా.
 తలుపుదగ్గర ఆపాడు మేమి? మాయంటిలో ఇవ్వేళ వంకాయ
 కూరను వండించినాము. మాయంటిలో చాలదోమలున్నవిరా.
 నీపడుటతిర్వాతి నన్ను నేను మళ్ళీ చూడలేదు. కేవు నాకు
 మీ పెయ్యదూడను చూపించుము. మీ ఆవు పాలు ఇచ్చు
 చున్నదా? చంటిపిల్లకు గజ్జెలు లేవు. పోనిమ్ము.

ద్విచత్వారింశః పాఠః = నలుపదిరెండవ పాఠము

మల్లికా = మల్లె

అంతరిః = చివరకు

శృష్టా = శృష్ట

ఇతస్తరిః = ఇటునటు

గంగా = గంగ

నిష్పీడ్య = పిండి

గోదా = గోదావరి

ప్రసార్య = పఱచి || మొ||

గంగాలయః = గంగాళము

స్థిత్యా = ఉండి-నిలిచి

స్థితః = ఉన్నవాడు

స్థాపయిత్యా = ఉంచి, నిలిపి

ప్రసారయతి = పఱచుచున్నాడు - చాచుచున్నాడు

ప్రసారయిష్యతి = పఱచగలడు - చాచగలడు

ప్రసారయత్ = పఱచెను - చాచెను

ఆరోహతి = ఎక్కుచున్నాడు

ఆరోపయతి = ఎక్కించుచున్నాడు

ధరతి = కట్టుకొనుచున్నాడు - తాల్చుచున్నాడు

మల్లికాలతాయాం పుష్పాణి సమ్యక్ సంధి. త్రిస్థితః
బాలకః కః! రామానుజాచార్యస్య పుత్రభిరు. గోదాసమీ
పం గత్వా మమ వస్త్రాణి సమ్యక్ ధావ. కృష్ణాజలేన గంగా
లయం పూరయ. కటం ప్రసారియామః. మమ ఉపాధ్యాయః
ఆగత్య ద్వారాత్ బహిః ఈషత్కాలం స్థిత్యా పునరపి కుత్రి
వా అగచ్ఛత్. ఏతం బాలకం సంస్కృతవిద్యాం శిక్షయామః.
ఖనిత్రేణ వనే రామః ఖనతి. హేలంబ! చేలం అత్రాస్తి ధర. తే
బాలకాః యుష్మత్పుత్రం పృథ్వి ఆరోపయంతి పశ్యత. సః
పతేత్ చేత్ కథం! అరేవిధవ! త్వంకిమర్థం పృథ్వి మారోహసిరే.
మమ అంబా అనుజం గర్భగృహే మంచోపరి శాయయతి.
సా అంగనా క్షీరసాలిం అంతర్గృహే స్థాపయిత్వా స్వగృహ
మగచ్ఛత్. హంజే బాలికే! మమ చోలం సమ్యక్ నిష్పేద్య
శోషయ. అహం గోదాయాం స్నానం కృత్వా తత్రి సంధ్యా
వందనం కృత్వా అనంతరం గృహంప్రేతి ఆగమిష్యామి.
సః బాలకః ఇదానీం సమ్యక్ న వరతి, అంతరః
ఖరః భవిష్యతి కింవా. పాకః ఆసీత్ చేత్ వర్ణాని ప్రసార్య
బహిష్ఠిత్వా బ్రాహ్మణా భోజనార్థ మాహ్వాయ. హేజనక!
బ్రాహ్మణా స్పర్శ్య స్నానం కృత్వా స్వవస్త్రాణి శోషయంతి. ఆవ

రనే పడ్డాని ప్రసారయేయం వా? త్వం మాప్రసారయ, తవాం
జా ప్రసారయిష్యతి. తస్మి అహం కింకుర్యాం? త్వం తూష్ణీంభవ.

మాపిల్లవాడెక్కడ నున్నాడో నేటికిని తెలియదు. రేపు
తెలియగలదు. ఆయూరిసుండి రేపు మాశిస్తుండు రాగలడు.
సస్వవద్దురా నీయపాధ్యాయుండు నిన్న కొట్టును. ఆ ఆబోతు
నిన్న నాలుగు మూడు మాయింటికి వచ్చినది. చివర కెక్కడికి
వెళ్ళినదో నాకు తెలియదు. నాకు తెలియును. అది గడమంచె
మీద నున్న దోసకాయలను క్రిందపడవేసి పరుగెత్తినది. నేటిని
కరిగించుము. మమ్మను మోసగించెదవేమి? వంకాయలను
సరిగా తూచుము. మేము నిన్న శ్రీశైలమును ఎక్కినాము.
కొండ మిక్కిలి ఎత్తుగానున్నది. కాని కొండమీద చాలచెల్లు
లేవు. (నీవు వ్రాసినతిర్వాలి) = (త్వల్లేఖనానంతరం) మాయింటి
కొకమారు రాగలవా! మాయింటిని చుట్టుకొని మల్లెతీగ
లున్నవి. ఉపాధ్యాయుడనగా ఎవడు? ఆ పిల్లలు మంచినీటి
సంతయు చెఱచుచున్నారు. మీచెల్లెలిదగ్గర పాలు లేదు; అందు
వలన చంటిపిల్లవాడు చెడిపోవుచున్నాడు. వెన్న కరిగినదో
లేదో చూపించుము. బెండచెట్టుదగ్గరనున్న మనుష్యుడెవడు?
వాడు దొంగవలె నున్నాడయ్యా. నా కెందుకు నే నిక్కడ
నుండిను. చెఱువుయొక్క ఒడ్డుమీద ఒక ఆబోతు అడ్డముగా
పరుగెత్తుచున్నది. దానిని చూచి మాఅక్క భయపడినది. నీవు
వెళ్ళి దానిని కొంచెము కొట్టగలవా?

తిరుచ్చత్వారినః పాతః = నలుపదిమూడవ పాతము

ప్రసారణం	=	పెరిచుట	ధృత్వా	=	కట్టుకొని
ఆరోపణం	=	ఎక్కించుట	ఆలోచ్య	=	ఆలోచించి
ఆరోహణం	=	ఎక్కుట	విచార్య	=	విచారించి
అవరోహణం	=	దిగుట	ఛేదయిత్వా	=	కోసి మొ
అవరోపణం	=	దింపుట	ఆరుహ్య	=	ఎక్కి
ధరణం	=	కట్టుకొనుట మొ	ఆరోప్య	=	ఎక్కించి

తిష్ఠతి	=	ఉన్నాడు, నిల్చున్నాడు
స్థాస్యతి	=	ఉండగలడు-నిల్వగలడు
స్థాపయతి	=	ఉంచుచున్నాడు
ఉత్థాపయతి	=	లేపించుచున్నాడు.
ఉదీస్థాపయత్	=	లేపించెను
స్థాపయిష్యతి	=	ఉంచగలడు

బాలకాః పృథ్వా ఆరుహ్య ఫలాని పర్ణానిచ ఛేదయన్తి.
అద్య భోజనార్థం కేకే అగమిష్యంతివా సమ్యక్ ఆలోచ్య వాశం
కారయ, నోచేత్ వ్యర్థః భవిష్యతి. సర్వే మేమాః పర్వతాల్ అవ
రుహ్య గృహం ఆగచ్ఛంతి. యుష్మాకం బహుళా వ్యాః సాయం
కాలే అస్తాః ద్వారే ఈషత్కాలపర్యంతం స్థిత్యా అనంతరం
కుత్రివా అచలత్. తేషాం అవరోహణపర్యంతం త్వం అత్రైవ
తిష్ఠ. బర బాలకః పృథ్వాల్ అపరిచ్ఛే, తం ఉత్థాపయత్. తాత!
మాం శనైః మంచ మారోపయిష్యసి కిం! తే బ్రాహ్మణాః కట
ప్రసారణానంతరం అంతః ఆగమిష్యంతి. చోష్యే ఈషత్ లవణం

స్థానము. పైలపాత్రం ఘృతపాత్రంచ శిక్వే కే అస్థావయన్? కిం
వా వాయా సజ్జాయతే. మండపే ఏకాలతా లంబతే సత్స. సా
కాలతా? త్రి సృశ్చికా అస్తి, త్వం గత్వా శీఘ్రం మారయ,
నోచ్యో బాలకం దశేత్. సవనీతం ద్రావయిత్వా ఘృతం
కురుతి. అస్థదావరణే వార్తాకాని సంతిచేత్, శాకార్థం ఆస
యతి. చోపే ఉర్వాకుకం దార్వి కాశలం చ పాతయతి. శీఘ్ర
వాసస్య పుత్రో పాతార్థం అధ్వ ఆగమిష్యతివా సవా విచార్య
విద. అనుజాం దోలాయాం కే అశాయయన్.

సిన్నరాశి) మీయి యెట్లో నున్నవా రెవరు? మొన్న మీ
దొడ్డిలోకి నాలుగుమాల్లు దొంగలు వచ్చినారట. నాలుగు
మాల్లు కాదుగాని రెండుమారులో మూడు మారులో వచ్చి
నారు. చాలదా దోమి? ఏమయినను ఎత్తుకొని పోయినారా?
మానాన్నగారి అంగవస్త్రాలను దొంగిలించిరి. (పోనీలే=గచ్చ
తొనామ) ఇంతవరకు బాగుగనే యుండెను. నేను వచ్చువఱకు
నీవిక్కడ నీలువగలవా? ఆలాగే యుందునుగాని, మీరు వెళ్ళి
రిండు. ఓ నాయనా! మీ అమ్మను పిలువుము. బొత్తుగా
రామాయణమును చదువవేమిరా-చదువుచున్నాను నాయనా!
నేను చదువలేదని ఎవరు చెప్పినారు? ఎవడు చెప్పిననేమి గాని
నీవు ప్రశ్నకమును చూచుచున్నావురా. చూచుట లేదుగాని
చదువుచున్నాని చెప్పితినిగా. బాగుగనే యున్నది. చూచు
చున్నాడు కాడిట చదువుచున్నాడట. పోనీ నాయనా!
తమ్ముని అడుగుము. ఆలాగే అడుగుదునుగాని తమ్ముని పిలు

ప్రము. పిలిచినాను. ఏమిరా పిల్లవాడా! అన్నయ్య ఇవ్వేళి ప్రొద్దున మొదలుకొని యేమిచేయుచున్నాడురా? సజముగా చెప్పుము. అన్నయ్య సజగి చెప్పుచునా నాయనా! అన్నయ్యను అడుగెట్టి నీవే చెప్పుము. అన్నయ్య మనదాస్లో గడ్డపాతితో త్రెవ్వుచున్నాడయ్యా.

చతుర్చత్వారింశః పాఠః = నలుపదిసార్లప పాఠము.

అలోచనం = ఆలోచించు	ఉత్థాయ = లేచి
విచారణం = విచారించుట	ఉత్థాస్య = లేపించి
ఉత్థానం = లేచుట	యశ్చెప్తం = ఇప్తుమునచ్చినట్లు
ఉత్థాపనం = లేపించుట	యత్రనిత్రివా = ఎక్కడనో
	[ఒకచోట
మాతృలః = మేనమామ	పురుషనూత్రిం = నిలివేడు
పంశః = బుర్రు	ఉత్థాతుం = లేవణ - లేచుటకు
ఉత్తిష్ఠతి = లేచుచున్నాడు	అవరోహతి = దిగుచున్నాడు
ఉత్థాస్యతి = లేవగలడు	అవరోపయతి = దింపుచున్నాడు
ఉదతిష్ఠత్ = లేచెను	అవరోక్యతి = దిగగలడు.

భోమాతృల! బాలకాః సర్వేపి మంచేభ్యః ఉదతిష్ఠణ్. తాన్ సర్వాన్ అంతి రానీయ భోదనం కారయిత్వా అసంతరిం రామాయణం పాఠయ. కిమర్థంరే ఏకవారిం ఘంటాం నాదయ (తే ఏవ) = లేవన ఆగత్య స్వస్వకార్యాణి కుప్యః. ఏషః స్తనపః తతఃఉత్థాతుం నాలం, త్వం గత్వా తి ముత్థాప్య క్షీరం పాయయ, క్షీరం కిమర్థం, ఈష దిష్ణు మేవ ఖాదయిష్యామి; అన్నప్రాశనం

అభినవో! తత్ర యూయం సర్వే కిమాలోచయథ. సకిమపి ; రామాయ కన్యాం దాతుం కేవా ఆగచ్ఛన్; తం సమాచారం విచారయామః. విచారణానంతరం మద్భ్రహం ఆగత్వ తం వృత్తాంతం మాంప్రతి వదిష్యథ కిం? తద్దైవ వదిష్యామః. రామస్య ఉద్యోగః నాస్తి, మాన్యం ఈషదపి నాస్తి కింతు, గాలకః యోగ్యః, శాంతః, సుందరః, పాతశాలాయాం చతుర్థ క్షత్ర్యాం పరితి. అతే సుస్కృతభాషామపి పఠతి కిం? తస్య జనకః సుస్కృతవిద్యాం హూణవిద్యాంచ శిక్షయతి. కథం పాఠయతి? తస్య ధనం నాస్తిఖలు. చేత్ కిం; భిక్షాటనం కృత్వా భాషా ద్వయం పాఠయతి. గాథం వివాహశ్చయః అభవ త్కిం? నాభవత్. కఠిం? ఏతావత్పర్యంతం నాభవత్, శ్వః కిం భవిష్యతివా. మమ మంచే బాలకః పఠిత్వా దౌప్త్యం కుర్వంతి, తం మంచం యత్రకుత్ర వా స్థాపయిత్వా తాం దండయ. అస్మద్వస్త్రం పంకే అపఠత్, సమ్యక్థావతి.

మాగణలిని ఎవరో బావిలో పడవేసినారు. మీబావిలో ఎంతోనీరున్నది! అబ్బో నిలివెడనీరున్నది. నీవు బావిలో దిగఁగలవా? నేను దిగఁజాలను. మీరలోచనమయినతరువాత నేను పిల్చుచున్నానని మాఅబ్బాయిని పిలుపుఁడు. మీయింట్లో చాలదోమ లున్నవండీ. ఈపిల్లవానిని గుఱ్ఱముపైన నెక్కించి అలా తీసికొనివెళ్ళిము, లేకపోతే వీడిక్కడ అల్లరి చేయఁగలడు. మంచముమీద దిండున్నదా లేదా? అరే ఆబోతు ఇష్టమువచ్చినట్లు మనుష్యులను తిలుముచున్నదిగాని రోకటితో

దానిని కొట్టుము. అయ్యో చూచితివా ఆ ఆబోతు బుడలోఁ బడినది. అయితే కొట్టవద్దు. పిల్లవానిని తొట్ల నెక్కించుము. ఉట్టిమీదనుండి నేతిగిన్నెను దింపుము. వంట అంతయును అయినది. ఇకమీద ఆలస్యము లేదు. అక్కడనున్న అందరిని భోజనముకొఱకు పిలిచి నీవుకూడ స్నానముకొఱకు చెఱువునకు పొమ్ము. త్వరగా లేచి పోరా ఎందుకు జాగుచేయుదువు? నీవు లేచిన తరువాత నేనుకూడ స్నానముకొఱకు లేవఁగలను. నీ నాల్గవతమ్ముడు బడికి పోవుట లేదట? ఇప్పుడే చదువు అయినదా! నే (నెన్నిమాల్లు) = (కిత్తికత్వః) చెప్పుదును? ఎక్కడెక్కడికో వెళ్ళఁగలఁడు, ఏమేమో చేయఁగలఁడు, (వాసియిష్టమే యిష్టము) (తస్య ఇష్టమే వేష్టం) నే నేమి చేయఁజాలుదును? నా కెందుకు, మీ కెందుకు?

పంచచత్వారింశః పాతః = నలుపదియైదవ పాతము

ప్రవేశః	= ప్రవేశించుట	ధృత్వా	= ధరించి
ప్రవేశనం	= ప్రవేశపెట్టుట	ధర్తుం	= ధరించుటకు
దానం	= ఇచ్చుట	దాతుం	= ఇచ్చుటకు
దాననం	= ఇప్పించుట	ప్రవిశ్య	= ప్రవేశించి
సామర్థ్యం	= శక్తి	ప్రవేశ్య	= ప్రవేశపెట్టి
తండులాః	= బియ్యము	యథాకథంవా	= ఎటులనో
పేటికా	= పెట్టె		(ఒకటుల

ప్రవిశతి = ప్రవేశించుచున్నాఁడు

ప్రవిశత్ = ప్రవేశించినాఁడు

ప్రవేశ్యతి = ప్రవేశింపఁగలఁడు
 ప్రవేశయతి = ప్రవేశపెట్టుచున్నాఁడు
 ప్రవేశయత్ = ప్రవేశపెట్టినాఁడు
 ప్రవేశయిష్యతి = ప్రవేశపెట్టఁగలఁడు

రామస్య వివాహః ఆసీత్తులు, గృహప్రవేశః కదా అభ
 వదే? ఇహాపి నాథవత్. శ్వేవా పరిశ్వేవా భవిష్యతి.
 రామస్య వివాహార్థం గమనసమయే ఏకః మార్జాలః అభిముఖం
 ఆగచ్ఛత్. కన్యాదానం కః అకరోత్? శ్రీవివాసః గ్రామే
 నాస్తిభిరు? మమానుజేః అకారయత్. నామ ఉత్థానుమపి
 సామర్థ్యం నాస్తి. త్వం శుభ్రవస్త్రం ధృత్వా దేవతార్చనం
 కుర్యాః కిం? తదైవ శిరిష్యామి. యష్మద్దేవపేటికాయాం
 విగ్రహః స నంతి భిరు? దేవపూజాం కథం కుర్యాం? ఏకం
 విగ్రహం పేటికాయాం ప్రవేశయ ప్రథమం, అనంతరం
 ఘంటాం నాదయ. తదైవ. భోతచార్య! దేవపేటికాయాం
 ఇతః పూర్వమేవ ఏకః విగ్రహః అస్తి పశ్య. అరే ఏతత్త్రింశే
 మూషకః కథం ప్రావిశదే దేవపేటికాయాం? కేన జ్ఞాయతే.
 ఏకః బ్రాహ్మణః ద్వారే తిష్ఠతి, తం యథాకథంవా అంతః
 ప్రవేశ్య తం పృచ్ఛ, తస్య సమీపే దేవపేటికా అస్తి కింవా.
 దేవతార్చనేన కిం ప్రయోజనం, ప్రథమం గృహే తండులా
 ఏవ ననంతి. బ్రాహ్మణశ్చ ఆగత్య కిం శిరిష్యతి? ప్రాహ్మణః
 రాజమహేంద్రపురే దశ తస్కరాః ఏకస్య బ్రాహ్మణస్య
 గృహే ప్రావిశ్య, స్వం ధనం అచోయన్ - ఇతి ఆంధ్రవతి)

కాయాం అలిఖత్. పాశపాత్రాణి ప్రథమం చుక్కేణ ధావిత్వా పశ్చాత్ గోమయేన శోధయ. తన అంబా స్నానార్థం అగచ్ఛత్, ఏతావత్సర్వంతం స్నానం కృత్వా ప్సాత్, సా పాశగృహే ప్రవేశ్యతి, పాత్రాణి సర్వాణి తనీయ అత్రి స్థాపయ. త్వం మాష్టిం తిష, అహం సర్వం కరిష్యామి.

నాచెంబు బురదలో పడినదిగాని, కొంచెము కడుగుచూ నాయనా! ఎందుకు పడినది మామా! నీచెంబు! నేను వెలు పలికి వెళ్ళినాను, అక్కడ నన్నొక పంది తిరిమినది, అందువల్ల నే నాపందిని చెంబుతో కొట్టినాను. పంది పారిపోయినది, చెంబు బురదలో పడినది. నిన్న మీ ఉపాధ్యాయుడు గ్రామాంతరమనుండి వచ్చినాడుగదా, ఆయనను ఎక్కడ ప్రవేశపెట్టినావు? నిన్న సంధివజ్రును సత్రిములోనే ఉండెను, ఇవ్వేళి మాయంట్లో ప్రవేశపెట్టాడును. మొదట సత్రిములో నెవరు ప్రవేశపెట్టిరి? ఆయనే ప్రవేశించినాడు. ఆయన గుఱ్ఱముమీద వచ్చినాడా (లేక) (నోచేత్) ఊర కయే వచ్చినాడా? మొదట గుఱ్ఱము నెక్కి కొంత దూరము నచ్చినాడట, అప్పుడు సంధ్యాకాల మయినదట, ఇంతలో గుఱ్ఱమును అక్కడ నొక చెట్టుదిగ్గర నుంచి చెరువునకు సంధ్యా వందనానికి వెళ్ళినాడట, అప్పు డాగుఱ్ఱము దేవుని పెట్టెను క్రిందపడవేసి పాటిపోయినదని ఆయన నాకు చెప్పినాడు. అది యెంతవరకు నిజమో నాకు తెలియదు. అది ముంగియా యెలుకా లేక పందికొక్కా కొంచెము చూడు. చూచినానండోయి

అది యేదియు కాదు; కుక్క! కుక్క! అయ్యో దేవునిట్లోనికి
కుక్క యేను చొరబడ్డదిరా? అది చొరబడలేదు. మీశిష్యుడు
తెచ్చినాడట. వానికేమివచ్చిందిరా నాయనా. ఏమోచోనిమ్ము.

పట్టతార్పరింశః పాతః = సలువదియాజవ పాతము

ఆపణః = అంగడి

ఉపవిశ్య = కూర్చుండి

గుడం = బెల్లము

ఉపవేశ్య = కూర్చుండఁబెట్టి

పదార్థః = వస్తువు

యావజ్జీవం = బ్రతికినంతవరకు

జీరణః = జీవించి

ఉపవేష్టం = కూర్చుండుటకు

మాషాః = మినుములు

ఉపవేశయితుం = కూర్చుండఁ

అపూః = అప్పము

[బెట్టుటకు

సమర్థః = చాలినవాడు

యథావిధి = లోపము లేకుండ.

ఉపవిశతి = కూర్చుండుచున్నాడు

ఉపవేశ్యతి = కూర్చుండఁగలడు

ఉపావిశత్ = కూర్చుండెను

ఉపవేశయతి = కూర్చుండఁబెట్టుచున్నాడు

ఉపవేశయిష్యతి = కూర్చుండఁబెట్టఁగలడు

ఉపావేశయత్ = కూర్చుండఁబెట్టెను

శోధయతి = శుద్ధిచేయుచున్నాడు

ఆపణం గత్వా సర్వా వదార్థాన్ ఏకవారమే వా
నయ, పునఃపున ర్నాగచ్ఛ. తతః ఉపవిశ్య సంధ్యావందనం
కరోతి కః, త్వయాజ్ఞాయతే కిం? సః బాలః తటాతపే తూష్ణిం

భావతి, తం ఆనీయ గృహే ఏకత్ర ఉపవేశయితుం త్వం ఏకః
 ఏవ సమర్థః; నాన్యః. యావజ్జీవం అస్మన్మంచేషు మత్కులః
 వసంతి ఏవ. శిష్యాః సర్వేపి ప్రత్యేకాం సంధ్యావంశం
 యథావిధి కుర్వంత్యేవ. త్వ మేక ఏవ సమ్యక్ స కరోషి.
 మార్హా అనేష్యామి కింతు, త్వదంబయా అపూర్వా కార
 యిష్యసి కిం? క్షీ రే ఈషద్గుడం పాలియోచేత్, మధురం భవేత్.
 సః మర్కటః అత్రాగత్య అస్మద్ద్వారే ఉపవేష్టుం స్థలం పశ్యతి.
 యూయం అత్ర ఉపవిశత, ఏకం సమాచారం వదిష్యామి. కిం
 సమాచారి ఇతిచేత్, సర్వే బ్రాహ్మణాః దేవాలయే ఉపావి
 శత్. ఏకః హరిదాసః చెన్నపత్తనాత్ ఆగత్య తత్ర పారికథాం
 కథయతికిల, తద్ధన్వం బహుజనా ఆగచ్ఛత్. అరే న్యం గత్వా ఏకై
 కం సమ్యక్ ఉపవేశయ. భో బ్రాహ్మణాః! శీఘ్ర మత్రే ఉప
 విశత. అత్ర కటాః న సంతి; కథం ఉపవిశేను? అథః సర్వత్రే
 స్థలం సమ్యక్ నాస్తి. ప్రథమతః స్థలం శోధయిత్వా తదుపరి
 కటా ప్రసారయత, తేషు వయం ఉపవిశామ. నృపః ఆగత్య
 సర్వా ఉపవేశయిష్యతి; తావత్సర్వంతం బహి స్తిష్ఠామ;
 ఉత్తిష్ఠత. అరే అస్తాకః ఉపవేశయిష్యతిరే; వయమేవ అను
 కూలస్థలే ఉపవేక్ష్యామః. నృపః బహుజనా ఉపావేశయత్.
 అరే పశ్య హరిదాసః సమ్యక్ హాసయిష్యతి రే.

నే నొకనాడు మార్కాపుర గ్రామమునందు ఒక సత్ర
 ములో ప్రవేశించితిని. అక్కడ నొక బ్రాహ్మణబాలుడు నన్ను
 చూచుటకు వచ్చెను. వానికి ఉపనయనము అయినది. కంఠము
 నందు యజ్ఞోపవీతిము వేలాడుచున్నది. ఆపిల్లవాడు బహు

యోగ్యుడువలె నుండెను. అతడు నాకు సమస్కారమును చేసి అయ్యా! విాయారేది అని నన్నడిగెను. అరే అబ్బాయీ! మాయారిపేరు నీకెందుకని నేను వానిని అడిగితిని. 'ఎందుకును లేదు ; మీగు పండితులువలె నున్నారు గాన నేను మీదగ్గర విద్యను చదవుకొనుటకు వచ్చినాను ; మీరు నాకు సంస్కృత మును నేర్పుదురా' అని నన్న అడిగెను. వానియొక్క (మాటలు = వచనాని), నన్ను మిక్కిలి సంతోషపెట్టినవి. పిమ్మట నేను 'నాయనా నీవు మొదట ఆంధ్రభాషను చదివినావా' అని అడిగితిని. 'మాతండ్రి నన్ను ఆంధ్రభాషను బాగుగనే చదివించినాడు - మీరు నాకు సంస్కృతభాషను నేర్పుడు' అని చెప్పెను. 'సరేకాని నీవు ఆంధ్రభాషను చదివినయెడల ఏమేమి పుస్తకములు చదివినా'వని అడిగితిని. 'నేను ఆంధ్రభారతమును భాగవతమును మనుచరిత్రను వసుచరిత్రను ఇంకను చాల గ్రంథములను చదివితినని చెప్పి కొన్ని పద్యములను చదివెను.

సప్తచత్వారింశః పాఠః = నలువదియేడవ పాఠము

స్థలం = చోటు

సమాచారిః }
వృత్తాంతః } = సంగతి

హరిదాసుః = హరిదాసుడు

కథా = కథ

శోధనం = శుద్ధిచేయుట

కథనం = చెప్పుట

ప్రథమతః = ముందుగా, మొదటి

శోధయిత్వా = శుద్ధిచేసి [నుండి

శోధయితుం = శుద్ధిచేయుటకు

కథయిత్వా = చెప్పి

జ్ఞాత్వా = తెలిసికొని

జ్ఞాపయిత్వా = తెలిపి

కథయతి = చెప్పుచున్నాడు

అజ్ఞాపయతి = అజ్ఞాపించుచున్నాడు
 విజ్ఞాపయతి = మనవిచేసికొనుచున్నాడు
 వ్యజ్ఞాపయత్ = మనవిచేసికొనెను
 అజ్ఞాప్య = అజ్ఞాపించి విజ్ఞాప్య=మనవిచేసికొని

హంజే! యుటితి స్థలం శోధయ. అహం స్నానం కృత్వా
 ఇదానీ మేవ ఆగమిష్యామి. యూయం సర్వే శ్రీఘం భోజనం
 కురుత. అద్య నక్షత్రం అస్మద్గృహే హరికథా భవిష్యతి. ఏతద్వృ
 త్తాంతం రామాయ కః అకథయత్! సః ఏవ హరిదారచరమీపం
 ప్రాతి గత్వా స్వం సమాచారం జ్ఞాత్వా ఆగచ్ఛత్. దాసస్య
 కథాకథనే అతీవ సామర్థ్యం అస్తి భోః. కథాకథనానం
 తరం సః క్షీరం పాస్యతి, అస్తివా నవా క్షీరం గృహే! నో
 చేత్, అస్మచ్ఛిష్యం క్షీర మానేతుం ఆజ్ఞాపయ. బహుజనాః
 ఆగమిష్యంతి. అస్మాకం గృహే స్థలం నాలం కింవా పార్శ్వే
 వాసుదేవాచార్యస్య గృహం అస్తిఖలు. కుడ్యే ద్వారం కృత్వా
 తత్రాపి కటాః ప్రసార్య జనా నుపవేశయిష్యామః. యథా
 కథంవా భవతు, హరికథా కింవా భవిష్యత్కేవ. అరే సుబ్ర
 హ్మణ్య! నృపసమీపం గత్వా-‘భోనృప! అస్మదుపాధ్యాయ
 గృహే అద్య నక్షత్రం హరికథా భవిష్యతి; యూయమపి ఆగచ్ఛత్’
 ఇతి విజ్ఞాప్య ఆగమిష్యసి కిం! నృపగృహద్వారే ఏకః శున
 కః అస్తి. సః మదుపరి పతే త్కించా, అహం న గమిష్యామి.
 మాస్తు మాస్తు. సీతారామః పౌరోచేవ నృపసమీపం గత్వా

సర్వవృత్తాంతం వ్యజ్ఞాపయత్. అస్మద్ద్రామం పరితః గోదా
అస్తి. తితి అస్మాకం న్నానాథం ఆనుకూల్య మస్తి. సత్యమ్.

మీ కీవేళ నాయంకాలమువరకు మాయింట్లో నుండ
వలయును. రేపుప్రాద్దున మొదలుకొని దేవునికి పెండ్లి కాంగ
లదా. నీ వెందుకు భయపడుచున్నావు? మా అక్కయ్యను
మేనమామయింటికి దీసికొని వెళ్ళుటకు ఎవరును లేరు. ఏట్లు
గునో అని భయపడుచున్నాను. లేకపోయిన నేమి నీవే తీసి
కొనివెళ్ళిము. పిల్లలండలు నెక్కడ కూర్చుండి భోజనమును
చేయుచున్నారు? ఇంట్లో బియ్యము లేవుగాని, అంగడికి వెళ్ళి
తీసికొరమ్ము. జీలకర్రకూడ లేదంటే తెత్తునా? నన్నడిగెదవేమి?
మీ అమ్మ తెమ్మనినయెడల తెమ్ము. మా అమ్మ ఇక్కడ లేదు.
శేషాచార్యులగారియింట్లో కూర్చున్నది. అక్కడ నేమి చేయు
చున్నది? అక్కడ అప్పములను చేయుచున్నది. మనయింట్లో
మీనుము లున్నవా యేమి? నిన్న నేను తెచ్చితినిగా. అంగడిలో
బెల్లము నెట్టిచ్చుచున్నారు? ఏమో నే నడుగ లేదు. రేపు కనుఁ
గొనెదను-విచారించును. మొన్న నీ కెదురుగా నెవరో మీ
యింట్లో కూర్చున్నారే వా రెవరు? నాభార్యయొక్క మేన
మామలు. వారి దేయూరు? ఇక్కడే తెనాలి. తెనాలిలో పాఠ
శాల నాగుచున్నదా? చక్కగనే నాగుచున్నది. పాఠశాలలో
నెందరు పిల్లలున్నారు? చాలమంది పిల్లలున్నారు. అందఱును
బ్రాహ్మణులేనా, ఇతరులుకూడ నున్నారా? ఇతరులు చాల
మంది లేరు. ఆలాగా!

అష్టాచత్వారింశః పాతః = నలుపదియెనిమిదవ పాతము

అవకాశః = పలు	సమావేశయితం = చేర్చుటకు
అజ్ఞాపనం = అజ్ఞాపించుట	రూఢ్యా = మొలిచి
విజ్ఞాపనం = మనవిచేయుట	సమావిశతి = చేరుచున్నాడు
సమావేశః = చేరుట	సమావేశ్యతి = చేరిగలడు
సమావేశం = చేర్చుట	సమావేశయతి = చేర్చు
హస్తః = చేయి	చున్నాడు
అజ్ఞాప్య - అజ్ఞాపించి	సమావేశయిష్యతి = చేర్చు
విజ్ఞాప్య = మనవిచేసి	గలడు
సమావిశ్య = చేరి	సమావిశత్ = చేరెను
సమావేశ్య = చేర్చి	సమావేశయత్ = చేర్చెను
సమావేశ్యం = చేరుటకు	రోహతి = మొలుచుచున్నది.

యుష్మద్ద్రౌహీ ఉపవేష్టుం మమ ఈషదపి అవకాశః
 నాస్తి-కుతఃకరిచేత్, అస్మద్ద్రౌహీ మమానుజస్య వివాహః
 భవతి. తదర్థం అవం ప్రతిగృహం గత్వా సర్వార్థా బాంధవా
 భోజనార్థం ఆహ్వాయేయం ; యూయమ ప్యాగచ్ఛత. శీఘ్ర
 మేవ భవిష్యతి కిం? తథై వాగమిష్యామి. సర్వసమావేశానం
 తరం పునర ప్యేకవారం మాం ఆహ్వాన్యసి కిం? తవహస్తే కిమస్తి
 దర్శయ. కిమపి నాస్తి-పాకం కర్తుం కా అజ్ఞాపయః? బహు
 జనాః సంధి. గ్రామాంతరేషు స్థితాః యుష్మద్బాంధవాః సర్వే
 సమావిశేత్ కిం? సమావిశ్య దినచతుష్టయం ఆసీత్. సర్వార్థ

సమావేశయితం త్వమేవ సమర్థః. అస్మదావరణే తులనీవృక్షః
నాస్తిరే, కింకృత్విః అపి సరోహతి. దేవపూజార్థం తులనీవృక్షాని
సమంతి. ప్రతిదినిః క్షయ గృహం గచ్ఛేయం? అస్మద్దృహే అనేక
వృక్షాః సంతి. ఏక మానీయ వుసరపి రోపయిష్యామి, శ్వః దా
స్యసి కిం? శ్వః శుక్రవాసరః; పరశ్వః ఆగచ్ఛ. ఆగమనసమయే
ఏకం ఖనిద్రునుప్యాసయ. శాకాని ఛేదయత, ఆలస్యం మాధవతు.
ఇదానీ మేవ దశఘంటాః అధవక్. ముహూర్తకాలః సమీప
మాగచ్ఛతి-తాత! మార్జారః యథా అభిముఖం నాగచ్ఛతి
తిథా జాగ్రత్తియా తిష్ఠ. పురోహితాః కిం కుర్వంతి? న్నానం
కృత్వా వస్త్రాః శోషయంతి; తాన్ శీఘ్ర మానయ.

నా కేమియను తెలియదు, ఎవరెవరిని పిల్చుకొందురో
మీరేవెల్లె పిలుపుడు. మీమేనమామకు ఉత్తము వ్రాసినావా?
ఇంకను చేరలేదేమి? ఆయన రేపుప్రొద్దున మనయింటికి చేరఁ
గలడు. నీవు కొంచెము నాలోకూడ అంగడికి వచ్చెదవా?
నరే వత్తును పదండి. చాలనుంది భోజనమునకు వత్తురేమో
కదా, వారినందరిని ఎక్కడ కూర్చుండఁబెట్టఁగలవు? మీ కెందు
కండి. అంతయు మీకేనా? నేనెక్కడనో ఒకచోట కూర్చుండఁ
బెట్టఁగలను. మీ రూరకుండుడు. చంటిపిల్లవాండ్రు రస్తాయం
దున్నారు లోపలికి తీసికొనిరమ్ము. వాలుత్రాగించుము. మంగళ
సూత్రమును తీసికొనివచ్చుటకు మీ యమ్మలోకూడ నెవరె
వరు వెళ్ళినారు! మాఅక్కయ్య, చెల్లెలు, రామాచార్యులగారి
పెండ్లము వెళ్ళినారు. నీవు కొంచెముసే పిక్కడ నుండి అంద
తీని అక్కడక్కడ కూర్చుండఁబెట్టుము. చూడు చూడు పిల్ల

వాండ్రు బెల్లమును తెచ్చుకొని యెల్లఱినుచున్నారో! వాండ్రు
ను కొంచెము బెడలింపుము. ఆమె యెవనిభార్యయో నీకు తెలి
యునా? మా గురువుగారిభార్య; లోనికి ప్రవేశపెట్టి మీ ఆ
మృతోచెప్పుము. ఓ ఆచార్యులుగారా! ఒకమనవి ఉన్నదిగాని
యిట్లురండు. (ఇదుగో=ఏమోస్మి) నచ్చినాను చెప్పుడు. ముహూ
ర్తకాల మెన్నిగంటల తరువాతే రాత్రియెనిమిదిగంటలకు పైన.
అయితే సరే, ఇంకను చాల అవకాశ మున్నది.

ఏకోనపంచాక్ష: పాఠః=నలువదితొమ్మిదవ పాఠము

స్త్రీలింగము = లింగశబ్దము

స్త్రీలింగము = ఏలింగశబ్దము

నా = ఆమె

ఏనా = ఈమె

ఏ.

బ.

ఏ.

బ.

ఏ. నా - తా:

ఏనా - ఏతా:

ద్వి. తాం - తా:

ఏతాం - ఏతా:

త్వ. తయా - తాభి:

ఏతయా - ఏతాభి:

చ. తస్యై - తాభ్య:

ఏతస్యై - ఏతాభ్య:

పం. తస్యః - తాభ్య:

ఏతస్యః - ఏతాభ్య:

మ. తస్యా - తాసాం

ఏతస్యా - ఏతాసాం

స. తస్యం - తాసు

ఏతస్యం - ఏతాసు

ఇటులే:- సర్వా-అన్య-యా-కా-న్యా-ఏకాశబ్దములును.

ఏకాశబ్దమునకు ఏకవచనమేకాని బహువచనము లేదు.

జాగ్రత్త = జాగ్రత్త

మధురః = తీయనిది

పురోహితః = పురోహితుడు

అమ్రః = పుల్లనిది

కృమేణ = వరుసగా

తిక్తః = చేదు

ఆగామి = గాఢోవు గతః = కడచిన లేక వెళ్లిన
 రమణీయుః = చక్కనివాడు క్రమశః = వరుసగా (వాడు)
 ఆశీర్వాద్యర్థము విధ్యర్థము
 ఏ. బ. ఏ. బ.

పృ. లంబతాం - లంబంతాం పృ. లంబేత - లంబేరక
 మ. లంబస్య - లంబధ్వం మ. లంబేథాః - లంబేధ్వం
 ఉ. లంబై - లంబామహై ఉ. లంబేయ - లంబేమహి

గతదినే న క్తం శివాలయే చోరాః ప్రవిశ్య దేవస్య ఆధర
 గాని సర్వాణి అపి అచోరియన్ కిల. తతః త్వం ప్రతిదిశం న క్తం
 జాగ్రత్తమూ వస. తస్యాః పుత్రాః రాజమహేంద్రవరే హూణ
 విద్యాం పఠంతి. తదన్తం నా ఏతత్ గ్రామాత్ ఉత్థాయ పుత్ర
 సమీపవ వసతి. చోరాణాం చోరియతుం అస్మద్దృష్టే కిం
 ధన మస్తి? యుష్మాం గృహేషు సకులాః సంతి తే. ఇతిః
 పూర్వం సకులః వా మూషకః వా అస్మద్దృష్టే ఏకోపి నా
 నీత్; ఇదానీం క్రిమేణ యుష్మద్ గృహత్ ప్రవిశంతి. తస్మిం
 ఆస్తుం అస్తి. సః బాలకః అతీవ రమణీయుః. ఏమా కన్యాః
 పుత్రికా వా మయా నక్షాయతే. యుష్మత్కృపే జలం మధురం
 అస్తి. నాగదంతం వాస్తేన ధృత్వా లంబస్య. ఆగామినోమ
 వాసరే మమ కుమారస్య ఉపనయనం భవిష్యతి; పురో
 హితః ముహూర్తం అస్థావయత్. ఏతత్ ఫలాని తిక్తాని
 సంతి, మాభాద. ఏమా మమ అంబా. సా అన్యః తవ భార్య
 కుతాసీత్? మాతులగృహే వివాహార్థం అగచ్ఛత్. పునః
 కిదా ఆగమిష్యతి? దశదినేభ్యః ఆగమిష్యతి, వయం సర్వే

శ్వః పాతః కృష్ణాన్నానార్థం గమిష్యామః ; యాయామపి
అస్తాభివాళం ఆగమిష్యథ కిం? అస్తాకం ఆగంతం అవకాశః
నాస్తి, యాయం గచ్ఛత. శ్వః పరిశ్వశ్చ గృహే కించి
తాకర్య మస్తి. తథాచేత్ మాస్తు.

ఇందాళ ఆలా వెళ్ళిన పిల్లవాడే చెబుడు? నిన్న నొక
కుక్క మేకలను తిరిమినది. ఆకుక్కను నేను రోకటితో
కొట్టినానుగాని, కుక్క పాటిపోయినది. తరువాత మీమామ
గారియింటనున్న ఒక యెద్దును కఱచి చివర కాకుక్క
క్రిమముగా తినచోలునకు వచ్చెను. కేపు మీ రింజిలును
రామయ్యయియ్యో చేరుదురుగదా! అప్పుడు నన్ను కూడ
పిలుపుడు, నేనుకూడ వస్తాను. వాడు నాకు బాకీ
యన్నాడు. దోసకాయలు అన్నియు చేదు అయినవిరా; ఎం
డిచ్చినాడు నీకు? మీఅమ్మయొక్క చీరను చెట్టుమీద
వేలాడవేసినావా లేదా? ఇందాళనే వేలాడవేసినాను.
చాలుచాలు ఇక ఊరకుండుము. గడచినరోజున మీ ఉపా
ధ్యాయుడు ఎందుకో నన్ను రమ్మన్నాడు. నేను వెళ్ళలేదు.
నీవు ఇవ్వేళ వెళ్ళి విచారించి నాతో చెప్పుము. రాబోవు శని
వారమునందు గర్తపురమునందు దేవాలయములో ఉత్సవము
కాగలదు ; మే మందఱము అక్కడకు వెళ్ళుదుము. కొందఱు
బ్రాహ్మణులు ఎవరో వాకిటిలో నున్నారుగాని, వారిని లోపల
ప్రవేశపెట్టుము. మీ ఆవుయొక్క పాలు తియ్యనిదేనా?
ఆ తియ్యనిదే. పోపో. ని న్నెవరు పిల్చినారు? మీ ఆబిడ
యింటిలో ఉన్న దేమో చూడుము.

పంచాంగ పాఠః = ఏబడపపాఠము

సముద్రః = సముద్రుడు	మూఢః = తెలివితక్కునవాడు
చంద్రః = చంద్రుడు	వర్షతి = కురియుచున్నాడు
సూర్యః = సూర్యుడు	ప్రకాశతే = ప్రకాశించు
మేఘః = మబ్బు	[చున్నాడు
పాపాణః = రాయి	పరివేషయతి = వడ్డించు
ద్రీప్సం = పెరుగు	[చున్నాడు
ఆకాశః = ఆకాశము	వర్షవేషయత్ = వడ్డించినాడు
సమీచీనః = మంచిది	
దుష్టః = చెడ్డది	ప్రకాశత = ప్రకాశించెను
దుర్మార్గః = దుర్మార్గుడు	ప్రకాశిష్యతే = ప్రకాశింపఁ
బలీష్ఠః = బలముగలవాడు	[గలడు
దుర్బలః = బలహీనుడు	పరివేషయిష్యతి = వడ్డించఁ
మూర్ఖః = మూఢుడు	[గలడు

ప్రతిదినం దివా ఆకాశే సూర్యః ప్రకాశతే. సక్తం
చంద్రః ప్రకాశతే. మేఘాః సమ్యక్ అవర్షత్. సముద్రే జలం
సర్వం అపి లవణం. బ్రాహ్మణేభ్యః ద్రీప్సం పరివేషయతి. తన
పుత్రిః అతీన దుష్టః, యష్ట దనుజః యోగ్యః. సమీచీనం ఏకం
ఉర్వారుః ఫలం ఇత్థం ఆసయతే; ఛేదయిత్వా ఖాదామ. ఘరికా
నాస్తి గృహే, కథం ఛేదయిష్యసి? దంతైః ఏవ దప్త్వా
ఖాదామ. నచేత్ తూష్ణీం స్థాన్యామః కిం? హ్యః సాయం
సమయే చోరాః ఆగత్య అస్మాకం సర్వేషాం గృహేషు

పాపాగ్రా అపాతయన్. తదా కలిచిత్ మనుష్యాః తాన్
చోరాన్ (అస్వభావన్ = వెంటబరుగెత్తిరి) కింతు తే చోరాః
మనుష్యాన్ త్రాసయిత్వా పాపాగ్రైః అతాపయన్. తే
మనుష్యా స్తత్ర స్థిత్యా పునఃస్వగృహాణి అధావన్. ఏకదా ఏకః
బలిష్ఠః పృషభః అస్మదావరితే పతిత్వా సర్వాన్ దార్వికా
వృక్షాన్ ఉర్వాసుకవృక్షాన్ అభాదత్. అరే మూఢ !
ప్రభమం రామాయణం పతిత్వా అనంతరం భారతం పఠ తే.
ఛీ! ఖర! దూరం గచ్ఛ తన జపకః ఆగచ్ఛతి ఆగచ్ఛతి. శీఘ్రం
వృక్షాత్ అవరోహ, సఃద్రక్ష్యతిచేత్ తాడియిష్యతి. మాధావ,
మాధావ; శనైః ఆగచ్ఛ; నోచేత్ అభ్యుపగే. హ్యోమధ్యాసేన్
సూర్యః సమ్యక్పాకాశత; అద్వ ఆకాశే మేఘాః సంతి ఖలు
తదగ్ధం సమ్యక్ స ప్రకాశతే. సర్వేషు పద్దేషు శాకం వర్యవేష
యన్కిం, దృష్త్వా ఆగచ్ఛ. ఆకాశే మేఘాః ధావంతి, భోజన
సమయే వర్షయ్యుః కింవా కేన జ్ఞాయతే! దేవేన జ్ఞాయతే.
వర్షయ్యుశ్చేత్, కిం కరిష్యామః.

అరే దుర్మాన్యడా! అల్లరి చేయుచున్నావా? లేది
పొమ్ము. ఒక తెలివిలేకున్న పిల్లి ఒక యెలుకను చంపి తన
దగ్గర క్రింద ఉంచుకొని కూర్చుండెను. అప్పుడు ఒకనక్క
ఆ పిల్లిని చూచి 'ఓ పిల్లీ! యెందుకు విచారించుచున్నావు' అని
అడిగెను. తరువాత ఆ పిల్లి నక్కను చూచి ఈనక్క నన్ను
మోసపుచ్చుటకు వచ్చినది. ఇది మిక్కిలి చెడ్డది, అని తెలిసి
కొని ఆయెలుకను ఇంకొక చోటికి తీసికొని పోయెను.
ఓ మామా! ఆ యెలుకను నీవు తినవలదు, అది చాల చెడ్డది;

నిన్న దానియొక్క పండ్లను నేను చూచినాను. అది నన్ను కఱచినది. ఎటునిలు ఎక్కడికి పోవుచున్నావు! దానిని నీవు పిన్నయెడల పోవువు. నేను ఈ మాటను నీకు చెప్పటకే వచ్చినాను, ఇంకమీద నేను పోవుచున్నాను - అని నక్క వైచెను. ఆమాటలు చెప్పిన పిమ్మట నక్కయొక్కమాట నిజమేమో అని ఆయెలుకను అక్కడనే యుంచి పాటిపోయెను. పిల్లి పోయిన సంగతిని నక్క తెలిసికొని ఆ యెలుక యెక్కడ నుండెనో అక్కడికి వెళ్ళి దానిని పిన్నెను. పిల్లి మరల పూర్వస్థలమునకు వచ్చి చూచెను. అప్పుడు ఆ నక్క యెలుకను తినుచున్నది. ఓ నక్కా! నీవివు డాయెలుకను ఎట్లు తినుచున్నావని అడిగెను. ఓసి శెలివితిక్కువదానా! నే నాయెలుకయొక్క పండ్లను ఆవుపేడతో శుద్ధిచేసి తినుచున్నానుకాని ఊరకే తినుట లేదు అని చెప్పి సవ్వెను. పిల్లియు మిగుల విచారించెను.

ఏకపంచాకః పాఠః = ఏబదియొకటవ పాఠము

సక్షిత్రిం = సక్షిత్రిము	జ్ఞానం = తెలివి
సంవత్సరిః = సంవత్సరము	ధనం = డబ్బు [న్నాడు
మానః = నెల	అనుగచ్ఛతి వెంబడించుచు
పక్షిః = పక్షిము [ణము	అనుభావతి = వెంటపరుగెత్తు
ఉత్తరాయణం = ఉత్తరాయ	[చున్నాడు
దక్షిణాయనం = దక్షిణాయ	అన్వగచ్ఛత్ = వెంబడించెను
అభావః = లేకపోవుట [నము	అన్వభావత్ = వెంటపరుగెత్తెను

ఉష్ణః = వేడియైన కల్పయతి = వర్షపాతముచేయుచు
 శీతః = చల్లని సంకల్పయతి = సంకల్పించుచు
 ఉష్ణత్వం = వేచ్చన [చున్నాడు
 శీతత్వం = చల్లన సమకల్పయత్ = సంకల్పించెను
 బలం = బలము

శ్వః భానువాసరే దివా పుష్కవిహితక్షే రామస్య
 వివాహః భవిష్యతి, యూయం సర్వేపి తిదా ఆగచ్ఛతి. మను
 ధనం నాస్తిచేత్ కిం, వివాహం యథానిధి కరిష్యామి. గోపాల
 స్య జనకః పింగళసంవత్సరే కార్తికమాసే కాలమకరోత్. తిదా
 అహం గ్రామే నాసం. త్వం దుర్బలః తతిః శీలోదకే స్నానం మా
 కురు. అహం ప్రియదినం ఉష్ణోదకే ఏవ స్నానం కరోమి. కిమరే
 తవస్తుతరాం జ్ఞానం నాస్తిరే, కిమర్థం బాలికాంతథా తాడియసి!
 నా దౌష్ట్యం కరోతిచేత్ కిం కరివాణి? అస్మదుపాధ్యాయః
 శ్వః ఆగమిష్యతి, తస్య యత్రకుత్రాపి స్థలం కల్పయ. ఇతిః పూ
 ర్వమేవ తటాకతటస్థితచ్ఛత్రే స్థలం కల్పయిత్వా అస్థాపయం,
 తత్ర అవరోక్ష్యతి యష్మదుపాధ్యాయః. యష్మద్బాలికాయై
 ఏతత్ఫలం దాస్యసి కిం? నా ఇదానీం అస్మదంతాం అనుభావతి.
 ఆగమనానంతరం దాస్యామి - వయం ఏదా శ్రీశైలక్షేత్రం
 గత్వా పృథమం పాతాళగంగాయాం స్నానం కృత్వా అనం
 తరం దేవపూజార్థం సమకల్పయామ. శంకరస్య హస్తే ధనా
 భావాత్ శ్రీశైలంపృతి నాగచ్ఛత్. వివాహం కర్తుం సంక
 ల్పయిష్యసి కిం? త్వం కిమర్థం వ్యాః రామం అన్వధావః? సః
 స్నానార్థం తటాకం ప్రత్యగచ్ఛత్, శీతజలానయనార్థం తేన

సాకం అధావం. ఏతస్మిన్ దినే నూర్యః అతీవ ఉష్ణం ప్రకాశతే. వ్యూః సక్తం ఆకాశే చంద్రః శీతం ప్రకాశత. ఏకః మార్జారః ఆస్మదావరణే రక్తపుచ్ఛం అనుధావతి పశ్య పశ్య.

మీ తండ్రియొక్క పెట్టెలో డబ్బున్నయెవల ఇట్లు తీసి కొనిరమ్ము. మా తండ్రిగారి పెట్టెలో డబ్బెక్కడ నున్నదండీ? నేను రేపు ప్రయాణముచేయుటకు సంబంధించినదిగాని నీవు కూడ నాతోకూడ వస్తువా? రేపు త్రయగాణపుణ్యకాలము గదా; మాతండ్రి నన్ను ఎక్కడికిని వెళ్లవద్దని అన్నాడు. నీ పెట్టెలో డబ్బున్నదో లేదో నా కొకపర్యాయము చూపించుము. అటులైన చెప్పెదను. గ్రీష్మకాలమందు సూర్యుఁ డెప్పుడును వేడిగనే వెలుగుచుండును. శరత్కాలమందు రాత్రులయందు చంద్రుఁడు చక్కగా ప్రకాశించును. సంధ్యాసందనము నకు చోటు నేర్పజుచుము. ఏమిరా నాయనా! మీయమ్మతో కూడి మామగారియింటికి భోజనమునకు వెళ్లుచువా? ఆలాగే వెళ్ళెదను. వానివెంట పరుగెత్తుచున్నా వెంచుకురా? మాయింటిలో పెరుగు లేదుగాని ఇవ్వేళి కొంచెము మజ్జిగ ఈ గిన్నెలో బోయుము. నాకు పెండ్లిని ఎప్పుడు చేయుదువు నాయనా! ఈ నెలతరువాత చేయుదును. అంతవఱకును జాగ్రత్తతో నుండుము. నీటిలో వెచ్చన లేదు. అంగడిలో జీలకఱ్ఱ ఉన్నదో లేదో విచారించుము. నేను ఇపు డుండుటకు ఒకయింటిని ఏర్పఱచినాను. మాకుకూడ నొకయింటి నేర్పజుతువా? రేపు సాయంకాలము మాయింటికి రమ్ము.

ద్వి పంచాంగ పాతము = విజయలెండప పాతము

శరీరం = శరీరము	తిక్కత్వం = చేదు
గ్రీష్మకాలః = ఎండకాలము	అమృత్వం = పుల్లన
వర్షకాలః = వానకాలము	అపేక్షితం = కావలసినది.
శీతకాలః = చలికాలము	దృశ్యతే = కనబడుచున్నాడు
మూఢత్వం = అజ్ఞానము	ఆక్షిపతి = ఆక్షేపించు
సంకల్పః = సంకల్పము	[చున్నాడు
ఆతపః = ఎండ	ఆక్షేప్స్యతి = ఆక్షేపించగలడు
పంచాంగం = పంచాంగము	ద్రీక్ష్యతే = కనబడగలడు
దార్ఢ్యం = దాఢ్యము	ఉద్దిశతి = ఉద్దేశించుచున్నాడు
దృఢం = గట్టిది	సందిశతి = కబురువుచున్నాడు
మాధుర్యం = తీపి	

యష్మదంబాయాశరీరే సుతరాం బలం నాస్తి, పంచాంగ
మాసయ, ఏతిద్దినే నక్షత్రం కింవా పశ్యామ. పంచాంగం కు
త్రాస్తివా, నాదృశ్యత. మమ హస్తం చలయితుమపి దార్ఢ్యం
నాస్తి. అస్మద్వస్త్రం దృఢమే వాస్తి. కిమర్థం మాం సర్వదా
ఆక్షిపసి? తపజనకః కుత్రాగచ్ఛత్, మాసప్రభృతి సదృశ్యతే.
మమ ఈషత్ లవణ మపేక్షితం పరివేషయత. అస్మత్పుత్రాయ
సందిశ. యష్మత్కూపజలే మాధుర్యం నాస్తి, గలిదినే ఆత
పః సమ్యగాసీత్. ఘృతం ఈషత్ ఆతపే స్థాపయ, ద్రవిష్యతి
కింవా. దేవస్య సంకల్పః కథమస్తివా. సా కాలంకరిష్యతి కింవా?
యష్మత్ కలశః కుత్రాస్తివా శ్వేద్రీక్ష్యతే, ఇదానీం మాషచా

రయిత. తనదశక కిం ఉద్దిశతి? అపేక్షితం పృచ్ఛ పరివేషయి
 మ్యామి. పరివేషణం ఆసీత్, యూయం సర్వేపి ఆగచ్ఛతి నోచే
 దన్నం శువ్యతి శ్రీష్టకాలే మల్లికాపుష్పాణి లతాసు సమ్యక్
 దృశ్యేరకా. అరేరే పశ్యవశ్య తద్వృక్షే సర్వః లంబతే, తత్ర
 యఃశ్చిత్ అస్తిచేత్ మారయితం ఆహ్వయ. కిమరే రాను!
 త్వం కుత్రాపి వన్తశ్యసే కిం? అహం కుత్రాగచ్ఛం; అత్రై
 వాస్మిఖలు. త్వాం ద్రష్టుం మమాంబా వాంఛతి. ఏకవారం
 అన్యదృశం ఆగచ్ఛ. ఇదాసీం మమ అవకాశః నాస్తి; శ్వస్నా
 యం ఆగమిష్యామీతి కథయ. తవ కి మపేక్షితం? క్షీర
 మపేక్షితం; అస్తిచే ద్యచ్ఛ.

రాముడు సీతతో కూడ అడివిని ప్రవేశించెను. లక్ష్మణుడును రాముని వెంటడించెను. ఇట్లుండగా సీత న్నానము చేయుటకు గోదావరికి వెళ్ళెను. అక్కడ నొకరాక్షసుడు ఆమె కుగవబడెను. వాడే రావణాసురుడు. వాడు సీతను చూచి నీ వెవలెవని అడిగెను. నేను రామునియొక్క భార్యను అని బదులు చెప్పెను. అప్పుడు రావణుడు సీతను ఎత్తుకొని పోయెను. పిమ్మట రాముడింటికి వచ్చిచూచెను. సీత యొక్కడను కనబడకుండెను. పిమ్మట రాముడు లక్ష్మణునితోకూడ బయలుదేరి కిష్కింధాపురమునకు వెళ్లెను. అక్కడ రామునకు సుగ్రీవుడు కనబడెను. రాముడు తనవృత్తాంతమును సుగ్రీవునకు చెప్పెను. ఆ మాటను సుగ్రీవుడు విని తనయొక్క వానరులను సీతకొరకు పంపెను. సీత లంకయందు అశోకవనమునం దుండెను. అంజనేయుడు లంకకుఁబోయి సీతను జూచి

మళ్ళీ రామునిదగ్గఱకు వచ్చి ఓరామా ! నాకు సీత కనబడెను, అని చెప్పి రాముని తనమాటలచేత సంగోషపెట్టెను. అప్పుడు రాముడు లంకకుఁ బోయి రాక్షసుల నందఱిని చంపి రావణుని చంపి లంకను విభీషణున కిచ్చి తిరిగి అయోధ్యకు వచ్చి రాజ్యమును పాలించెను. జనులను సంగోషపెట్టెను.

త్రిపంచాక్షః పాదః = ఏఁబదిమూడవ పాదము

దర్శనం	= చూచుట	శ్యాంకః	= శావముఱుది
దారిద్ర్యం	= పేదరికము	భావః	= భావ
భాగ్యం	= భాగ్యము	పౌత్రః	= మనుమడు
దయా	= దయ	జ్వలతి	= వెలుగుచున్నాడు,
కోపః	= కోపము		[మంకుచున్నాడు
సంగోషః	= సంగోషము	జ్వాలయతి	= వెలిగించుచు
కృత్యం	} = పని		[న్నాడు
కార్యం		భ్రమతి	= తిరుగుచున్నాడు
రోగః	= రోగము	భ్రమయతి	= త్రిప్పుచున్నాడు
దోషః	= దోషము	త్రుట్యతి	= తెగుచున్నది
శ్వతురః	= మామ	త్రోటయతి	= త్రెంపుచున్నాడు

మాసాత్ ప్రభృతి యుష్టాశం దర్శనం నాస్తి. యూయం సర్వేపి కుత్రాస్త! వయం కృష్ణాస్మానార్థం అగచ్ఛామ. ఏత దంతరే అస్మద్బాంధవగృహే ఏకః యజ్ఞః అచలత్. తం ఉత్సవం ద్విష్టుం ఏతావత్సర్వంతం తత్రైవ అవసాను. హ్యః

సాయం స్వగృహంప్రతి ఆగచ్ఛామ. తవ కిమర్థం మయి సర్వ
దాపి కోఁ? దేవాలయం గత్వా తత్ర దీపం జ్వాలయత. కిమ
ర్థం, తత్ర దీపః సమ్యగేన జ్వలతి. ఏతం బాలకం తటాకసమీపే
ఉషత్కాలం భ్రామయ. దారిద్ర్యేణ సర్వేషామపి దుఃఖం భవి
ష్యతి. భాగ్యేన సుఖం భవిష్యతి. అస్మద్ శ్వశురః హ్యః
ప్రాతఃకాలే మదరాసునగరం ప్రతి అగచ్ఛత్. యుష్మాకం
దారిద్ర్యభావాత్ సర్వదాపి సంభోషః ఏన. సర్వేషు
నరేషు ఓయాం స్థాపయతి. శ్యాలః పునర్వేద్యుః కంఠే నూతన
యజ్ఞోపవీతం ధృత్వా ఆవణం అగచ్ఛత్. తత్ర ఏకః బాల
కః తస్య యజ్ఞోపవీతం హస్తేన అఘోటయత్. కిమర్థం తే
సర్వ ఇతి స్తతః తూష్ణీమేవ భ్రమంతి? తానాం అంగనానాం
వస్త్రకోధనం ఆసీత్ చేత్ వయం శీఘ్రం గత్వా స్నానం
కరివామ. ఆగచ్ఛత. తానాం స్నానాదికం ఇదానిం కుత్ర
భవిష్యతి? అరే తవ భావస్య శరీరకోరోగః? కింవా మయా
నజ్ఞాయతే. శరీరే అస్యః రోగః నాస్తే, గృహే దారిద్ర్య
రోగః. రామః యదాఽచోరియ త్తవ వస్త్రాణి అహం తత్రా
సం. నః మాం దృష్ట్వా ఆత్రసత్. కఃకోటిష్యతి.

గదిలో దీపము వెలుగుచున్నదో లేదో చూచిరందు.
మీ బావమఱిదికి పెండ్లి అయినదా? ఎవనికూతు నిచ్చిరి?
గోవిందాచార్యులుగాయా! మీ మనుమనికి ఉపనయనమేవుడండీ?
వచ్చెడు సంవత్సరమందు మాఘమాసములో చేయఁగలను.
మీ పిల్లలందఱును ప్రతిదినము మా నులకమంచముమీఁద వడి
అల్లరిచేయుచున్నారు. అందువలన నుల కంతయు తెగుచున్నది.

నే నేమయినను అన్నయెడల మీకు కోపము. వారు (అల్లరి వాండు)=దుష్టాః) చాలు చాలు మా పిల్లలు చెడ్డవారును మీ పిల్లలు మంచివారునా! నీ మాట చాల బాగుగా నున్నది. ఎవుడును మీ రబద్ధమే మాట్లాడుచుండును. మా మేనమామ తన కొడుకును గుంటూరు నగరములో హూణభాషను చదివించుచున్నాడు. ఇప్పుడు ప్రతివాడికి అదేపనిగదా. ఎందు కనఁగా ఆభాష రాజభాషగా నున్నది. ఏమో నేను (మాతృ ము=తు) సంస్కృతమునే చదివించఁగలను. మంచిదే. రెండు నెలలయినతరువాత నీకు సంస్కృతప్రారంభము చేయుదును. మరల మీ దర్శనము మా కెప్పుడగునో! నిన్న మీ ఆవు కనఁ బడలేదంటేనే కనఁబడినదా? ఆవు ఈవేళ కనఁబడినదిగాని దూడ కనఁబడలేదు. కోడెదూడా పెయ్యదూడా! పెయ్య. మా మనుమని పిల్చి అడుగుము.

చతుఃపంచాశః పాఠః = ఏబదినాల్గవ పాఠము

ప్రారంభః	= ప్రారంభము	స్తంభః	= స్తంభము
ఉత్సవః	= ఉత్సవము	వైద్యః	= వైద్యుఁడు
దీపః	= దీపము	అపేక్షితే	= అపేక్షించుచు
బంధవః	= బంధువు	[న్నాడు, కోరుచున్నాడు	
నూతనః	= కొత్తవాఁడు	అపైక్షిత = అపేక్షించెను,	
ఆదికం	= మొదలైనవి	[కోరెను.	
ఉద్యోగః	= ఉద్యోగము	బాయితే	= పుట్టుచున్నాడు
అపేక్షా	= దయ	బనివ్యతే	= పుట్టఁగలఁడు

తావన్మాత్రేణైవ = అంతమా ఆరభతే = ఆరంభించు
 పీఠః = పీఠ [త్రమునకే [చున్నాడు
 కుప్యతి = కోపపడుచున్నాడు
 దర్భాననం = దర్భానము

ఏమ బాలః నూతన ఇవాస్తి. సత్యమేవ. నాగాంబా
 యాః పుత్రః విశాఖవత్తనాత్ ఆగచ్ఛత్. నాగమాంబా కా?
 సాపి మమ నూతనా. కోదండరామస్య ద్వితీయభార్యా.
 కోదండరామః కోనురే? అప్పళాచార్యస్య శ్వశురిః. అప్పళా
 చార్యః ఇదానీం క్వాస్తి? దేశాంతరం గతిః. యష్కద్దృహే
 శాఃసాకాదికాని కా అకరోత్? సా ఏవ. త్వగ్గజస్య కః
 ఉద్యోగః? ఉద్యోగవచనం కిమర్థం, ఏకం ప్రశ్నం ప్రత్యూహి
 కథయ. కః ప్రశ్నః? తస్యా గర్భే పుత్రః అస్తివా, పుత్రికా
 అస్తివా? ఉషదాలోచ్య కథయిష్యామి, తావత్పూర్వంతం బహి
 స్తిష్ఠ, అంతర్గాగచ్ఛ. తత్రైవ స్థాస్యామి; రుటితికథయిష్యథకిం!
 నమత్రాణి గణయిత్వా అనంతరం పుత్రః జనిష్యతేవా పుత్రి
 కా జనిష్యతేవా వదిష్యామి, త్వరిష్యసే కిమర్థం? మమ త్వరా
 నాస్తి తాతాచార్య! మాకుప్య. ఛీ రాంధేయ! అహం కుప్యా
 మి కిం? త్వమేవ మాం త్వరియసే పృథా. తత్ర స్తంభోపరి
 పంచాంగమస్తి; ఇత్థమానయ. మమ సశక్యతే ఆనేతుం. తావ
 న్మాత్రేణైవ తవ మర్యాదా గచ్ఛతి కిం? భగ్నకనిష్ఠికాయాం
 న మూర్ఖియిష్యస్యపి. ప్రథమతః త్వం బహిర్గచ్ఛ. అనంతరం
 అహ మాలోచయిష్యామి. కోవా ఆగచ్ఛతి అంతః. ఓహో
 హో! వైద్యః బలిధాచార్యః ఆగతిః. అస్తునామ.

అరే నీ మెడలో జండెము కనబడదేమి! అయ్యో, చెఱువులో స్నానము చేయనవుడు మెడనుండి జాఱిపోయినది. ఏమోరా ఇపు డేమిచేయుదును? మా తండ్రి చూచినయెడల (చూస్తే) కొట్టఁగలడు. (కొడతాడు.) నీదగ్గర నొక జండె మున్నయెడల నాకొఱ కిత్తువా! లేవు మరిల నీకిచ్చెదను. వారండఱు నెఱి బాంధవులు! మొదట అక్కడ వీట వేసి దానిమీఁద దర్భాసనము పఱచుము. నేను స్నానము చేసి వచ్చి సంధ్యానందనము చేసికొందును. మీ అమ్మ కోఁము చేయనేమో త్వరగా పొమ్ము; భోజనమైన తర్వాత వత్తువు గాని. లేవు సాయంకాలమునందు రామాయణమును ప్రారంభింపుము. నిన్న మీ యింటికి వైద్యుఁడు వచ్చినాఁడందుకురా! అంతమాత్రానికే కోపపడద వేల! మా యూరిలో లేపటి నుండియు రాములవారికి ఉత్సవములు జరుగును. నీకు మాయందు అపేక్ష యున్నయెడల ఉత్సవము చూచుట కైనను మాయూరికి వచ్చి మమ్మును చూడఁగలవు. లేకపోయినయెడల లేదు. నా కూతునకు కూతురు పుట్టినది. (నాలుగు దినములైనవిడిచిచతుష్టయం అసీత్); అయిదవదినమందు పథ్యమును ఇత్తురు. వారు నిన్ననే యజ్ఞమును మొదలు పెట్టినారు. దానితోఁగూడ సప్తహమును గూడ చేయుదురట. బాగుగనే యున్నది.

పంచపంచాశః పాతః = ఏబదియైదప పాతము

సప్తంశకలింగ సర్వనామశబ్దములలో (వధమా, ద్వితీయా విభక్తులు ఒక విధముగనే యుండును. తక్కిన విభక్తులు పుంలింగములకువలె నుండును.

ఏ.

బ.

ఏ.

బ.

ప్ర. } రత్ = అది, తాని=అది, కిం = ఏది? కాని = ఏవి?
ద్వి. }
,, ఏరత్ = ఇది, ఏతాని = ఇవి, యత్ = ఏది? యాని=ఏవి?

ప్ర. } అన్యత్ = మఱియొకటి. అన్యాని = మఱికొన్ని
ద్వి. }
,, ఏకం = ఒకటి దీనికి బహువచనము లేదు.

,, స్వం = ప్రతిది సర్వాణి = అన్ని

కలి-త్వం-అహం అనునవి మూఁడును మూఁడులింగములలోను ఒకవిధముగనే యుండును.

అవరాధః = తప్త కృతః = చేయబడిన

కోపః = కోపము పతితః = చదువబడిన

తాపః = తాపము అపేక్ష్యతే = అపేక్షింపబడుచున్నది,

జ్యేష్ఠః = పెద్దవాఁడు [కావలయును

కనిష్ఠః = చిన్నవాఁడు డోలాయతే = ఊగుచున్నాఁడు

చింతా = చింత చింతయతి = చింతించుచున్నాఁడు

అపేక్షితః = కావలసిన-అపేక్షింపబడిన

భగ్నుః = విడిచిన

జానాతి = ఎఱుగుచున్నాడు

జ్ఞాతః = తెలిసిన, తెలియఁబడిన

జ్ఞాన్యతి = ఎఱుగఁగలఁడు

దృష్టః = చూడఁబడిన

జ్ఞాన్యతే = తెలియఁగలఁడు

ఏమః మమ శ్రేష్ఠపుత్రః, సః ద్వితీయపుత్రః, అన్యః కనిష్ఠః. పూర్వేద్యుః నాయంసమయే తాతాచార్యస్య కనిష్ఠపుత్రః, వేంః కేశ్వరేణసాకం వనం గత్వా లభి ఏకం వృక్షం ఆరుహ్య వృక్షాత్ అథః అవలత్. పరినానంతరం లెస్య వాస్తవః భగ్నుః ఆసీత్. లతః ద్వితీయదివసే ఏకం వైద్యం ఆనీయ లెస్మై భగ్ను వాస్తవం అదర్శయన్. సః స్వేన కృతం లైలం ఆనీయ వాస్తవం సమ్యక్ అమర్దయత్. ఇదానీమపి ప్రితిదినం మర్దయశ్చేవ. సః వైద్యః అతీవ కౌపిన్యః. లిథావా ! లిం కదాపి అహం సజానామి. శ్వేవా పరశ్వేవా జ్ఞాన్యతి. ఇతిః పూర్వం లెస్య కదాపి స దృష్టః కిం! దృష్టః చేత్ కిం, సదృష్టః చేత్ కిం! కదాపి అస్మాకం వైద్యదర్శనమేవ మాస్తు. నీతారామస్య కనిష్ఠపుత్రికాం కస్మై అయచ్ఛత్. కస్మైచిత్ వృద్ధాయ అయచ్ఛత్. వివాహః కుత్ర కృతః ! లటాకసమీపస్థితశివాలయే కృతః. అరే శాకంతలనాల కం పత ఇతి అవదం ఖలు, లెస్యం అపరిః కిం! సహిసహి ఏతావత్ప ర్యంతమపిమయా సపరితం. సర్వదాపి మమ శరీరే తాపః, లతర్థం వైద్యసమీపం గచ్ఛామి. పూర్వేద్యుః యుష్మద్కృష్టః ఏకం అపరాధ మకరోత్. సః అపరాధః లవ జ్ఞాతః కిం! సహి కింతు లతర్థమేవ సః పూర్వేద్యుః చింతయా తూష్ణీం అవసత్ గృహే. సత్యమేవ.

అక్కడ కూర్చుండి యేమో చింతించుచున్నావు. నాయొక్క పుస్తకము మీ అమ్మయొద్ద నున్నదిగాని యిటులఁ దీసికొనవచ్చు. ఆమె యింట్లోలేదండీ. ఆమె యొక్కడ పెట్టినదో నాకు తెలియదు. తెలియదనదనేమిరా ! ఆమెయొక్కపెట్టెలో జూడుము. ఆమెయొక్క పెట్టె నాకుఁగనబడలేదు. పెట్టె గదిలో నున్నదేమో చూడుము. చూచినాను. మీ పుస్తకము పెట్టెలోనే ఉన్నది, తెచ్చుచున్నాను. సరేగాని మాపిల్లవాడూయేలయందు ఊగుచున్నాడుగాని వానిని నేరవ్వుంటినిని పిలుపుము. వాడిపుడు రావన్నాడు. (నీకు కావలసినయెడల నా చెంబు నిచ్చెదను ; దానితో నీమద్రావుము = త్వయా అపేక్ష్యతేచేత్ = తవ అపేక్షితంచేత్, మత్పాత్రం దాస్యామి; తేన జలంపిబ) నాపంచపాత్ర ఎక్కడనున్నదో యెఱుఁగుదువా ! శావిత్తగరనున్నది. పోనిమ్ము నాపంచపాత్ర) శావిత్తయొద్ద నెందుకున్నది ? మా అమ్మ చెంబు లన్నిటిని తోముచున్నది. దేనితో తోముచున్నది ? చింత ఎందుతో. మన ఆవు ఎక్కడికి పాటిపోయినదో ఎవడు విచారించఁగలడు ! నీవే వెళ్ళి విచారించుము. నేను చాలచోట్ల విచారించితినిగాని కనబడలేదు. నిన్న సాయంకాలమున వైష్ణవులదొడ్లో నొక యావు మేయుచున్నదట. వైష్ణవుల యింటికి నీ విపుడే వెళ్లి కనుఁగొనిరిమ్ము. నీ విచటనే నిలుపుము. నేను వెళ్ళి కనుఁగొనివత్తును (ఇదిగో యావు=ఏమో బహుశా) దూడతోఁగూడ వచ్చుచున్నది. ఇంక నీవు పోవద్దు.

పట్టుంచాకః పాతః - విబుధియాఽపపాతము.

పాపిష్ఠః = పాపిష్ఠుడు	అరుణః = ఎల్లని
కర్ణిష్ఠః = కర్ణిష్ఠుడు	ధావశ్యం = శౌలువు
వహిషః = దున్న	ఆసుగ్యం = ఎఱువు
చలచిత్తః = చలచిత్తుడు	ఉద్ధాటయతి = తెఱచుచున్నాడు
ఉన్మత్తః = పిచ్చివాడు	ఉద్దిఘాటయత్ = తెఱచెను
ఖంజః = కుంటినాడు	జానంతి = ఎఱుగుచున్నారు
అంధః = గుడ్డివాడు	జానీథ = పూ రెఱుగుచున్నారు
లిఖతి = వ్రాయబడిన	జానీనుః = ఎఱుగుచున్నాము
పీతిః = త్రాగబడిన	జ్ఞాతం = ఎఱుగుటకు
ఛేదితి = కోయబడిన	బధ్నాతి = బిడ్చుచున్నాడు
ధవళః = తెల్లని	

రామః పూర్వేద్యః అస్మాకం బహుళం దండేన
 అతాడయత్. యుష్మాభిః లిఖితం పుస్తకం కుతాశ్రీతి! దేవ
 దత్తః స్వగృహాయ అనయత్. దేవదత్తాయ మిర్థం అయ
 చ్చతి! ఃః అయచ్ఛత్ సవవ అచోరయత్. అరే పాపిష్ఠ!
 మా తాడయ మహిషం. ఏః ఖంజః ద్వారే తిష్ఠతి, తస్మై
 తండులా యచ్ఛత్. పాత్రీస్థితం క్షీరం కేన పీతం? యుష్మ
 త్సుశ్రోః పీతం. మమ పుత్రాః గృహే ఏవ నపంతి ఖలు, తైః
 కథం పీతం? త్వం సర్వదా అసత్యమేవ వదసి. రామకృష్ణ! తులసీ
 దళాని త్వయా ఛేదితాని ||? నహినహి గోపాలః అఛేదయత్.
 పూజాసమయః ఆసీత్, పుష్పాణి శీఘ్రం ఆనయేతి వద. ౧౦౭ స్తి

తరి) పదియిది! రామాచార్యః స్వల్పద్రవ్యేణ వివాహః భవిష్య
 తీతి ఆశయా ఏకాం కన్యాం (పరి + అనయత్ = పర్వణ
 యత్ = పెండ్లాడెను.) కింతు సా అంధా, చలచిత్తా చ, తేన
 కారణేన చోష్యే గృడం (క్షిపతి = వేయచున్నది), పాయసే
 లవణం క్షిపతి, త్రిపాత్రే శైలం పూయతి, తైలపాత్రే ద్రవం
 ప్రవేశయతి; సర్వా ఏదార్థా అథః పాతియతి. ఏవం స్థితే
 ఏకదా ఆహం త్వద్గ్రహం గత్వా బహిఃస్థిత్యా రామాచార్య!
 రామాచార్య! ఇతి ఆహ్వాయం. అనంతరం సః ఆగత్య కవాటం
 ఉడఘాటయత్. ఆహం అంతః ప్రావేశం. రామాచార్యః
 మాం ఏకస్మిన్ పీతే ఉపవేశ్య స్వగ్య చిత్తక్షోభం సర్వమపి
 యథావిధి అభిధయత్.

మీ యావు తెల్లనిది, మాయావు ఎఱ్ఱనిది. వాకిటిలో
 నొకగ్రుడ్డివాడు నిలుచున్నాడుగాని లోనికి పిలుపుము. ఆవును
 ఎవడు కట్టివేయచున్నాడు? మీ పిల్లలు అన్నిసమాచారము
 లను ఎఱుగుదురు. (మీ దొడ్లోనున్న మల్లెపూలయందు
 తెలుపు బాగుగనున్నది = యవ్వదావరణస్థితిమల్లి కాపుష్పేషు
 ధావళ్యం సవ్యగస్తే) మా పిల్లలు ఎక్కడనున్నారో, ఏమి
 చేయచున్నారో ఇంతవఱకును మే మెఱుగము. నీవు రాముని
 తెలియటకు వెళ్ళుము. వాడెక్కడ నున్నాడో తెలిసికొని
 రమ్మ. (ఇంతలో = ఏతడంతరే) నేను పురాణారంభమును
 చేయఁగలను. నీచేయి యెఱుగా నున్నదేమిరా? ఊరకయే
 అట్లున్నది. నాచేరియందు ఎఱుపు లేదు. ఆ తెల్లగొట్ట మెవ
 రిది! బొబ్బిలిరాజుగారిది. నీవు మిగుల కర్మిష్ఠుడవు. కాని

చలచిత్తుడవు. ఓరిపిచ్చివాడా! కర్మిష్టుడు చలచిత్తుడెట్లు
కాగలడురా? మాభావగారి గావిలో నొకయుడుత పడినది.
చచ్చినదా? బ్రతికినదా? ఎవడెఱుగు? చచ్చినతర్వాత కొంత
సేటికి ప్రాణములు పోయినవని మాభావమఱిచి చెప్పినాడు.
గుడ్డిపెండ్లాము కథ యేమాయెను! అవుడే పోయినది. ఇంత
పఱకును ఉన్నదా? ఆకథ చాల బాగుగానున్నది. కొంచెము
చెప్పాడు. రేపు రమ్మ. మఱియొకథను చెప్పెదను.

సప్తపంచాశః పాఠః = ఏబదియేడవ పాఠము

స్వభావః = స్వభావము

అనుపదం = వెంటనే

నిద్రా = నిద్ర

ఆకర్ణయతి = వినుచున్నాడు

చాకచక్యం = చుఱుకుదనము

అనుభవతి = అనుభవించు

అవస్థా = అవస్థ

[చున్నాడు

ఆశా = ఆశ

అన్యథవత్ = అనుభవించెను.

సకలః = సమస్తమైన

బధాన = కట్టుము

కర్ణః = చెవి

బధ్నీత = కట్టుడు

బధింః = చెవిటివాడు

జానీహి = తెలిసికొనుము,

మాత్రం = ఎడు

[ఎఱుగుము

తావతైవ = అంతటితోనే

జానీత = తెలిసికొనుడు;

అనుభూయ = అనుభవించి

[ఎఱుగుడు.

బంధ్యం = కట్టుటకు

భేదయతి } = బద్దలుగొట్టు

ఆకర్ష్య = విని

భింబతి } = చున్నాడు

ఏకస్థి గ్రామే నారాయణభట్టోనామ బ్రాహ్మణః
 అవసత్. సః అతీవ అమాయకః, పూర్వకాలవనుష్యః వేద
 చతుష్టయం నాంతం అపఠత్. తస్య సంగీతే అతీవ అపేక్షా
 ఆసీత్. సంగీతాభ్యాసార్థం దేశాంతరం గతుం సమకల్పయత్.
 అంతరిం భార్యగమిషం గత్వా హేభార్యే! అహం సంగీతా
 ర్థం దేశాంతరిం గమిష్యామి, తివ అభిప్రాయం వద ఇతి తాం
 అపృచ్ఛత్. తేదా నా వాసిత్వా హేనాథ! సంగీతార్థం దేశాంతర
 గమనం కుతః? అప్రేవ స్థిత్యా సంగీతాభ్యాసం కురుత, ఇత్యేకథ
 యత్. తస్యాఃచనం ఆకర్ణ్య మమ సంగీతం సుతిరాం నజ్ఞాతం;
 తస్మాత్ అతిస్థిత్యా కథం సంగీతం సంపదయిష్యామి ఇత్య
 పృచ్ఛత్. తేదా నా ఏవ వషిత్. భో నాథ! సంగీతాభ్యాస
 ప్రసం అహం వదిష్యామి ఆకర్ణయత. కథమితిచేత్, శీతకాలే
 ప్రసాదనం సూర్యోదయా త్పూర్వం ఉత్థాయ గంగాయాం
 స్నానం కృత్వా గంగతీరే ఏవ ఉపవిశ్య జపం కుర్యాః చేత్
 సంగీతం క్రివశః ఆగమిష్యతి. సః అమాయక బ్రాహ్మణః
 తద్వచనం సవ్యమేవేతి జ్ఞాత్వా, ద్వితీయ దినాత్ ప్రధృతి, సూ
 ర్యోదయాత్పూర్వం శీతకాలే గంగాయాం స్నానం కర్తుం ఉద
 తిషత్. స్నాన మకరోత్. సంగీతం నాస్తి గింగీతం నాస్తి (పరం
 తు = కింతు) అతీవశీతబాధాం అన్వభవత్. భార్య అహసత్.

మాగుష్టమునకు బొత్తుగా చురుకుదనము లేదు. మీ
 యుపాధ్యాయుడు మిక్కిలి సమర్థుడేగాని చెవిటివాడు. అది
 యొక్కటియే ఆయనయందు లోపము. నాచెవిలో కొంచెము
 నూనె పోయుము. పాపయ్యగారి పెయ్యదూడ మనదొడ్లో

ప్రవేశించి వొడ్లో నున్న చెట్ల సన్నిధిని పాడుచేయుచున్నది. గాని నీవు వెళ్ళి ఆయావును పున్నాగచెట్టున గట్టము. నీన్న రాత్రి శివునిగుట్లో ఎవడో హరిః కను చెప్పినాడట. మీరు విన్నారా? వాకిటిలో నెవరో కరుగుచున్నాడు. పట్టినకొనుడు. ఎవరో కాదు మీ మామగారే. నేను అంగడికి వెళ్ళి వెంటనే వత్తును ; అంతవఱకును నీవు ఎక్కడకును వెళ్ళవద్దు. వాడు సమస్త బాధలను అనుభవించి చివఱకు చచ్చెను నీమేనమామ నాకోసము మాయంటికివచ్చినాడుగదా. (ఇదిగో = ఏమో)వచ్చు చున్నానయ్యా అని చెప్పితిని. అంతటితోనే బోయేనేమి! ఆలో తిని బ్రద్దలు గొట్టము. నాకొక చిటికెడు (పొడుము = నస్యం) పెట్టము. నాకు ఎందులకోగాని సద్ర వచ్చుటలేదా. నీవు చాల దుష్టుడవు. నీ స్వభావము మంచిదికాదు. నాలవస్థ నేమనిచెప్పి దును? నా పెండ్లిము గ్రుడ్డిది, చెవిటిది, కంటిటి కాని భోజన మునకు మట్టుకు పెస్తది. నీ అదృష్ట మది ; నా అదృష్ట మిది. నా యాశ వ్యర్థ మైనది.

అష్టపంచాశః పాఠః = ఏబదియెనిమిదవ పాఠము

నాథః = పెనిమిటి, ప్రభువు
అభిప్రాయః } = ఉద్దేశము
ఉద్దేశః }
చతురః } = నేర్పరి
నిపుణః }
చాతుర్యం } = నేర్పు
నైపుణ్యం }

సమస్తాం = మొత్తాన
వశ్యః = ఉడికిన, పండిన
శశ్యః = అలవియైన
స్వతిః = తనకు తాను
వర్ణయతి = వర్ణించుచున్నాడు
అజానాత్ = తెలిసికొనను
అజానా = తెలిసికొనిరి

కళిమః	= వసుస	అజానాః	= తెలిసికొంటివి
ప్రియాసః	= ప్రయాసము	అజానీత	= తెలిసికొంటిరి
ఆర్కః	= తడిసిన	అజానాం	= తెలిసికొంటిని
శుష్కః	= ఎండిన	అజానీమ	= తెలిసికొంటిమి
అధికః	= గొప్ప	అబద్ధాత్	= కట్టెను
అధిక్య	= గొప్పతనము	బద్ధ్వా	= కట్టి

మమ అభిప్రాయః ఏషః. అసంతరం త్వదిచ్ఛానుసారేణ కురు. మమ అంగవస్త్రం కిమర్థం ఆర్ద్రం అభవత్ ? జలే అపత త్కింవా. త్వమపి దుష్టేనసాకం దౌష్ట్యం కుర్యాః చేత్ తవాధి క్యం కిమస్తి ? తత్రవకం శుష్టం వర్గం అస్తిచేత్ ఇత్థమానయ. రామః కుత్రాస్తివా అజానాః కిం ? దివత్రయాత్ప్రిభృతి రామః అద్యాపి నాదృశ్యతేవ. కుత్రాగచ్ఛద్వా కః జానాతి. సమష్ట్యాం సర్వేపి సర్వేవవ. మమాగ్రజః స్వతిః ఏవ గత్వా తత్ర తత్ర దృష్ట్వా ఆగచ్ఛత్. కుత్రాపి నాదృశ్యతే కిల. ఏతత్ సమస్తం అపి ప్రియాసార్థం ఆగచ్ఛత్. అస్మాకం బహుభా యత్ర కుత్రాపి దృశ్యతేచేత్ బద్ధ్వా తస్యై తృణం యచ్ఛ. పూర్వే ద్యుః సాయం ఏకః శూద్రః యుష్మద్బహుళాం స్వగృహే అబద్ధాత్, అహ మవశ్యం. ఏషః మాధవః స్వస్య సౌంద ర్యం సర్వదా వర్ణయతి. తాతాచార్య ! తవ పుత్రః అతీవ దుష్టః ; కేనాపి దండయితం శక్యః సభవతి. తం ఆనేష్యసి చేత్ త్వం అధికనిపుణః ఏవ. తవ చాతుర్యం అస్తిచే దస్తు ; మాం కిమర్థం పరిహాససి ? మమ నాథః గ్రామాంతరం అగ

చ్చత్. త్వం (పునః పునః = వారిం వారిం = మి హున్తు హుః =
పదేపదే) అస్మద్గ్రహం మాగచ్ఛ. తవ స్వభావః స సమీచీనః.

ఏకానవషష్ఠతమః పాతః = ఏబదితెమ్మిదవ పాతము

అంజలిమాత్రం = దోసెడు	యామః = బాము
ధ్వాంతం = కటికీచీకటి	ప్రహరః = దెబ్బ
చంద్రికా = వెన్నెల	నిభాయ = వ్రాతి
సద్భావః = ఉండుట	లగతి = తగులుచున్నది
అబ్జః = అద్దము	నిఖనతి = వ్రాతుచున్నాడు
అట్టః = పంటచెఱకు	స్వఖనత్ = వ్రాతెను
నిర్భయం = భయములేకుండ	జానీయాత్ = తెలిసికొనును
గవాక్షః = కిటికీ	జానీయః = తెలిసికొందురు
అర్గళా = గడియ	బద్ధీయాం = కట్టుదును
ఘటికా = గడియ	బద్ధీయామ = కట్టుదుము

అద్య సక్తం చంద్రికా సమ్యగస్తి. పూర్వేద్యః ఆకాశే
సర్వత్ర మేఘసద్భావాత్ సక్షతాణి సమ్యక్ నాదృ
శ్యంత. అబ్జం ఇత్థిం ఆనయ ముఖం పశ్యేయం. తటాకసమీపే
ధంః ఇతస్తతః సంచరతి; కథ మహం న్నానార్థం గచ్ఛేయం!
ధంః త్వాం కిం కరిష్యతి! త్వం నిర్భయం గచ్ఛ. ఆవరణ
ద్వారస్య అర్గళా దృఢం నాస్తి, రాత్రీకాలే చోరాః ప్రవే
శ్యంతి కింవా (సకేవలం కవాటస్య = తలుపునకు మాత్రమే
కాదు) కింతు గవాక్షస్యాపి అర్గళా నాస్తి. గవాక్షస్య అర్గళా
నాస్తి చే త్కిం భయం రే! త్వం అద్య సక్తం యామద్యయ

పర్యంతం తైజైవ సంచర. (అస్మిద్ధినే = ఈరోజున) పంచదశ
ఘటికాపర్యంతం చంద్రికా ప్రకాశిష్యతే, తావత్పర్యంతం తవ
భయం నాస్తిభలు, అనంతరిం ధ్యాంతం ఆగమిష్యతి. తదా
అగామేన తత్త్రి తిష్ఠేయం. మమ పాదే పూర్వేద్యుః సక్తం
పాపాఽప్రహరః అలగత్. తస్మాత్ పాదః (శూలతి=నొప్పి పెట్టు
చున్నది.) అద్య గృహే అట్టం నాస్తికిల; త్వం తత్ర ఉపవిశః
అవా మత్రి ఉపవిశం; పాశః కథం భవిష్యతి? ఆపణం గత్వా
శకటమార్తిం అట్టం ఆసయ. అంజలిమార్తిమపి జలం నాస్తి
అస్మత్కూపే.

నిన్న నేను రామునితో, గూడ వెన్నెలలో భోజన
మును జేసితిని. అప్పుడు గవాక్షమునుండి యొక పిల్లి (కూన =
కికోరిక) వచ్చి నాదగ్గర భయములేకుండ కూర్చుండి నా విస్తరి
లో నున్న పరమాన్నము సంతయుఁ దినెను. ఈ మల్లె తీగెను
మీ దొడ్లో ప్రార్థింపుము. ఈవేళ నింతవఱకు నెన్ని గంటలు
అయినచో తెలియలేదు. ప్రతిరోజును మీ దూడను ఎవరు
కట్టుదురు? అద్దములో నీ మొగము జాగుగఁ గనఁబడెనా
లేదా! ఇవ్వేళనే జాగుగ చూచుకొనుము. రేపేగా మీ యిం
టిలో శుభకార్యము. శుభకార్యమయినచో నాకేమి? ఈస్తం
భమును ఇక్కడ ప్రార్థి దానియందు మా ఆవును కట్టుము—
రేపు పెండ్లికొఱకు నెవరెవరు వస్తురో మేమే తెలిసికొందుము.
ఇవ్వేళ ప్రార్థిద్దుటనుండియు పదిదెబ్బలు తగిలినవి. ఎవరు నిన్న
గుళ్ళో ఉపన్యాసమును చెప్పిరి? తాతాచార్యులుగారు చెప్పి
నాడు. ఏవిషయములో? బాల్యవివాహములు ముంచితి కావని

(2)

ద్వి తీ య భా గ :

౪౯

చెప్పినారు. ఏభాషలో చెప్పినారు! దోవిడభాషలో చెప్పినారు. నీకు భాగుగ తెలిసెనా! నే నక్కడికి వెళ్ళనే లేదు.

షష్ఠీతమః పాఠః = ఆఱుపదీయమ పాఠము

బంధ్ = కట్టుట

వస్త్రధారణకాలము

ఏ

బ

భూతకాలము

ఏ

బ

ప). బధ్నాతి - బధ్నంతి

మ. బధ్నాసి - బధ్నీథ

ఉ. బధ్నామి - బధ్నీమః

అబధ్నాత్ - అబధ్నాన్

అబధ్నాః - అబధ్నీత

అబధ్నాం - అబధ్నీమ

భంజనకాలము

ఏ

బ

అగ్రాది

ఏ

బ

ప). భంజ్యతి - భంజ్యంతి

మ. భంజ్యసి - భంజ్యథ

ఉ. భంజ్యామి - భంజ్యామః

బధ్నాతు - బధ్నంతు

బధాన - బధ్నీత

బధ్నాని - బధ్నామ

విధి

ఏ

బ

క్రియానిష్పత్తి

ఏ

బ

ప). బధ్నీయాత్ - బధ్నీయుః

మ. బధ్నీయాః - బధ్నీయీత

ఉ. బధ్నీయాం - బధ్నీయామ

అభంజ్యత్ - అభంజ్యన్

అభంజ్యః - అభంజ్యత

అభంజ్యం - అభంజ్యామ

కీ = కొనుట

వస్త్రధారణము

భూతము

ఏ

బ

ఏ

బ

ప. కీణాతి - కీణంతి

అకీణాత్ - అకీణాన్

మ. కీణాసి - కీణీభ

అకీణాః - అకీణీత

ఉ. కీణామి - కీణీమః

అకీణాం - అకీణీమ

భవ్యము

ఆశీరాది

ఏ

బ

ఏ

బ

ప. కీప్యతి - కీప్యంతి

కీణాతు - కీణాంతు

మ. కీప్యసి - కీప్యథ

కీణీహి - కీణీహి

ఉ. కీప్యామి - కీప్యామః

కీణాని - కీణామ

పద

క్రియానిష్పత్తి

ఏ

బ

ఏ

బ

ప. క్రిణీయాత్ - క్రిణీయః

అక్రేష్యత్ - అక్రేష్యన్

మ. క్రిణీయాః - క్రిణీయాత

అక్రేష్యః - అక్రేష్యత

ఉ. క్రిణీయాం - క్రిణీయామ

అక్రేష్యం - అక్రేష్యామ

ఈ పై న వ్రాసిన ౯వ తరగతిక్రియలు రెండువిధములు.

(౧) సకారముగాని, నికారముగాని మఱియొకపాల్లు క్రింద వత్తుగావచ్చునవి (ఉ. బధ్నాతి - పుష్టాతి) వీనిలో సకారము ధికారముక్రింద నావత్తుగను, నికారము పికారముక్రింద గావత్తుగను వచ్చినవి, (౨) సకారముగాని, నికారముగాని, మఱియొకపాల్లుక్రింద వత్తుగా రాకుండ విడిగా వచ్చునవి. (ఉ. లునాతి-క్రీణాతి-వీనియందు, లునాతిలో నాయును, క్రీణా

తిగాఁ గాఁయును) విడిగా నిలిచినవిగాని మఱియొక హల్లుక్రింద వస్తులుగా రాలేను. సకార గకారములు వస్తులుగానచ్చుక్రియ లన్నియు బధ్నాతివలెను, సకార గకారములు వస్తులుగా రాక విడిగా నిల్చుక్రియలన్నియు క్రిణాతివలెను, ఆయా కాలముల యందు చెప్పిఁగొనవలయును. భేద మున్నచో వ్రాయఁబడును. [ఇవి తొమ్మిదవ తరగతి క్రియలు.]

చటకః = పిచ్చక	కిశోరః	} = పిల్ల, పిల్లఁడు
బకః = కొంగ	పాతిః	
హంసః = హంస	సింహః = సింహము	
కూర్మః = తాబేలు	లునాతి = కోయచున్నాఁడు.	
ఖరః = గాడిద	గృన్ధతి = తీసికొనుచున్నాఁడు,	
ఖగః = పక్షి	[పట్టుకొనుచున్నాఁడు	
మృగః = మృగము	లవిష్యతి = కోయఁగలఁడు	
సరిటా = తొండ	గ్రహిష్యతి = తీసికొనఁగలఁడు,	
వ్యాధః = ఎఱుకలవాఁడు	[పట్టుకొనఁగలఁడు	
శలలః = ఏడుపంది	కేష్వతి = కొనఁగలఁడు	
వ్యాఘ్రః = పెద్దపులి	పుష్టాతి = పెంచుచున్నాఁడు,	
వరాహః = అడవిపంది	[పోషించుచున్నాఁడు	
హరిగాః = లేడి	పోషిష్యతి = పోషింపఁగలఁడు	

పురా ఏకస్మిన్వనే కఠిచన మృగాః నివాసం అతుర్వక.
 తేషాం మృగాణాం సర్వేషాం సింహః శ్వః ఆసీత్. ప్రతిదినం
 సింహః వనస్థితా అనేకమృగా మాఝయిత్వా జీవతి శ్శు.

తదా సర్వే మృగాః ఏకత్ర సమావిశ్య ఇథం ఆలోచయన్.
 'అహో! ఏషః సింహః ప్రసిద్ధహం అస్మాన్ సర్వాన్ మార
 యిత్యాభవయతి. ఏవంచేత్ శీఘ్రమేవ అస్మాకం కులం
 సర్వం నశ్యేత్, తితిః కః ఉపాయః అస్మాకం జీవనవిషయే' ఇతి.
 తదా ఏరాహద్యాః కటిచనమృగాః ఉత్థాయ ఏవం అభయన్.
 "వయంసర్వే సింహస్యసమీపం గత్వా 'హేసింహ! త్వం ఏకైక
 మృగక్రమేణ భాదిత్వా జీవనం కురు' ఇతి ప్రార్థయామహే.
 తితిః సింహః కిం వదితే వా ఆర్థయామ" ఇతి. పరదినే మృగాః
 సర్వే తద్దైన కృత్వా, సింహసమీపే పూర్వవృత్తాంతం
 వ్యజ్ఞాయన్. సింహాపి అంగీకారిం అదర్శయత్. అనంతరం
 వ్యఘ్రవరాహశిలలహరిణాద్యాః మృగాః సర్వే అతీవ సంభో
 షేణ యథేచ్ఛం వనే విహరంతిస్మ. ఏకదా శశిపోతస్యవారః
 ఆగచ్ఛత్. తదా శశిపోతః ఏవం ఆలోచయత్ 'అహం (యేన
 కేనాపి = ఏదోయొక) ఉపాయేన సింహం మారయిష్యామి.
 తితిః వయం సర్వే మృగాః ఏతస్మిన్ వనే నుభేన నివాసం కుర్మః'
 ఇతి ఆలోచ్య స్వస్యదినే ఈష దాలస్యం కృత్వా సింహసమీ
 పం ఆగచ్ఛత్. తితిః సింహః అతికొపేన అజ్వలత్.

ఒకనాఁ డొక ఎఱుకలవాఁడు అడవిపందులను చంపు
 టకు అడవికి వెళ్ళెను. వానికి పందులు దొరక లేదు. పిమ్మట
 కొన్ని ఇతిరిమృగములను, పది పిచ్చుకలను, ఆఱుకొంగలను,
 ఒక ఏడుపందిని చంపి ఇంటికి తెచ్చుకొనెను. ఇట్లుండగా వాని
 శరీరమందు ఒకతొండ పడి కరిచెను. కాని ఆ యెఱుకలవాఁడు

చావలేదు. కొంతవఱకును వానిశరీరమంతయు చెడ్డది. పిన్నులు నొకవైద్యునొద్ద సౌపథమును (బ్రచ్చుకొనెను = అశ్మశ్మత్) ఆ కారణమువలన వాడు ఇట్లు చింఠించెను - 'అయ్యో నేను చాలమృగములను జంపితిని. ఆ సాపమునకు ఫలము లిప్పుడే కనబడినది. ఇతిముందు నే నెప్పుడును సాపకార్యములను జేయును. అది మొదలుకొని వాడు మాగ్గాంతరిముచేత జీవనముచేసెనుగాని మృగములను చంపలేదు. చిట్టచివరికు ఒకపండితునియొక్క ఉపదేశముచే వాడు పారిభక్తుడై స్వర్గమునకుఁ బోయెను. ప్రతివాడును సాపమును చేయరాదు. సత్కార్యమునే చేయవలయును. దానిచే నీలోకము నందును పరిలోకమునందును (సుఖపడుదురు. = సుఖ్యయః)

వికషప్తితమః పాఠః = అఱుపడియొకటప పాఠము

పుంలింగము, ఇకారాంతము } నపుంసకలింగము, ఇకారాంతము
 “హరి” శబ్దము=విష్ణువు “ వారి ” శబ్దము = నీవు

ప్ర). హరిః	- హరయః	(బ్రహ్మసమములు)	వారి	- వారీణి
ద్వి). హరిం	- హరీన్		వారి	- వారీణి
త్వి). హరిణా	- హరిభిః		వారిణా	- వారిభిః
చ. హరయే	- హరిభ్యః		వారిణే	- వారిభ్యః
పం. హరేః	- హరిభ్యః		వారిణః	- వారిభ్యః
మ. హరేః	- హరీణాం		వారిణిః	- వారిణాం
గు. హరా	- హరిషు		వారిణి	- వారిషు
గుం. హేహరే!	- హేహరయః!		హేవారే!	- హేవారీణి!

లవితవ్యః=కోయబడవలసినది గృహీత్వా = పుచ్చుకొని
 లూసః=కోయబడినది లవిత్వా = కోసి
 లవనం=కోయుట లవితుం=కోయక, కోయుటకు
 ద్రప్తవ్యః=చూడబడవలసినది. క్రీత్వా=కొని
 దృప్తః = చూడబడినది క్రేతుం = కొనన్, కొనుటకు
 కర్తవ్యః = చేయబడవలసినది విక్రీయ = అమ్మి
 సంగృహ్ణాతి=సంగ్రహించుచున్నాడు

అరే బాలక ! త్వం అద్య ప్రాతఃప్రభృతి మంచాత్
 ఉత్థాయ దంతధావనమపి నాశకోశులు. త్వాం కిం కరవాణి ?
 గచ్ఛ శీఘ్రం (తటాశసమీపం = తటాకాంతికం) ఝటితి దంత
 ధావనం కురు ప్రథమతః. దేవపూజార్థం పుష్పాణి తులసీ
 దళాని చ లునీహి. ఏతస్మిన్దినే శ్రీహయగ్రీవోత్సవః అస్మాభిః
 కర్తవ్యః. హేతాత ! పుష్పాణి (శ్వ = కుతే) సంతి? కాని పు
 ష్పాణి మయా లవితవ్యాని? త్వం కథయసిచేత్ అహం తద్దేవ
 కరిష్యామి. రే రామ! తవ అంభాం పృచ్ఛ; సా ఆఙ్గాపయేత్.
 తద్దేవ ప్రత్యాయమి. అంభా క్వాగచ్ఛత్? అంభా ప్రాతఃరేవ గంగా
 యాంన్నాత్వా నిర్మలవస్త్రం ధృత్వా తులసీబృందావనసమీపే
 ఉపవిశ్య లక్ష్మీపూజాం కరోతి. తాం పృచ్ఛ్య శీఘ్రం త్వమపి
 పుష్పాణి లవిత్వా ఆనయ. హే అంబ! కాని మయా లవితవ్యాని
 వద! హేపుత్ర! నరసింహాలయే మల్లికాపుష్పాణి, జాతీపుష్పా

నిచ అనేకాని సంఖ్య. అర్చకాఁ పృష్ట్యా తాని పుష్పాని సర్వా
గ్యానయ. అర్చకాఁ నసంతించే త్కిం కర్తవ్య ముంబ? తూష్ణీమే
వాగచ్చ. తులనీదళాని అస్మదామతే స్థితాని లునీహి. పృథ
మతః దేవాలయం గత్వా మయా అర్చకాః ద్విప్రవ్యాః;
తత్రార్చకాః సంతించేత్, తాఁ పృష్ట్యా పుష్పాగ్ధానేష్యామి;
నోచే తూష్ణీమే వాగమిష్యామి. లక్షైవ కరు. రేరే పూజా
పాత్రం గృహీత్వా గచ్చ; నోచే లక్షధం పుష్పాని ఆనీష్యసి!
లక్షైవ గచ్ఛయం.

అమ్మా! దేవాలయములో మల్లెచ్చెట్టుమీఁద లొండ
లున్నవమ్మా; నాకు భయము కలుగుచున్నది. నేను కొయ్యఁజూ
లను; అన్నయ్యను పెంపుము. పోనిమ్ముగాని బజారులో పెండ
కాయ లున్నచో కొనితెమ్ము. నాకు వాటియొక్కధర తెలియ
దమ్మా! నాన్నగారితోఁజెప్పిము. చీదొంగకుంకా (యెట్లైన =
కథంబిత) పాటివపుటకు చూచుచున్నావు; చూడు రేపు ని
న్నేమిచేయుదునో. పోనీగాని అక్కడ కూర్చుండి రామాయణ
మును చదువుము. అలాగే చదివెదనుగాని, ఆ పిల్లిపిల్లను నేను
పెంచుకొందును; సరేనా. ఆపిల్లికూసతో నీకేమిపనిరా! ఆబాణ
లిలో నూనె పోయుము, దేవునిదగ్గర దీపమును వెలిగింతును.
నారాయణాచార్యులగారికొడుకు పెండ్లెప్పుడేమి! ఓరి విధవా!
పెండ్లి సమాచారము నీ కెందుకురా చదువుకొనుమురా. అటు
లనే చదివెదనే; నా కొక అప్పచ్చి నీయఁగలవా! (అపూరిత =

అప్పచ్చి.) నిన్నటి అప్పచ్చి నేమిచేసితివి? నేను తినుచుండగా మామయ్యగోతి వచ్చి నన్ను భయపెట్టి యెత్తుకొనిపోయినది.

ద్విషష్టితమః పాఠః = అటువదిలెండవ పాఠము

కాకః = కాకి	పోషితం = పెంచుటకు
శుకః = చిలుక	పోషత్వా = పెంచి
ఝిల్లికా = కీచురాయి	యథాకాలం = వేళతప్పకుండ
మయూరిః = నెమలి	యథాశక్తి = చేతనయినంతవఱకు
కుక్కుటః = కోడి	మథ్నాతి = చిలుకుచున్నాడు
గరుడః = గరుడి	అన్నాతి = తినుచున్నాడు
గృధ్రః = గ్రద్ద	లినాతి = అంటుకొనిపోవు
కృతిః = చేయబడినది	[చున్నాడు
బంధవ్యః = కట్టబడివలసినది	వృణాతి = వరించుచున్నాడు
గ్రహీతం = పుచ్చికొసన్,	మంథివ్యతి = చిలుకును
[పుచ్చుకొనుటకు	అశివ్యతి = తినును
బంధుం = కట్టన్, కట్టుటకు	లేవ్యతి = అంటుకొనును
సంగృహ్య = సంగ్రహించి	పరివ్యతి = వరించును

కాకస్య కాకపోతః రమణీయః. శుకానాం శుకశిరోరాః రమణీయాః. ప్రితిదినం అరణ్యే సర్వత్ర ఝిల్లికాః (రటంతి = అటచుచుండును.) యుష్మజ్జనకేన విరచితః శ్లోకః కః? కిమరే బాలక! త్వయా కిమపి దౌష్ట్యం కృతం కిం? ఇతః పూర్వం కి మర్థం త్వా ముపాధ్యాయః అతాడయత్! ప్రథమతః ఏతత్పు

స్తవం త్వం గృహం. అనంతరం ఉపాధ్యాయస్య వృత్తాంతం
 కథయిష్యామి. ఆకర్ణయ, అస్మత్పాఠశాలాయాం ఏః
 కుక్కుటః ప్రావీశత్. తదా మమ సమీపే ఆగచ్ఛత్.
 అహం తం కుక్కుటం హస్తేన గృహీత్వా అప్యశాలశస్య ఉపరి
 అపాతయం. తతః ఉపాధ్యాయః మాం దృష్ట్వా ఉష దశ
 వ్యత్. నోచే త్కిమథం కోపిష్యథి! సత్యం అవదః; సమస్త్యాం
 త్వం దుష్టః ఇతి సర్వే శాలకాః వదంతి. వదంతిచే ద్వనంతు
 మమ కిం భయం! ఇతః పూర్వం యుష్మత్పాఠశాలాయాం
 ఏః మయూరః ఆసీత్. సః ఇదానీం న దృశ్యతే; కుతా
 స్తిరే! అస్మాకం వాక్యం ఆకర్ణయసిచేత్ తవ క్షేమః భవిష్యతి;
 నోచేత్ త్వం సృథా దుష్ట్యః. ఎర్హాకాలః ఆగచ్ఛథి. ఆకాశే
 సర్వత్ర మేఘాః దృశ్యంతే. యుష్మద్వత్సః తథా ధావతి;
 తం గృహీతుం అస్మాసు కోఽపి న సమర్థః.

మీ అమ్మ పెరుగు చిలుకుచున్నది గాని నేను పిలుచు
 చున్నానని యొకమారు పిలుపుము. చీమలు నేతిగిన్నెయొక్క
 పై భాగమున అంటుకొనిపోయినవి. ఈ కాలమునందు ఎద్దు
 లను పెంచుటకు నాకు సామర్థ్యము లేదు గనుక వాటిని పంపి
 వేయుదును. ఎవరైనను కొందులేమో విచారించుము. ఏమంటి
 తాతాచాక్కలుగానూ! మీ అమ్మాయిని మా అబ్బాయికిచ్చి
 పెండ్లిచేయుదురా లేదా! మా వల్ల మీ కెందుకు భయము!
 ఓ పిల్లలూ! మీరు మీ పాఠములను వేళతప్పకుండ నప్పగించితి
 రేని మిమ్మును మేము కొట్టము. నేను కొన్నిదినము లొకగడు

డిని బెంచి మరల పంపితిని. బ్రతికినంతవఱకు, నేను చేతనయి నంతవఱకు నీకు విద్యను చెప్పుదునుగాని నీవు ఈ యూళ్ళో నుండి నా యొద్ద చదువుకొనుము. ఎందుకోగాని మీ తండ్రి నన్న నామీద కోపపడినాడు. మీ పిల్లవాడు మిగులనల్లరిని జేయుచున్నాడుగాని వానిని పట్టుకొని కట్టుడు. మా శిష్యులు ప్రతిదినమును యథావిధిగా సంధ్యావందనము చేయుచున్నారు. కొంచెము ధ్యానమును సంగ్రహించిపెట్టుము.

[త్రపష్టితమః పాఠః = అఱువదిమూడవ పాఠము

స్త్రీలింగము-ఇకారాంతము

"మతి" శబ్దము = బుద్ధి

ఏ

బ

ప్ర. మతిః మతయః

ద్వి. మతిం మతీః

త్రి. మత్యా మతిభిః

చ. మత్యై మతయే } మతిభ్యః

పం. మత్యాః మతేః } మతిభ్యః

ష. మత్యాః మతేః } మతీనాం

స. మత్యాం మతౌ } మతిషు

సం. హేమతే! హేమతయః!

స్త్రీలింగము-ఈకారాంతము

"కారీ" శబ్దము = పార్వతి

ఏ

బ

ప్ర. కారీ కార్యః

ద్వి. కారీం కారీః

త్రి. కార్యా కారీభిః

చ. కార్యై కారీభ్యః

పం. కార్యాః కారీభ్యః

ష. కార్యాః కారీణాం

స. కార్యాం కారీషు

సం. హేకారి! హేకార్యః!

మంథితవ్యః = చిలుకబడి	మంథిత్యా = చిలికి
[వలసినది	మంథంమంథం = చిలికిచిలికి
మంథితః = చిలుకబడినది	నవనీతం = నెన్న
మంథితం = చిలుకుటకు	మత్స్యః = చేప
మంథనం = చిలుకుట	జంబుకః = నక్క

అద్య త్రిం త్వయైవ మంథితవ్యం, తవాంబా బహి రా
 సీత్. బాధం అవామేవ మంథిష్యామి : గృహే సుతరాం ఘృతం
 నాస్తి కిం కర్తవ్యం? నవనీతం అస్తిఖలు తత్ ద్రావయ ;
 ఏకదినస్య యథాకథంవా ద్రిక్ష్యామః. తక్రమంథనానంతరం
 మమాంగవస్త్రం కూపసమీపం నీత్యా ఈషత్ ధావ. మమ
 ఇదానీం అవకాశః నాస్తి; భోజనానంతరం యుష్మద్వస్త్రం
 ధావేయం. గృధ్రాః తటాకస్థా స్సర్వా స్సృతస్సృగ్ భావంతి.
 తీరే జంబుకః ఏకః ఉపావిశత్ ఐశ్య. యథాకథంవా గృహం
 పాతయిత్వా ఖాదితుం తత్రాస్తి. తవ ఉపాధ్యాయః సర్వేషాం
 పుత్రాణాం వివాహా అకరోత్ కిం? కథం కరిష్యతి? ఏష
 క్షామకాలః; అపిచ, అస్మదుపాధ్యాయః కాశీదేశస్థః, శాడ
 బ్రాహ్మణః. తత్రి జీవనాధావేన అస్మద్దేశం అగత్య అత్రి జీవ
 నం కరోతి. ఏవంస్థితే శాడబ్రాహ్మణాః మత్స్యా అశ్నంతీతి
 బహుజనాః వదంతి. తస్మాత్ కారణాత్ అస్మద్దేశే బ్రాహ్మ
 నేషు ఏకోపి అస్మదుపాధ్యాయపుత్రేభ్యః కన్యాం న దాస్యతి;
 అతః తేమాం కథం వివాహా భవిష్యతి !

ఎవరు మాచెఱువులో చేపలను పట్టుకొనుచున్నారు? ఏమో నే నెఱుగను. చాలకోతులు కొండదగ్గర నున్న చెల్లయం దెల్లు నే)లాడుచున్నవో చూడుడు. మేము నిన్న నొక కోఱిని పట్టుకొన్నాము. అది కొంతసేపు మాయంటిలో (నున్న ట్లేయుండి=స్థితిః ఇవ స్థిత్యా) పాటిపోయినది. దానికొఱకు (వెదకుచున్నాను=మార్గయామి). నీ కెక్కడనైన గనబడెనా? తాతాచాచ్యులగారి యింటిమీద నొకకోఱిని నిన్న చూచినాను. అదే మీ కోఱియేమో! మాకు ఊలులేదుగాని యొకటి (అమ్మనచ్చినచో=ఏకే)తుం ఆగచ్చేద్యది) విచారించి చెప్పము, నేను కొనెదను. మీ అన్నకు ఏయూరిలో ఉద్యోగమయినది? నెల్లూరులో అయినది. అక్కడ అన్ని పదార్థములును దొరికనా? అన్నయును దొరికనుగాని నేయిమాత్రము మంచిది దొరికిదు. అయినచో నెల్లు భోజనమును చేయుచున్నాడు! ప్రాతినెల మనయూరినుండి నేను పంపుదును.

చతుష్టయము: పాఠః = అఱువదినాల్గవ పాఠము

కంకతికా	= దువ్వెన	(నణః	= కురువు
శివః	= గూటము	సాంద్యః	= దట్టనిది
పుంఖః	= పిడి	దర్శందర్శం	= చూచిచూచి
గోధనం	= ఆలమంద	బంధంబంధం	= కట్టికట్టి
ఆజకం	= మేకలమంద	అశృత్వా	= చేయకుండ
యాకా	= పేను	శ్రుత్వా	= విని
లిక్ష్వా	= ఈసి	చిత్వా	= పోగుచేసి
విశ్వాసయతి=నమ్మించుచున్నాడు			

పామా	= గజ్జి	హోలయలి	= ఊచుచున్నాడు
గ్రంథిః	= ముడి	(ప్రసాదయతి)	= చిక్కుతీయు
అలంకః	= వెట్టిపక్క		[చున్నాడు
దీప్తివ్యః	= చూడబడవలసినది	శుశోధి	= విచుచున్నాడు
క్షాళయితవ్యః	= కడుగబడవలసినది	శ్రోష్యతి	= వినగలడు
సులభః	= దొంగువది	చినోతి	= పోగుచేయు
దుర్లభః	= దొంగవది		[చున్నాడు
శామ్యతి	= లగ్నిపోవుచున్నది	చేష్యతి	= పోగుచేయుగలడు

తాతాచార్యస్య పుత్రః గతదినే ఏకం శుశంసం దండేన
 అతాడయత్. సః శుశంసః అలంకః. తస్మా త్కారణాత్ సః
 శుశంసః తాతాచార్యస్య పుత్రం అప్రభాచార్యం పాదే అదశత్.
 అనంతరం కలివిద్దినాని గతాని-తద్బాధా సర్వాపి అశామ్యత్.
 ఇదానీం తత్పాదే ఏకః ప్రణః ఉపతిష్ఠత్కల. తం కాలః
 (నైద్యాలయం = ఆసుపత్రికి) ఆనయన్. నైద్యః ప్రణం అచ్ఛే
 దయత్. ఇతః పరం కథంధవిష్యతివా కేన జ్ఞాయతే. హేమంబ!
 అనుజస్య మస్తకే అతీవ యూకాలిక్షం అస్తి. తం ఆహవాయ
 కంతిరాయా తత్సర్వం అపనయ. రే రామ! ఆపరతే ఏకం
 శివకం (నిఖాయ = పాత్ర) తత్త్ర మహిమం బధాన. తత్త్ర స్థితం
 గోధనం ఆజకం చ వనం చారయ. బలిధాచార్యాయ నీతా
 పతిః ప్రథమతః కన్యాం దాస్యామితి కథయిత్వా అంతరఃతం
 అనంచయత్. కిమరే ఏవం విశ్వాస్య కంతచ్ఛేదనం యుక్తం కిం

యష్టద్ధామే గుడం దుగ్లభం కిం? ఘరట్టపుంఖః కుతాస్తి
వా సశ్యః గృహే తంకులపిప్టం నాస్తి. ఈషత్ భ్రామయిష్యామి.
ప్రథమతః కిన్యకా దృష్టవ్యా. అనంతరం వివాహః ఆలోచ
యితవ్యః. అద్య ఆకాశే మేఘాః సాంద్రాః సంతి. బహుశః
వర్షం పరిష్యతి కింవా. పరిష్యతిచే ద్వయం సర్వేపి కృతా
ర్థాః ఏవఖలు.

మీ తండ్రి యేమో చెప్పుచున్నాడని వినిరమ్ము. నీవు
చెటుచున్నదిగదా వెళ్లుచున్నావు. గనుక న్నానము చేయకుండ
రావద్దు. మల్లెచెట్టుక్రింద పూవులు పడినవిగాని పోగుచేయుము.
అలే నీ శరీరమునందు అంతటను గజ్జి అల్లున్న దేమిరా?
వైద్యునియొద్ద ఔషధము వుచ్చుకొమ్ము. మాదున్న యెక్క
డికో పాటిపోయినది. చూచి చూచి వచ్చినాను. ఎక్కడను
కనబడలేదండీ. నన్ను పురాణము చెప్పును నదవుగదా, ఎవరు
వినగలరు? నేను బకడను వినగలను గదా. సరియే నీవు
వినము. నేను చెప్పెదను. నాకు బలము లగ్గిపోవుచున్నదిరా.
ఇకమీద నేను చలిసీటిలో న్నానమును చేయజాలనురా.
పిల్లను ఊచుము. ఎందుకు నన్ను చూచి నవ్వెదవు? నీవు
నవ్వించుచున్నావు గనుక నేను నవ్వుచున్నాను. నీకాలి
మీద వుం డెల్లున్నది! బాత్తుగా లగ్గిపోయినది. పిల్లకాయ
లండలును నా మాటలను వినుచున్నారు. అయ్యా! మీకు
మిక్కిలి డబ్బున్నది గదా దరిదురివలె మీ అమ్మాయి పెం
డ్డిని గుల్లో చేసితిరేమి! ఈ కలపుకాలములో నిట్లే చేయవలె.

పంచమస్థితము: పాతః = ఆకుపడియైదవ పాతము

పుంలింగము-ఉకారాంతము సపుంసలింగము-ఉకారాంతము

“గురు” శబ్దము = గురువు

“మధు” శబ్దము = తేనె

ఏ

బ

ఏ

బ

ప్ర. గురుః

గురవః

మధు

మధూని

ద్వి. గురుం

గురుకా

మధు

మధూని

త్వ. గురుగా

గురుభిః

మధునా

మధుభిః

చ. గురవే

గురుభ్యః

మధునే

మధుభ్యః

పం. గురోః

గురుభ్యః

మధునః

మధుభ్యః

ష. గురోః

గురుగాం

మధునః

మధూనాం

స. గురౌ

గురుషు

మధుని

మధుషు

సం. హేగురో ! హేగురవః !

హేమధు ! హేమధూని !

దర్శనీయః,

దృశ్యః

చూడఁదగిన

వాడు

శ్రీవరాం = వినుట

శ్రోతుం = వినక, వినుటకు

చేతుం = ప్రోగుచేయుక,

విజ్ఞాప్యః,

విజ్ఞాపనీయః

మనవిచేసి

కొనఁదగిన

వాడు

ప్రోగుచేయుటకు

శమయతి = ఆర్పుచున్నాడు.

ఫలతి = ఆడుచున్నాడు.

లప్యః,

లపనీయః

కోయఁదగిన

వాడు,

మార్గయతి = వెదకుచున్నాడు

గళతి = జారుచున్నాడు

శ్రోతవ్యః = విసంబంధవలసినవాడు మధువటలం = తేనెపట్టు

అరే తవ గురుః గంగాంపృతి స్నానార్థ మగచ్ఛత్, ఘంటాద్వయ మాసీత్. ఏతావత్పర్వంతం కిం కరోతిరే తత్ర? మాం పృచ్ఛసి కిం? కిం కరోతివా! తథా హససి కిం రే? ఆగచ్ఛ త్యాగచ్ఛతి. శీఘ్ర మంత ర్గత్యా పీతం స్థాపయిత్వా పీతోపరి దర్శాసనం ప్రసారయ. లవ్యాని పుష్పాణి ఝటితి లవిత్వా తత్ర (నిక్షిప=ఉంచుము.) దర్శాసనం కుతాస్తివా మమ నదృష్టం, అస్మద్గురుః తాడయిష్యతి కిం వా, కిం కుర్యాం భావ! మా త్రస ఛీ పాపిష్ఠ! ఏతావత్పర్వంతం అహం సహస్రకృత్వః అవదం ఖలు, మమ వాక్యం అశ్రుణోః కిం? భావ! భావ! అస్మద్గురుః రథ్యాయాం గళిత్వా అవతత్. తదుత్థానాంతరే దర్శాసనం మార్గయిష్యామి. తావదంతరే = (అంతలో) దర్శాసనం నలభ్యతే కిం? భావ! దర్శాసనం అలభ్యత. అస్మద్గురోః శరీరే సర్వత్ర పంకః కథమస్తివా పశ్య. బత! పాపం, తస్య వస్త్రాణి సర్వాణి పంకమయూని ఆసన్. రేబాలక! తవగురుః అతీవ క్షుపి తః = కోపగించినవాడు) ఆసీత్. తతః దృశ్యం పాతం దృష్ట్వా (ఆయతీధవ = సిద్ధముగానుండుము.) సః పంకా దుత్థాయ గృహం ప్రత్యాగత్య పంకం సర్వం ప్రక్షాళ్య అనంతరం శుభ వస్త్రం ధృత్వా ఖలు మమ పాతం వదిష్యతి. ఏతదంతరే అహం నాయతీధవేయం కిం? కిమర్థం మాం త్వరయసి?

పోనిమ్ము నా కెందుకు; నేను నిన్ను త్వరపెట్టనులే. నీయిష్టానుసారమే కానిమ్ము. నే సంతపఱుకును అడుకొనుచుం

దును. మా వాక్యో నాక చెట్టుమీద మంచి తేనెపట్టున్నది. దానిని పడవేసి ఆ తేనెను త్రాగుదును. సరేలే మీగురువుగారి భార్య బియ్యపుచేలను క్రింద పడవేసినది. నీవు వెళ్ళి ఆ బియ్యమును ప్రాగుచేయుము. ప్రాగుచేయుటకు నీకు శక్తి లేని యెడల మీ చెల్లెలిని పిలుపుము. మా చెల్లెలు ఎక్కడనో ఆడుకొనుచున్నది. ఇప్పుడు నేను పిల్చునెడల నది నామాటను వినదు. నీయొక్కనియటలేరువారే మీగురువుచేత నాకు కొంచెము తీగము దిప్పించుము. నాకాపురాగమును వినుటకు శక్తి లేదుగాని యింక నీపురాగమును కట్టిపెట్టుము. నిన్నరాత్రి నాకాలు పండికొక్కరి కిచ్చివేసితి. నేను కిలుటకుఁబోయి (శక్తి లేకుండ నున్నాను = అశక్తుః అస్మి). సన్నెంచుకు (బాధించెదవు = బాధ్యతాః) నీకు వీలున్నయెడల నీవు హరిఃధను వినుటకు వెళ్ళుము. నాదేహమునంద గజ్జ ఉన్నది. నేనును వెళ్ళును. (ఎవరును వావచ్చు = కేపి స గచ్ఛంతు.)

పట్టుతమః పాతః = అటుపదియాజడ పాతము

గంతవ్యః = వెళ్ళిబడవలసినది.	నిశ్చయి = నెరవేరుచున్నది
పరితవ్యః = చదువబడవలసినది	సేత్యుని = నెరవేరగలదు
పశిలిః = చదువబడినది	సాధయతి = నెరవేర్చు
పఠ్యమానః = చదువబడుచున్న	[చున్నాఁడు
బాధ్యమానః = బాధించ	రోచతే = సయించుచున్నది

[బడుచున్న

(భక్త్యములను చేయవలె = భక్త్యాగే కర్తవ్యాని) మీ యింటిలో నేమి ! మా అమ్మాయి పెండ్లి. (నేటికెంతలో నున్నది = అన్య ప్రభృతి కియదంతలే అస్తి) ! (ఇంకను పెదిగోజులున్నది = ఇగోపి దశదినాంతలే అస్తి). సరేగాని అందుకోసమేనా మీ యిల్లు అంతటను అలుకుచున్నారు = (పూయుచున్నారు) ! అందు కొఱకే. నేడు సందేహవేషము అలుకగలరు. (నీ విప్రుడక్కడికి వెళ్ళవలె ! = త్వయా అద్య కుత్ర) గంతవ్యం.) నీ తలలో పేలు చాల నున్నవిగాని నీవు మాయోర్ధకు రావద్దు. మా తలలో పడగలవు. ఇదివఱకు మీ తలలో పేలు (లేవుకాబోలు = న సంతికింవా). చూడుచూడు నీ తలలో ఈపి యెల్లున్నదో ! మీ తమ్ముని మాతోకూడ మా యూచకి పెదవా! అక్కడ (నివ్వ = అగ్ని) ఉన్నది, కొంచెము (చల్లాయుము = శమయ). ఆలాగే అప్పుడునుగాని కొంచెము నీరు తెమ్ము. చాలు పోరా నీవు మంచివాడవు కావు ; మా నాన్న వచ్చిచయెడల కోపపడగలడు. మీ నాన్న యొక్కడికి వెళ్ళినాడు ; ఇంటిలో లేడా ?

సప్తపద్యతమః పాఠః = ఆఱుపదియేడవ పాఠము

రూపకం = రూపాయి	సాధయితవ్యః = సాధింప
ఆగకః = అగా	[బడవలసిన
ద్రమ్మః = దమ్మడి	సాధనీయః = సాధింప
మానికా = మానిక	[వలసిన
ప్రస్థః = తూము	సాధ్యః = సాధింపదగిన
రిక్తః = వట్టి	

ఖండశః = తులకలుగా సాధయతుం = సాధించుటకు
 ద్విధా = రెండుగా లేపుం = పూయుటకు; అలుకుటకు
 మూల్యం = వెల [న్నాడు. లిప్త్యా = పూసి, అలికి
 విభజతి = భాగించుచు గోమయతి = మెత్తుచున్నాడు

ఏకం గూఢకం గృహీత్వా ఆపణం గచ్ఛ. తత్ర ఉత్పాదక
 ఫలాని సంతిచేత్ సమ్యక్ మూల్యం విచార్య ఏకాణకమూ
 ల్యాని ఆనయ. ప్రథమాత్రం ధాన్యం, ద్రవ్యస్య నస్యం ఆనయ.
 సస్యం ముఖ్యంఛే, నస్యఫలం రిక్తం ఆసీత్. గృహే జీరకః
 అస్తివా సవా పృచ్ఛ, అస్తిచేత్ మాస్తు, నోచేత్ జీరకమ
 ప్యానయ. దార్వికాఫలాని కతిసంతివా గణయ. నారికేళఫలమస్తి
 చేత్ (భిత్వా = బిద్దలుకొట్టి) ఖండశః కృత్వా చోష్యే పాత
 యేతి అంబాం వద. తత్ర అనేకే ఁండితాః సంతి, తేభ్యః సర్వే
 భ్యః దక్షిణం యచ్ఛతి. మాత్రస, యథాకథంవా త్వత్కార్య
 సాధనప్రియన్నిం కురు. తత్కార్యం సాధ్యంవా అసాధ్యం
 వా? హేగురో! తత్కార్యం అసాధ్యమి వాస్తవత ఇతిచేత్
 మాతృలపుత్రః మమవచనం శ్రుణోతి. యూయం అశ్రుణుత
 ఖలు తస్య వృత్తాంతం సర్వం అపి; సః ఏకాం కాంతాం పర్య
 గయత్. సా కాంతా విధవా ఇతి అహం అశ్రుణవం, (అద్య
 తనాః=ఇప్పటివారు) సర్వేపి కుపితాః ఆసన్, కిం కర్తవ్యమ్?

మన దొడ్డిగోడను మెత్తుచున్నా రెండుకు? నీపండును
 ఎవరు తిన్నారు? మాతమ్ముడు తిన్నాడు. అందుకొఱకేనా

నిన్న వానిని నీవు కొట్టినావు? అవును. నా పండును తినిన
యెడల నే నూరికుందునా యేమి? ఆగోడను అలికి అమ్మను
ఇల్లు రమ్మనుచు. ఒకముంగి నిన్న వామును స్వీకరించి
ముక్కులు ముక్కులుగా చేసి మా దొడ్లో పారివేసెడిది. అది
యెవరిది, ఈగది యెవరిది? అది నాది, ఇది మా అమ్మది.
మీ తమ్ముని భార్యయను కాపురమునకు పంపినా? ఈబట్టను
రెండుగా భాగించుము. మానకలో నేమియున్నదో చూడుము.
మీ వంటయింటిగోడ పూయటకు నెనరు వెళ్ళినా? అన్ని
గోడలను మాదాసియే పూయచున్నది. పూర్వకాలమున
విధవావివాహము లున్నను ఇప్పటిపండితులు (అంగీకరింపరు =
నాంగీకూర్వంతి) గాదెలో భాగ్య మిన్నదా? గాదె నిన్న నే
వట్టిది అయినదిగా. మన యింట్లో పెండ్లి యెల్లుండేగదా,
తాతాచార్యులుగారికుమారులు నిన్న [ఒకరొకరు=పరస్పరం]
కొట్టుకొనుచున్నారు.

అష్టపట్టితమః పాఠః=అఱుపడియెనిమిదప పాఠము

కృత్యః | ఎక్కడివాడు?
కుత్రత్యః | ఎక్కడిది?
సాచ్యః = తూర్పువాడు
దక్షిణత్యః=దక్షిణపువాడు

భాతి=ప్రకాశించుచున్నాడు
[శోచుచున్నాడు
వాతి =వీచుచున్నాడు
మాతి=ఇముడు-కొల్పు
[చున్నాడు

సాశ్చాత్యః = పడమటివాడు
ఔత్తరాహః=ఉత్తరపువాడు

యాతి=వెళ్ళుచున్నాడు
యాపయతి=గడపు - పంపు
[చున్నాడు

భాగః = భాగము

ప్రియూతి = ప్రీయాణ మగు

పూర్ణః = నిండినవాడు

[మన్నాడు

సువర్ణం = బంగారము

గిళతి = మ్రొంగుచున్నాడు

విందతి = పొందుచున్నాడు విభజ్య = భాగించి

శే బాలకాః కుశ్రీత్యాః వా పృష్ట్యా ఆగచ్ఛ. తే సుర్వేపి దాక్షిణాత్యాః ఏవ; తేషాం వస్త్రాదికమేవ కథయతి, తే ఔత్తరాణాః న భవేయిరితి. సాశ్చాత్యానాం అస్మాకంచ భేదః సమ్యక్ దృశ్యతే. తేషాం వర్ణః శ్వేతిః, అస్మాకం తు నీలవర్ణః తస్మాదేవ తేషాం శ్వేతముఖాఇతి నామధేయం అస్తి. త్వత్స మీపే స్థితం సర్వమపి ధనం విభజ్య అర్థభాగం తవ అనుజాయ దేహి. తటాకః కదా పూర్ణః? ప్రపూర్వేద్యుః [రాత్రిందివం = రేణుంబగలు] సమ్యక్ అవర్షణలు, ఏకస్యాం రాత్ర్యాం ఏవ సుపూర్ణః ఆసీత్. ఇతః పరం వత్సగచతుష్టయపర్యంతం జలస్య క్షామః నాస్తి. [శాలిక్షేత్రాణి = వరిపొలములు] ఏతద్వత్సరే సమ్యక్ ఫలివ్యంతీతి భాతి - అరే తవ గుణాః మహ్యాం న రోచంతే, తవ సమాచారః సుతరాం సమ్యక్ నాస్తి. ఇతః ప్రభృతి [ప్రాతఃఉత్థాయ = ప్రాతరుత్థాయ] న్నానం శీతో దకే కురు. అనంతరం సంధ్యావందనాదికం యథావిధి కురు. తతః హ్యస్తనశ్లోకచింతనాం కురు. అద్య పఠనీయం పాఠం సమ్యక్ విచారయ. ఏవంచే త్రవ వచనం అంగీకరిష్యామి నోచే త్రవ గతి స్తవ, మమ గతి ర్మమ. ఔషధం కథమపి గిళ, ఆరోగ్యం శీఘ్రమేవ విండే.

నిన్న నేను [గ్రహచారముచాలక = గ్రహచారిహీనః]
సంభావనకోసము పెండ్లిచోటునకు వెళ్ళితిని. సంభావన లేదు
సరిగదా యజమానుడు కట్ట తీసికొని నన్ను కొట్టవచ్చినాడు.
నీ విష్ణు డెక్కడకు (పయోగామగుచున్నావయ్యా! ఎక్కడికిని
అడిగినావు; శకునము బాగుగనేయున్నది. ఇతనావిని బాగుగ నే
నెరవేరును. అటుల నెప్పుడును [అమగరాదు = న ప్రప్రవ్యం]
అందుచేతనే నేను నిన్న దుఃఖము ననుభవించితిని. నీబట్టలు
నాపెట్టెలో (పట్టపు = ఇముడపు) గనుక నీపెట్టెలోనే (పెట్టె
కొనుము = నిక్షిప్త) మీరెల్లలైనను నుముహూర్తమును గడపి
వెళ్ళుడు. నాభాగమును నాకు పంచిపెట్టుము. మా యూగు
సముద్రపుటొడ్డున నున్నది; గనుక అక్కడ నెండకాలపుబాధ
లేదు. మీ కేమంటి మీ రెప్పుడును డబ్బుతో నిండినవారు,
నాదగ్గర నేమియున్నది? ఒకడమ్మిడియును లేదు. నీవు చాల
చతురుడవు గాని ఇత నూరకుండుము. నాకంట (మదపేక్ష
యా) నీవే డబ్బుతో నిండినవాడవు. నీ వెంతమాత్రము దరిదుర్
దవుకావు. వట్టిమాటలతో నేమి ప్రయోజనమున్నది? లేచిపో.

వికోససప్రతితమః పాతః = అజుపదితొమ్మిదవ పాతము.

దక్షిణతః = దక్షిణముగా	వ్యాఖ్యాతి = వ్యాఖ్యానము
పురతః = ముందుగా	చేయుచున్నాడు
చణకాః = సెనగలు	గాళయతి = గాలించు
ముద్గాః = పెసలు	చున్నాడు

గోధూమాః = గోధుమలు గర్వతి = గర్వపడుచున్నాడు
 కుభుద్ధాః = ఉలవలు ప్రమాద్యతి = పొరలడు
 రాజనూమాః = అలచందలు చున్నాడు
 బీజః = గింజ ప్రసాదయతి = బ్రతిమాలు
 వాయుః = గాలి కొనుచున్నాడు
 ప్రమాదః = పొరపాటు లోటతి = కెలుకుచున్నాడు
 విరమతి = చాలించుచున్నాడు స్థీరతి = ఉమ్మివేయుచు
 (న్నాడు)

ప్రస్థాపయతి = పయసము గువతి = ఏరుగుచున్నాడు
 చేయించుచున్నాడు లుంపతి = తుంచుచున్నాడు
 అన్యప్రాతిః కస్య ముఖ మపశ్యంవా నామపాదే కంటకః

అలగత్. పూర్వేద్యః రాత్రౌ చణకా అభక్షయం, ఉదరే
 శూలాఉత్పిన్న, అతిః బహుకృత్విః బహిర్గమనావసరః ఆసీత్.
 తేషాం గృహే ప్రతిదిసం ముద్గనూపమేవ కుర్యుః. మమవచనం
 కః శ్రుణుయాత్ నెనకోపి శ్రుణోతి. కుభుద్ధాః పక్త్వా అశ్వేభ్యః
 అయచ్చన్ కిం పాత్రస్థితా న్నకృకుభుద్ధాః తాతాచార్యః చోర
 యిత్యా ఆవరణే కుత్రివా కోణే ఉపవిశ్య అభక్షయత్. ఏవం
 చార్యం కరోతిచే త్తం అస్మద్గృహాత్ శీఘ్రం ప్రస్థాపయిష్యామి.
 కుభుద్ధాదికాః గిలిత్వా అనంతరం దేవపూజాం కరిష్యతి కింవా
 సః శీఘ్రమేవ అస్మద్గృహాత్ బహిష్కర్తవ్యః. విరమ విరమ
 సః అత్రైవాగచ్ఛతి. గోధూమపిష్టే పివీలికా స్సంతి; సమ్యక్
 వస్త్రేణ గాళయ. తవోపాధ్యాయస్య త్వయి కోపః సమ్యక్ గా
 గచ్ఛత్, శీఘ్రం గత్వా తం ప్రసాదయ. బాలకః అంగణే

గువని. పానీయం పర్యం తథా లోటసి కిమర్థం? అహం న, యుష్మన్లోపాలః పాతే) అమూర్తీయత్. అహమేవ మహా పండితః ఇతి కిమర్థం తథా గర్వసి? అరే చందాల! కిమర్థం మయి స్థీరసి? నాపశ్యం నాపశ్య, యూయం తల్లెస్థ కిం? (క్షిమభ్యం క్షిమభ్యం = క్షమింపుడు క్షమింపుడు.)

మా చెప్పుచున్న ఆకులను త్రుంచవద్దు, చెట్టు చచ్చును. ఇంట్లో మినపగింజ లేమయిన నున్నవా? నన్నరాల్చి బాస్త్రగా గాలి వీచలేదు. శ్రావణమాసమందుకుండి వేరవికాలమువలె నున్నది. దక్షిణముగా వెళ్ళుటకు వీలు లేదు. లేకపోయిన యెడల ఉత్తరముగా వెళ్ళుడు. అక్కడ నెవరో ఉన్నారు. ఇక్కడ ఉమ్మివేయవద్దు. ఇక్కడ అలికినాము. మీ తండ్రి యిక్కడి కూర్చుండి సంధ్యావందనమును చేయఁగలడు. మారండి) సంధ్యావందనమును (మఱచిపోయినాడు = వ్యర్థ రత్). బెండగింజలున్నయెడల [పాదుచేసి-ఆలవాలం కృత్వా] పెట్టుము. నాగ్రంథము నెవడు వ్యాఖ్యానము చేయుచున్నాడు? మీ గురువుగారే. అరే ఈ శ్లోకముదగ్గర ఆయన పొరపడి నాడు. గురువునకుఁగూడ పొరవాటేవా? గురువైననేమి గిరు వైననేమి? మీ పొలములో సస్యము పండినదా? మా పొలములో దర్భలు (పెరుగుచున్నవి = వర్ధంతే) ఇవ్వేళ గుమ్మడి గింజ మొలచినది. ఎందుకు మాటిమాటికి వానిని అటుల బ్రతి మాలెదవు? ఏటుకూరికి శ్రోవ యేదండి? ఉత్తరముగా పోయి మరల ఎడమవోక్కగా పొందు. అక్కడ నొక తోవ కనఁ బడును. అదే యేటుకూరిదారి.

సప్తతితమః పాఠః = డెబ్బదియవ పాఠము

చాలినీ = జల్లెడ	భవితవ్యం = కావలసిన. కాద
లాలం = నొసలు	[గిన, ఉండవలసిన
కేశాః = తలనెండ్రుకలు	యాహి = వెళ్ళుము
నానుధేయం = పేరు	భృజ్జతి = వేగించుచున్నాడు
సఖః = గోరు	లాజతీ = పేలాలువేగించు
చిబుకః = గడ్డము	[చున్నాడు
అంగుళిః = వ్రేలు	సించతి = తడుపుచున్నాడు
అంగుష్ఠం = బొట్టనవ్రేలు	సిక్త్వా = తడిపి
సింఘాణం = చీమిడి	మంచతి = విడుచుచున్నాడు
దూషికా = పుసి	మోచయతి = విడిపించు
నానా = ముక్కు	[చున్నాడు
తీలకం = బొట్టు	బంధనం = కట్టుబాటు
స్థాతవ్యః = ఉండవలసిన,	కూజతి = కూయుచున్నాడు
[నిలువవలసిన]	చలయతి = జల్లించుచున్నాడు

హేఅంబ ! తిండులపిప్పే అనేకే మశకాః అపరతా, చాలి
న్యా ఈవల్ చలయ. అహం సాయంకాలే ధాన్యమానేష్యామి
లాజవ్యసి కిం! తవ లలాటే తీలకం నాస్తి కింరే! మధ్యాహ్నే అధ
రం, పరంతు ఇదానీం అనశ్యత్. యష్టాభిః అస్మద్వ్యవహార
పరిష్కారపర్యంతం అత్రైవ స్థాతవ్యం. తత్రైవ స్థాన్యామః.
ఇదానీం యుష్మత్సోదరాణాం వ్యవహారపరిష్కారం భవిష్యతి
కిం! నోచే ద్యాయమేవ పరిష్కరుత. మమాంగుష్ఠే ఏకః

కంటకః అలగత్. తవ చిలుకే సామా (స్ఫుటః=పొక్కు) ఇవ
దృశ్యతే. హంకే! స్తవపస్య (నాసికాయాం = నాసాయాం)
సింఘానం లంబతే, అవనయ. రమణాంబాయాకేర్తాసమ్యక్
ప్రసాద్య పుష్పైః అలంకుదు. హేబలిద్ధాచార్య! తవభార్యాయాః
నామధేయం కిం? ఈషత్కథయసివా? మమ లజ్జాఖలు! యు
ష్మద్భార్యాయాః నామధేయం యూయం వదిష్యథ కిం ఏకః
గజః ఆగత్య తటాకే అమజ్జత్. జలం సర్వం (పంకిలం=బురదచే
నిండినది) ఆసీత్. కస్యవా గృహం జ్వలతి, ఈషత్ జలేన
శమయ. ముమాంగవస్త్రం సిక్త్వా ఆనయ. చణ్డకా భృష్టసి కిం
నహినహి మార్షా భృష్టామి. సః శుకః బంధనే పతిత్వా
కూజతి; తం బంధనాత్ మోచయిత్వా యత్రోక్తాపి వృక్షే
ముంచ. త్వం అద్యశుఃపురం యాహి పునః దినపంచకాసంతరిం
అత్ర ఆయాహి. అరే కా వా విధవా అభిముఖం ఆయాతి రే.
ఇదాసిం వా యాహి; శ్వేః యాయాః కింతూర్తిష్ఠ.

ఓ పిల్లలూ! మీకు పరీక్షాసమయము దగ్గరకు వచ్చు
చున్నది భయపడవద్దండి. పరీక్షయందు అన్నిప్రశ్నలకును
జవాబు వ్రాయుదు. ఒక్కప్రశ్నను కూడ విడువవద్దండి. నీకు
చేతిమీద గజ్జిపొక్కులున్నవి కాబోలు, నీవెట్లువ్రాయుచువు?
ఆవేళకు సజించండి. మీఅనుగ్రహ మున్నయెడల నేను
ధైర్యముతోనే వ్రాయగలను. నాకేమియు భయము లేదు;
కాని పరీక్షయందు ప్రశ్నపత్రము లెల్లందునో! నాకు హఠాత్
భాషయందు, భాగోళమునందు, దేశచరిత్రమునందు, సంస్కృత
మునందును బాగుగనే ప్రవేశ మున్నదిగాని, గణితమందు

మాత్రము బొత్తుగా ప్రవేశము లేదండి - రూపాయికి అకాలు
ఎన్ని అని అడిగినచో చెప్పలేనండి - కాబట్టి గణితములోనే
నాకు భయము. భయపడినయెడల నేమిలాభము? ధైర్య
ముతో గణితమును ఎక్కువగా అనేకపర్యాయములు పఠించుము.
అప్పుడు నీకు భయ ముండదు. పరీక్షయందు జయమును
పొందినచో నాలుగు లెంకాయలను కొట్టెదను. నే నిక్కడ
నుండవలెనో, వెళ్ళవలెనో మీనాన్న నడిగిరమ్ము - ఉండు
మనినచో నుందును; పోవనినచో పోదును. నాకేమాటయుఁ
దెలియలేదు.

ఏకసప్తతితమః పాఠః = డెబ్బదియొకటవ పాఠము

క్రియమాణః = చేయుచున్న	సంకచతి = ముడుచుకొనుచు
మగ్నః = మునిగిన	[చున్నాడు, మోమోట
సిక్తః = తడువబడిన	పడుచున్నాడు
బద్ధః = కట్టబడిన	లోహితాయతి = ఎఱ్ఱబాటు
ముక్తః = విడువబడిన	[చున్నాడు
భృష్టః = వేగించబడిన	వృషస్యతి = ఎడవుచున్నది
కీటః = పురుగు	పరిష్కరోతి = పరిష్కరించు
సద్భావః = ఉండుట	[చున్నాడు
ఘాతః = గడ్డి	అపహరతి = అపహరించు
ఘోషః = పల్లె	[చున్నాడు
గ్రామః = ఊరు	వ్యవహరతి = వ్యవహరించు
ఘాణా = గానుగ	[చున్నాడు
సమాప్తః = ముగిసిన	సంహరతి = చంపుచున్నాడు

తిలఘాతకః = తెలికలవాడు అవహంతి = దంపుచున్నాడు
 శామ్యతి = అలయుచున్నాడు అవఘ్నంతి = దంపుచున్నాడు
 మాహి = కొల్చుము, దళతి = పెగులుచున్నది
 [ఇముడుము విదారయతి = చీల్చుచున్నాడు

యుష్మాభిః క్రియమాణం కార్యం సమాప్తంచేత్ భో
 శిష్యాః ! శీఘ్రం పుష్పవనం గత్వా స్వామిపూజార్థం పుష్పాణి
 ఆనయత. హంజే! దేవాలయే దీపః అస్తివా నవా పశ్య. నైలా
 భావాత్ నక్తమేవ దీపః అశామ్యత్. తస్మి తిలఘాతకగృహం
 గత్వా తైలమానయేతి రామంప్రతి వద. తస్మై వ వదిష్యామి.
 తిలఘాతకః ఇదానీమేవ తిలాః పూణాయాం పూరయిత్వా
 పూణాం భ్రమయితుం ఆరభత. ఈషత్కాలం స్థిత్యా ఆగచ్ఛేతి
 అవదత్. చణకాః భృష్టాః కింవా ఆంబాం పృచ్ఛ? అస్మద్వత్సః
 ఆవరణే శివకే కేన బద్ధః? యుష్మద్వత్సం రాత్రౌ అహమబధ్నాం.
 అద్యప్రాతః సుబ్రహ్మణ్యః పునరపి అమోచయత్. పూర్వేద్యుః
 టిటాకే మగ్నః గజః కుత్రాగచ్ఛత్? ఏకః అలరక్ః అస్మద్ధ్రామే
 సంచరతి; తం వాదే అతాడయత్; తస్య వాడః భగ్నః ఆసీత్.
 సః ఇదానీం కుత్రాస్తివా న జ్ఞాయతే. మమాంగవస్త్రం కేన
 సిక్తం? ఘోషాత్ గోపికా ఆగతావా? నహి. రేరే తైలపిష్టే
 కీటాః ఇతిస్తత శ్చలంతి, శోధయ. యుష్మాకం ధనసద్భావాత్
 యథాపేక్షితం తథా భేదభ. అస్మాకం కిమస్తి? వయం
 సర్వదా నిర్ధనాః. అస్మద్భహుళా అవృషస్యత్ కింవా, కంచన
 ధంకం మూర్ఛయ రే. మామా మానికయా మహి.

మా పిల్లవాడు చదివచదివి మిక్కిలి అలసినాడు. సూర్యుడు కొంచెముకొంచెము ఎఱ్ఱబాటుచున్నాడు. నా చెంబు నెవడో అపహరించుచున్నాడు చూడుము. ఒక సింహము నిన్నటి యేనుగును గోళ్ళతో చీల్చుచున్నది. ఇంక నీవు వంటచాలించుము. (చాలప్రాద్దయినది = మహాస్థాలోగతః) కొంచెము నూ నెనిటు తెమ్ము, శరీరమునందు పూసికొని స్నానము చేయుదును. పాము పటుగిడుచున్నది. చంపుము. ఎవడు సంహరింపఁగలడు (నేను చంపలేను = మారయితం నశకోమి) మల్లె పూవులు ముడుచుకొనుచున్నవి. (కాకులు కూయుచున్నవి = కాకాః రటంతి) మీయింటిలో ధాన్యమును దంపుచున్నారేమి? రేపు మాతాతగారి పెండ్లి. నీకాలిమీద కురుపు వగిలినదా? లేదు; ఇంకను చాల బాధపెట్టుచున్నది. మినపప్పచ్చులను తినుము, రేపా యెల్లుండో పగులఁగలదు. మన దొడ్లో గడ్డి యున్నదా లేదా? గొల్లవాడు ఆవును ఇంకను ఎందుకొసము నోలుకొని పోలేదు? ఇప్పుడేకా ఎనిమిదిగంటలు అయినది; పదిగంటలైనతరువాతగదా వాడు ప్రతిదినమును వచ్చును. (ఇంతలోనే త్వరపడెదవేల = ఏతదంతరే ఏవ త్వరసే కిం?). కొంచెము కాలమును చూడుము వాడే వచ్చును.

ద్విసప్తతితమః పాఠః = డెబ్బదిరెండవ పాఠము

పితానుహః = తండ్రితండ్రి పరిష్కృత్య = పరిష్కరించి
 పితానుహీ = నాయనమ్మ పరిష్కర్తుం = పరిష్కరించుటకు
 మాతానుహః = తల్లితండ్రి

మాతామహీ = అమ్మమ్మ	విశ్రాంతి = విశ్రాంతి
మాతృలాసీ = మేనమామ	[చున్నాడు
[భార్య	నిద్రాంతి = నిద్రాంతి
భాగినీయః = భోజనపు	విరమ్య = చాలించి
[కొడుకు	విరమ్యం = చాలించుటకు
కీదృశః = ఎటువంటివాడు	విశ్రాంతి = విశ్రాంతి
తాదృశః = అటువంటివాడు	విభజ్య = విభజించి [న్నాడు
త్వాదృశః = నీవంటివాడు	స్నాతి = స్నానము చేయుచు
యుష్టాదృశః = మీసంటివాడు	స్నాహి = స్నానము చేయుము
మాదృశః = నావంటివాడు	స్నాత్యతి = స్నానము చేయఁ
అస్మాదృశః = మావంటివాడు	[గలడు.

తప పితామహః గామే అస్తివా? తాదృశః బాలకః
 కుతాపి నాస్తి. యష్టద్భాగినీయస్య ఉపనయనం ఆసీద్వా?
 అస్మాదృశానాం వృద్ధానాం సర్వదా యుష్టాదృశైః బాలకైః
 సేవా కర్తవ్యా. తేషాం వ్యవహారం పృచ్ఛ. పాకః ఆసీత్త్రింవా?
 దేవతార్చనార్థం కః స్నాత్యతి? యూయం స్నాత. అరే ఇదానీ
 మపి నిద్రాసి కింరే. ఘంటాదశకం ఆసీత్. ఉత్తిష్ఠ, ఉత్తిష్ఠ, దంత
 భావనం కురు. ముఖప్రక్షాలనానంతరం పుష్పాణి విభజ్య కానిచి
 త్పుష్పాణి రామాయ దేహి. కానిచి త్పుష్పాణి అనుజాయై

దేహి. బాలకాః సర్వేషి కథం డోలాయంతే వా పశ్య. త్వం కదావా లిథా అడోలాయథాః కిం? మమ పతేయం కింవా ఇతి అధికభయం. ఆతపే ఆగచ్ఛః తస్మాత్ ఈషత్కాలం అస్మద్దృహే విశ్రమ్య గచ్ఛ. అరే దేవగృహే దీపః నాస్తి పృజ్వలయ. మమాంగుష్ఠః పాషాణప్రహారేణ అదళత్, నఖః ఉదతిష్ఠత్. తర్హి త్వం కథం స్నాస్యసి? తవ వివాహార్థం మాతుల పుత్రికా అస్తిఖలు? అస్తి చేత్కిం, మహ్యం దాతుం మాతులాన్యాః అభిప్రాయః నాస్తి. మమ మాతులః అస్వతంత్రీః; ఈషదపి కార్యం కర్తుం సశక్నోతి; తస్మాత్కథం భవిష్యతి వా. కేన జ్ఞాయతే!

(శ్రీ)రాముడు తనతండ్రియొక్క ఆజ్ఞచేత అరణ్యమునకు వెళ్లెను. అక్కడ శూర్పణఖ రాముని చూచుటకు వచ్చెను. మీ వంటి చక్కని పురుషులు లోకమందెక్కడను లేరు. కనుక నిన్ను పెండ్లాడుటకు వచ్చితిని, నన్ను (గ్రహింపుము = గృహీణ,) అని అడిగెను. అప్పుడు రాముడు శూర్పణఖకొఱకు లక్ష్మణుని జూపి వీనివంటి సుందరపురుషుడు నీకు దొరకడు; వీనిని పెండ్లాడుమని చెప్పి పంపెను. అప్పుడు శూర్పణఖ లక్ష్మణునిచేతకు వెళ్ళి (మునుపటివలెనే = యథాపూర్వం) అడిగెను. అంతట లక్ష్మణుడు ఆమెయొక్క ముక్కును కర్ణద్వయమును కోపెను. నే నిపుడు నిద్రపోవుచున్నానుగాని నాకోకూడ సంభాషణమును చాలింపుము. ఇపుడు నిద్రపోవుచున్నావేమయ్యా! భోజనమునకు వేళ అయినది లెమ్ము లెమ్ము.

పిల్లలు (పాఠశాలకు = పాఠశాలాం) వెళ్ళుచున్నారు. చూడు
నీ పాఠములను నీవు చదువుకొమ్ము. (నీవుచేయుపనిని = త్వయా
క్రియమాణం కార్యం) చాలించియిటురమ్ము. మీ నాయనమ్మ
కెన్నేండ్లు! మీ అమ్మమ్మ కెన్నేండ్లు! మా నాయనమ్మకు
డెబ్బదేండ్లు, మా అమ్మమ్మకు అఱువదియైదేండ్లు. ఇప్పుడు
బావియొద్ద మా అమ్మమ్మ స్నానము చేయుచున్నది. మీరు
కొంచెముసేపు ఆగుడు.

త్రిసప్తతితమః పాఠః = డెబ్బదిమూడవ పాఠము

మధ్యమః = సడిమివాడు

సదీ = ఏఱు

అంతికా = పొయ్యి

వేణుః = వెదురు

దశం = బ్రద్ద

చాళీ = పప్పు

మదీయః = నావాడు

త్వదీయః = నీవాడు

తదీయః = వానివాడు

మత్స్యశ్రీః = పొన్నుగంటిసూర

మునిః } = ముని
ఋషిః }

మహానసం = వంటయిల్లు

అగ్నిః = నిప్పు

ధ్యాయతి = ధ్యానించు

[చున్నాడు

స్మరతి = తలచుచున్నాడు

విస్మరతి = మఱచుచున్నాడు

క్రందతి = ఏడ్చుచున్నాడు

సాంత్యయతి = ఓదార్చు

[చున్నాడు

లాలయతి = బుజ్జగించు

[చున్నాడు

దహతి = కాల్చుచున్నాడు

వహతి = మోయుచున్నాడు

ప్రవహతి = పాటుచున్నది

ప్రస్ఫోటతి = చెరుగుచున్నాడు

జయతి = గెల్చుచున్నాడు

శూర్పం = చేట ఉత్పతతి = ఎగురుచున్నాడు

పేటలి = అల్లుచున్నాడు ఉదయతే = ఉదయించు

పేషయతి = పినుకుచున్నాడు [చున్నాడు

సేవతో = సేవించుచున్నాడు అస్తమయతో = అస్తమించు
[చున్నాడు]

తాతాచార్యస్య జ్యేష్ఠపుత్రః బలిద్ధాచార్యస్య తృతీయ
పుత్రీకాం పరిణేతుం ప్రయత్న మకరోత్. కింతు బలిద్ధః
స్వస్య కనిష్ఠపుత్రీకాం దాతుం ఐచ్ఛత్. కులశత్రుచేత్ -
తృతీయపుత్రీకా అతీవ రమణీయా, తస్మాత్ తస్యః యథా
కథంవా వివాహః భవిష్యతి. పరంతు కనిష్ఠాయాః సౌంద
ర్యం నాస్తి; తరిత తస్యః పరః స లభ్యతే. యథా కథంవా
తాతం వంచయిత్వా, కార్యం సాధయితుం (ప్రియతతే = ప్ర
యత్నించుచున్నాడు.) పూర్వకాలే వేణువళైః పేటికాం
పేటంతి స్మ. (మదీయః జనకః = నాతండీ)) సద్యాం స్నాతుం
ఆగచ్ఛత్. ఏతదంతరే అంతికాయాం అగ్నిం ప్రవేశయ.
మత్స్యక్షీకాకం ఛేదయిత్వా తత్ర నిక్షిప. ముద్గదాలీం
ఆనయ, సూపం కరిష్యామి. శూర్పే తండులాని నిక్షిప్య ఈ
షత్ ప్రసౌభట. స్తనపః క్రందతి కింతు, అంబ! కిందిత్ తం
సాంత్యయ, (త్వాం వినా = నీవుతప్ప) బాలకం కా లాలయతి!
దోలాయాం శయ్యా సమ్యక్ అస్తివా నవా పశ్య. అస్తిచేత్
తత్ర కాయయిత్వా దోలయ, నిద్రాస్యతి. గోధూమపిష్ఠం
సమ్యాగపేషయః కిం! యుష్మద్ద్రామే నదీ సర్వదా ప్రవహతి
కిం! అహం ప్రయామి; కిదాపి మాం మావిస్మర. సూర్యః

ఉదయతే, ఇతోపి (శయ్యాతః = ప్రక్కమీదనుండి) నోత్థా
స్యసి కింరే? ఉత్తిష్ఠామి, ఉత్తిష్ఠామి.

నూర్యుఁడస్తమించుచున్నాఁడు, సత్త్వములుదయించు
చున్నవి. ఈనాఁడు చంద్రుఁడుదయింపఁడు. ఇప్పుడు కృష్ణ
పక్షముగదా. మరల శుక్లపక్షము వచ్చునెడల చంద్రుఁడు
కనఁబడును. ఇపు డుత్తరాయణమా, దక్షిణాయనమా?
రాముఁడు నన్నెప్పుడైనను తలఁచుచున్నాఁడా? ఆపిల్లలంద
ఱును రిస్తాయం దెగురుచున్నారు చూడుము. కుంతిదేవికి
నడిమికొడుకు అస్తునుఁడు. నా నొసట బొట్టున్నదాలేదా? లేని
యెడల చెప్పము మరలబెట్టుకొందును; మా నాన్న కోపము
చేయును. నీకాలిమీద ప్రణామము (మాననదా? = అశామ్యత్
కిం) ఇంకను నన్న బాధించుచున్నది. ఆలాగా అటువంటి
కాలితో ఎందుకు నడుచుచున్నావు? నేను తప్ప మా యింటిలో
నెవరున్నాడు? మానాన్నగారు ముసలివారుగదా! మా అన్నయ్య
కుంటివాఁడు కాబట్టి నేనే బజారునకు పోవలయును.
ఇటుల నుండియే నన్న తూమెడు ధాన్యమును మోసినాను.
అందుచే నేఁడు బాధ యెక్కువైనది. అరే యెందుకురా కఱ్ఱను
కాల్చుచున్నావు? లేదు లేదు. ఆ ధాన్యమును చేటలో బోసి
యెండలో నుంచుము, కొంచెము నిప్పును తెమ్ము. నేతిని కఱ
గించెదను. రామునికాలు విరిగినది. పొన్నుగంటికూరలో కంది
పప్పుగాని, పెసరపప్పుగాని పడవేయుము.

చతుస్సప్తతితమః పాఠః = దెబ్బదినాల్గవ పాఠము

పుంలింగము - ఋకారాంతము స్త్రీలింగఋకారాంతములు

“పితృ” శబ్దము = తండ్రి నాలుగు.

ఏ	బ	(యాతృ)	యాతా = తోడికోడలు
ప్ర. పితా	పితరః	(మాతృ)	మాతా = తల్లి
ద్వి. పితరం	పితౄణా	(దుహితృ)	దుహితా = కూతురు
త్వ. పితౄ	పితృభిః	(ననందృ)	ననందా = ఆడుబిడ్డ
చ. పితే	పితృభ్యః	ఈ నాలుగు శబ్దములు	
పం. పితూః	పితృభ్యః	స్త్రీలింగములు గాన ద్వితీయా	
ష. పితూః	పితౄణాం	బహువచనములో ‘తృః’ అని	
స. పితరి	పితృషు	వచ్చును. తక్కినదంతయు పితృ	
సం. హేపితః! హేపితరః!		శబ్దమువలెనే ఉండును.	

‘జామాతృ’ జామాతా = అల్లుడు; ‘భాతృ’ భాతా = అన్న;
పుంలింగములు గాన పితృశబ్దమువలెనే ఉండును.

ఈపైన వ్రాయబడినట్టి పుంలింగములగు పితృ-భాతృ
జామాతృ శబ్దములును, స్త్రీలింగములగు మాతృ - దుహితృ -
యాతృ - ననందృ శబ్దములును మొత్తము ఏడుశబ్దములుగాక
తక్కిన ఋకారాంతశబ్దము లన్నియు ‘భాతుజ విశేషణములే’;
అనగా క్రియమీదనుండి పుట్టిన విశేషణవాచకములే, ఈ
పుస్తకమునందు వ్రాయబడును. అట్టి శబ్దములు విశేషణ
వాచకములు ; అనగా నామవాచకముయొక్క పనిని

దెల్పునవి గాన, నామవాచక మేలింగమందుండిన నాలింగము నందే యుండును. అందుచే ధాతుజవిశేషణములగు ఋకారాంత శబ్దములు పులింగమున నొక రీతిగా, స్త్రీలింగమున నొక రీతిగా, సపుంసకలింగమున నొకరీతిగా నుండును. అందు ధాతుజవిశేషణమై పులింగమయిన ఋకారాంత శబ్దము కూడ 'పితృ' శబ్దమువలెనే యుండును. ప్రథమా బహువచ నమునందు మాత్రము రెంటికిని భేదము.

'దా' అను ధాతువుమీదినుండి పుట్టిన ధాతుజవిశేషణము 'దాతా'. దాతృ-దాతా = ఇచ్చువాఁడు. దీని ప్రథమా బహువచనము 'దాతారిః.' 'పితృ' శబ్ద ప్రథమా బహువచనము 'పితరః'. ఇవలనే భేదము. ధాతుజవిశేషణము లగు ఋకారాంతశబ్దము లన్నియు స్త్రీలింగములో ఈకారాంతములై 'గౌరీ' శబ్దమువంటివగును. దాత్రీ = ఇచ్చునట్టియాడుది అని యర్థము. ప్ర - దాత్రీ - దాత్ర్యః.

కర్తా = చేయువాఁడు నాశయతి = నాడుచేయుచున్నాఁడు
కర్త్రీ = చేయునది ఆనాయయతి = తెప్పించుచున్నాఁడు
పిండం = ముద్ద ఆహ్వవయతి = పిలిపించుచున్నాఁడు
లోకః = లోకము స్పృషయతి = స్పృశము చేయించు
[చున్నాఁడు]

ద్వితీయా = విదియ విహరతి = విహరించుచున్నాఁడు
తృతీయా = తదియ మాపయతి = కొలిపించుచున్నాఁడు,
[ఇముడ్చుచున్నాఁడు]

చతుర్థీ = చవితి దాపయతి = ఇప్పించుచున్నాడు
 పంచమీ = పంచమి అపహరతి = అపహరించుచున్నాడు
 పూర్ణిమా = పున్నమి ఉద్భూయ = పుట్టి
 అమావాస్య = అమవసు ఆనాయ్య = తెప్పించి

అగామివత్సరే శ్రేష్ఠశుక్లపూర్ణిమా సోమవాసరే సం
 పూర్ణ చంద్రగ్రహణ మితి పంచాంగే లిఖిత మస్తి. నద్వ్యం
 న్నానసమయే మమ శ్యాలకస్య వామచాదం ఏకః మకరః
 అగృహ్లాత్ సోపి నిర్భయం జలే నిమజ్జ్య మకరస్య కంఠం
 వాస్తద్వయేన అగృహ్లాత్. అనంతరం మకరః తం (విస్మజ్య=
 విడిచి) భయేన జలాంతర మనిశత్. మమ శ్యాలకస్తు జీవిత్యా
 తీరే అపరిత. సృష్టేకర్తా సాక్షాన్నారాయణః సర్వజంతుషు
 దయయా ప్రవర్తతే. స్వస్య ఇచ్ఛానుసారేణ లోకం సృజతి,
 తితిః పాలయతి, అంతితిః నాశయతి. గతపంచమ్యాం ఏకం
 రసాలవృక్షం మదరాసునగరా దానాయ్య, అస్మదావరణే అరో
 పయం. ఏకః కీటః ఆగత్య తస్య పర్ణాని అనాశయత్. కిం కు
 ర్యాం రే? ఏకం రూపకం అస్మద్బ్రాహ్మణాయ దాపయ. అరేరే
 శునకః అస్మద్బాలకస్య హస్తాత్ అపూపం అపహృత్య ధావతి
 రే; బాలకః తదర్థం క్రందతి. తం సాంత్యయరే. తాత! మా
 క్రింద, అన్యం అపూపం తుభ్యం దాపయామి ఆగచ్ఛ. ధాన్య
 మాగచ్ఛత్ కింతు, మాపయిత్యా కంఠోలం పూరయ. బలిధ్వస్య
 సాదే ఏకః సామాస్ఫోటః ఉద్భూయ అతీవ బాధతే. సర్వదా
 సాదః శూలతి. యుష్మద్గురుపుత్రః పృథిదినం ఏకం శునకం

స్వేన సాకం తటాకసమీపం నీత్వా తటాకజలే స్నపయతి,
సః ఉన్మత్తశ్చ భాతి. ఉన్మత్తః సహి మదోన్మత్తః. తస్య ఏక
వారం 'శుంధ్యంతాం' కరవామ.

రాజోపు చవితియే వినాయకచవితి. మీ యింట్లో
వినాయకుడున్నాడురా! ఆహా (ఉన్నాడుమాత్రమే కాదు =
న కేవల మున్నా), కాని మాతో ప్రతిరోజును ఆడుకొనుచు
న్నాడు. అయితే (మీరు వినాయకుని కొన నక్కరలేదా =
యుష్మాకం వినాయకం క్రేతుం అవసరః నాస్తి కిం?) లేదు లేదు
ఎప్పుడును వినాయకుడు మా యింటియొద్దనే ఉన్నాడు.
ఎవడురా ఆ వినాయకుడు? అప్పళాచార్యులగారి కుమారుడే
కాదండీ! కానిచో అంతపొట్ట మఱియెవని కున్నది? అరే
అది కాదురా ఓరిపిచ్చివాడా! అప్పళాచార్యులకొడుకును
చవితియందు మీ యింటికిఁదెచ్చి న్నానముచేయించి పూజింతు
వటరా! సరే యిప్పుడు (తెలిసెను = జ్ఞాతం) మా యింట్లో వినా
యకులు లేరుగాని వినాయకుని తండ్రిలు చాలమంది గలరు.
మాఅమ్మ మొన్ననే వినాయకుని తండ్రితో మినప పప్పును
(రుబ్బినది = అమర్దయత్). రాముడు అరణ్యమునం దున్నపుడు
మును లండఱును రాముని సేవించిరి. రాముడు మునుల
యొక్క భయమును నివారించి సమస్తరాక్షసులను సంహ
రించి లోకమును సౌఖ్యముతో రక్షించెను. రే పొక్కమారు
మీ అబ్బాయిని బడినుండి పిలిపింపుము.

పంచనప్రతితమః పాఠః = డెబ్బదియైదవ పాఠము

నపుంసకలింగము ఋకారాంతము.

‘దాతృ’ శబ్దము = ఇచ్చునట్టిది.		త్యజతి = వదలుచున్నాడు
ఏ	బ	ప్రసూయ = కని, ఈని
ప్ర. దాతృ	దాతృణి	ప్రసూత = కనిన, ఈనిన
ద్వి. దాతృ	దాతృణి	ముకుళః = మొగ్గ
త్రి. దాతృణా	దాతృభిః	పద్మః = తామరపువ్వు
దాతృ		చంపకం = సంపంగి
చ. దాతృణే	దాతృభ్యః	వకుళః = పొగడచెట్టు
దాతృ		పనసః = పనసచెట్టు
ప. దాతృణః	దాతృభ్యః	కదళీ = అరటి
దాతృ		నారికేళః = కొబ్బరిచెట్టు
ష. డిటా	దాతృణాం	శలాటుః = కాయ
స. దాతృణి	దాతృషు	కువలయం = కలున
దాతరి		వ్యజనం = వీచన
సం. హేదాతృ !	హేదాతృణి	వీజయతి = విసరుచున్నాడు

యస్మాద్భృతా మూఢా అనేకా నవశ్యామ వయం;
 గచ్ఛత గచ్ఛత. అద్య గృహే వర్తాని ననంతి, తటాకం గత్వా
 పద్మప్రతాణి లలిత్వా ఆనయ. అస్మద్భృహౌ ప్రసూతాఖిలు
 ఏకాదశదినాని గతాని. ఇతః పరం తస్యాః క్షీరాదికం గ్రాహ్య
 మేవ అస్మాభిః. సృపోద్యానే చంపకాని వకుళాని నంతి ఖిలు
 వనపాలాః పృష్ట్యా లునీహి. ఏతత్కాలే శ్రాద్ధకర్తారః

కేపి న సంతి. కలికాలః సమాయాతః. పనసఫలం అస్మభ్యం
 కః అప్రేషయత్ ? మల్లి కాముకుళాః సమ్యగ్వికరంతి. పుష్ప
 వృక్షాః ప్రతిదినం సాయం పాతశ్చ జలేన సమ్యక్ సంచిత.
 వ్యజన మానీయ తం బ్రాహ్మణం వీజయ. గృహే అట్ట మస్తి
 వా నవా? అస్తితు, శుష్కం న, ఆర్ద్రం. తర్హి అంతికా కథం
 జ్వలేత్. గోపాలః ఆగచ్ఛ దితి భాతి. బహుళాం చారయితుం
 పత్యేన సహ మోచయ. అద్య శకటం క శోచయిష్యతి!
 యూయం పూర్వం క్వత్యా? అస్మత్పూర్వాః పృథమం
 దాక్షిణత్యాః; దారిద్ర్యదోషేణ అశనాభావాత్ అత్రా
 గత్య అజీవన్. శతాబ్దీ గతా. నస్యశలాటూః కుత్రాస్తి భోః?
 గవాక్షే అస్థాపయం పశ్యరే. కువలయాని ఆనయేయం కిం?
 మా మా. మత్స్యాక్షీ శాకం తుభ్యం సరోచతే కిం? పరిహ
 రసి కిరే? న పరిహరేయం.

మీ తాతగారు మొన్న మొన్నటిదాక మాపల్లెల్లో
 నున్నవాడే. ఇప్పుడు మాత్రము మీరు నాగరికులు అయితిరి.
 మేము జానపదుల మేగదా. పోనిండు మనకు శ్రావణ పూర్ణిమ
 యందు యజ్ఞోపవీతధారణము కాగలదు. మన మందఱము
 ప్రొద్దుననే లేచి దంతధావనాదికము చేసికొని నదిలో స్నానము
 చేసి యజ్ఞోపవీతమును వేసికొందము. [మీయా వీని = ప్రసూ
 తాయాః యుష్మద్బహుళాయాః] పదునొకండవరోజు గడచిన
 యెడల దానిపెరుగు పాలు నేయి మజ్జిగ వెన్న పుచ్చుకొనఁ
 దగినదే. మా పొగడచెట్టునందు అంతటను పూవు లున్నవి.
 మీ తమ్మునికాలిమీఁదికురు పెట్టున్నది! మాయింటిలో నొక

కరికి (సరిపడదు = అనుకూల్యం నాస్తి) - మాదొడ్డికి గోడలేదు
 అందుచే గాడిదలు లోపల ప్రవేశించుచున్నవి. మీ పిల్లవానిని
 ద్వారాభ్యాసముకొఱకు చెన్నపత్తనమునకు ప్రయాణము
 చేయించినావా? రాబోవు బహుళపంచమి సోమవాసర
 మున బాగుగ నున్నదని మా పురోహితుడు చెప్పినాడు.
 కాబట్టి ఆనాడు పంపెదను. గజ్జికి పేడ వేసి కట్టినయెడల
 మంచిది అని వైద్యులు చెప్పినారు. నీ వొక దున్నపోతువు.
 నా మాటను వినవు.

షట్పత్తతమః పాఠః = డెబ్బదియాఱవ పాఠము

శాకినీ	= తోటకూర	డయతే	= ఎగురుచున్నది
కుంభాండః	= గుమ్మడికాయ	శ్వయతి	= వాచుచున్నది
కూష్మాండః	= బూడిదగుమ్మడి	ఉద్ శ్వయతి	= ఉబ్బుచున్నది
కోశాతకీ	= బీర	శ్యామాయతే	= నల్ల బాటు
ఘృణకోశాతకీ	= నేతిబీర		[చున్నాడు
దాళి	= పప్పు	ధవళాయతే	= తెల్ల బాటు
కారవేల్లః	= కాకర కాయ		[చున్నాడు
పటోలీ	= పొల్ల	ప్రభాతి	= తెల్ల వారుచున్నది
శ్యామకండః	= చేమడుంప	హేమతే	= సకిలించుచున్నది
పిన్ద్యాకం	= తెలికపిండి	బృంహతే	= ఘీంకారము
తుందిలః	= బొజ్జవాడు		[చేయుచున్నది
స్థూలః	= లావైనవాడు	రోమంథాయతే	= నెమరు
స్థూల్యం	= లావు		[వేయుచున్నది

మహిషీ = గేదె భవతి = మొలఁగుచున్నది
 కపిలా = నల్లఁబు వారితాయతే = పచ్చబాటుచున్నది
 కలహాయతే = పొట్లాడు గుంజతి = రొదచేయుచున్నది
 [చున్నాడు ప్రబోధతి = మేల్కొనుచున్నాడు

భోశిష్యాః ! రాత్రిః (వభాతి. శీఘ్ర) ముత్తిష్ఠత. ఇహోపి
 నిద్రాభ కిం ప్రబోధత. అద్య అసంతచతుర్దశీ ఖలు. శ్యామ
 కందం కారవేల్లాన్ పటోలీశలాటూన్ కీర్త్యా ఆనయత.
 బాంధవాన్ సర్వాన్ భోజనార్థం ఆహ్వాయత. సర్వేషి వయం
 మిత్రత్వా అస్మద్గృహే ఏవ వ్రతం కరవామ. కుంభాండః అస్తి
 చేత్ ఖండయిత్వా చోష్యం కురు ఇతి యుష్మద్దాతరం
 వదత. అస్మిన్ దినే అస్మాభిః సర్వైరపి అభ్యంజనస్నానం
 కర్తవ్యం. దిశాః సర్వాః అపి ధవళాయంతే. సర్వేఖగాః ఉత్థాయ
 ఆకాశే డయంతే, పశ్యత పశ్యత. రామాచార్యః తుందిల
 త్వాత్ శీఘ్రం ఉత్థాయ చలితుం నసమర్థః. సూర్యః శనైః
 శనైః ప్రకాశతే. పృథా కిమర్థం కలహాయధ్వే (మిథః = ఒక
 రితో నొకరు) ? [భ్రమరాః=తుమ్మెదలు, మకరందం = పూదే
 నను,] పీత్యా, గుంజంతిమనోహరం. అద్యవ్రతదినత్వాత్ పిన్యాకం
 (నోపయుజ్యతే=పనికిరాదు.) ఫేనిలశలాటవః-కుంకుడుకాయలు,
 గృహే నసంతికిల కీర్ణిత. మహిషీక్షీరం వికీర్ణం ఆగచ్ఛత్
 కీర్ణియాంవా ? [చిక్కణం=చిక్కనిదిగా] అస్తిచేత్ కీర్ణిహే.
 అరే రామస్య ముఖం దినాత్ దినం ధవళాయతే, ణో రోగః
 తస్యాలగ ద్వా కేన జ్ఞాయతే. మమ పాదే పామాసద్భా

గాత్ పాదః సమ్యక్ ఉదశ్వయత్. శ్వః సక్తంవా గోమ
మీస చికిత్సా కర్తవ్యా. నోచేత్ అవయవాత్ అవయవం
ప్రసర్పతి = ప్రాకను] వయం సర్వేపి అద్య సాయంకాలే
10-కాస్తే) పూర్వపక్షసిద్ధాంతాన్ కరవామ.

నిన్నరాత్రియెందుకో మన [వీధిలో=వీధ్యాం] కుక్కలు
మొరిగినవి. బలిద్ధాచార్యులగారింటిలో దొంగలు పడి ఆయన
మొక్క దర్భాసనమును తిరుచూర్లపు పెట్టెను ఎత్తుకొని
గోయినారట. మీ యెడమ కాలు మిగుల లావుగ నున్నదే
మండి తాతాచార్యులుగారూ? (నా యెడమకాలు మాత్రమే
కాదు = సకేవలం మమవామపాదః ఏవ) కానినాదేహమంతయు
టలేయున్నది. మీ పొట్టయందు లావుకలదని (వేతే=పుథక్)
చెప్పనక్కరలేదు = వక్త్రం నావసరః] ఇదివరకే నాకుఁ దెలి
యును. నేటిదీర కాయను మేము తినము. అందువలననే మీరు
స్థూలకాయలుగఁ గనబడుచున్నారు. ఆ గుట్టము తెవరివి, సకే
మించుచున్నవి! ఎద్దులు ఆవులు నెమరువేయునుగాని గుట్టములు
నెమరువేయునా? [అన్నియావులకంటె=సర్వబహుభాషేక్షయా]
అల్లావు శ్రేష్ఠమయినది. ఈనాఁ డొకమానెడు పెసర
సప్తను నీటిలో పోయుము. నేడు శ్రీరామనవమి కావున
సానకమునుకూడ చేయించుము. బెల్లము లేనియెడల అంగడి
మండి తెప్పించుడు. ఇవ్వేళ బజారునం దంతటను తలుపులను
మూసినారు. ఎందుకు మూసినారో మీకుఁ దెలియనా? నే
డమావాస్య కాదా?

సప్తసప్తతితమః పాతః = డెబ్బదియేడపాతము.

‘ఁ’ కారాంతశబ్దములు లేవనియే చెప్పవచ్చును. ‘ఏ’ కారాంత ‘ఏ’ కారాంతశబ్దము లొకటిరేం డున్నను ప్రియశః భాషలోనికి (వ్యవహారములోనికి) వచ్చుటయే లేదు. ‘ఓ’ కారాంతములై వ్యవహారములోనికి వచ్చుశబ్దములు రెండుమాత్రము నా స్వల్పానుభవములో గోచరము లైనవి. అవి ౧ ‘గో’ శబ్దము, ౨ ‘ద్యో’ శబ్దము. వానిలో ‘గో’ శబ్దమునకు ఆవు అర్థమైనపుడు స్త్రీలింగమును, ఎద్దు అర్థమైనపుడు పుంలింగమును గలిగియుండును. ‘ద్యో’ శబ్దము మాత్రము స్వర్గవాచకము, స్త్రీలింగము. రెండుశబ్దములు నొక విధముగనే యుండును. ‘జౌ’ కారాంత పుంలింగము ‘క్లౌ’ శబ్దము; చంద్రుఁ డర్థము. ‘జౌ’ కారాంత స్త్రీలింగము ‘సౌ’ శబ్దము, ఓడ యర్థము. ఇవియును వ్యవహారములో రెండే నే నెఱిగినంతవఱకు గోచరించుచున్నవి. రెండును ఒకవిధము గనే నడచును.

‘గో’ శబ్దము = ఆవు, ఎద్దు

‘క్లౌ’ శబ్దము = చంద్రుఁడు

ప్ర. గౌ గావః

క్లౌ క్లావః

ద్వి. గాం గాః

క్లావం క్లావః

తృ. గవా గోభిః

క్లావా క్లాభిః

చ. గవే గోభ్యః

క్లావే క్లాభ్యః

ప. గోః గోభ్యః

క్లావః క్లాభ్యః

ష. గోః గవాం

క్లావః క్లావాం

స. గవి గోషు

క్లావి క్లాషు

సం. హేగౌః! హేగావః!

హేక్లౌ! హేక్లావః!

‘ద్యో’ శబ్దము ‘గో’ శబ్దమువలెను, ‘నా’ శబ్దము
‘గ్లా’ శబ్దమువలెను చెప్పకొనవలయును.

‘వరా’త్రి = శివరాత్రి ఉన్మాదముతి = పెల్లగించుచున్నాడు

జాగరణం = జాగరణము కుంతతి = మొక్కపోవుచున్నది

శషణం = మొఱగుట వేల్లతి = పెనసికొనుచున్నది

హేషా = సకిలింపు వయతి = నేయుచున్నాడు

బృంహణం = ఘీంకారము విధ్యతి = వేధించుచున్నాడు

రోమంధః = నెమటు ఖాండ్యరోతి = ఖాండించు

[చున్నాడు

స్వేదః = చెమట

పటపటాయతే = పటపటలాడించు

ప్రబోధః = మెలకువ

చున్నాడు

వ్యయయతి = కర్చుపెట్టుచున్నాడు

ఘేణికా = ఘేణీ

ధ్రువతి = స్థిరపడుచున్నాడు

ఘేనః = నురుగు

స్విద్యతి = చెమర్చుచున్నది

ఘణా = పడగ

దృహ్యతి = దోహముచేయు

[చున్నాడు

పీవరః = బలసిన

స్నిహ్యతి = ప్రేమజూపుచున్నాడు

ఘాణితం = కండచక్కెర

వపతి = గొరుగుచున్నాడు,

వరశుః = గొడ్డలి

[విత్తుచున్నాడు

అస్మాకం. గావః కుత్ర సంచరంతి వా పశ్య. యః
కశ్చిత్ గృహీత్వా (కారావరణే = బండెలదొడ్లో) స్థాపయి

వ్యతికింవా జాగ్రత్తయా చారయిత్వా అస్మద్దృహం ఆనయ. ఏవః పృషథః కస్యచే అతీవ పీవరః దృశ్యతే. మాఘబహుళా మావాస్యాయాం సోమవాసరః ఆగతః; త్రయోదశ్యాం ఏవ చతుర్దశీతిథిశ్చ ఆసీత్; తద్దైవ శివరాత్రిః. తస్మిన్దినే అస్మాభిః సర్వైః ఉపవాసః కర్తవ్యః; రాత్రౌ జాగరణం చ కర్తవ్యం. కుతారేణ అట్టం భేదయ. కుతారః అకుంతత్. బాలకాః అస్మదావంతే ప్రవిశ్య తులసీపృథ్విం ఉన్మూలయంతి పశ్య తర్జయ. యుష్మత్ శ్వశురః త్వయి స్నిహ్యతి వా? మమ శరీరం (ఆపాద మస్తకం = ఆనఖశిఖం) సర్వదా స్విద్యతి, కింకర్తవ్యంవా నష్టాయతే. గంగోదకే ఛాణితం మేళయిత్వా మధురం పానకం కురు. అనేకే దాక్షిణ్యాత్వాః అస్మద్దేశం ఆగత్య అత్రైవ అధ్యువక్. అస్మిన్ క్షామకాలే తేషామపి జీవనం యథాకిం వా భవజ్యేష. మమ పుత్రస్య హస్తే రూపకః అస్తిచేత్ క్షణేనైవ వ్యయయిష్యతి. త్వం రామాయ కిమర్థం దృహసి? మల్లికాలతా పనసపృథ్విం వేల్లతి. కిమర్థం రేమాం విధ్యసి తాత! ఇదానీం మత్సమీపే ఏకః ద్రిమ్ముః అపి నాస్తి. శున కాః ఖాండ్వుర్వంతి, ఉపరి పతేయః కింవా, దూరతః గచ్ఛామ, శీఘ్ర మాగచ్ఛత.

మనగేదెయొక్క నోటినుండి అట్లు నెమరు జారుచున్న దేమిరా? ఆ పాముయొక్క పడగ చాల పెద్దదిగా నున్నది. నీ వెవనిని జూచి పండ్లు పటపటలాడించుచున్నావు? (సేద్యగాంధు) = కృషీవలాః) గింజలను విత్తుచున్నాడు. (కొత్తనీరు గనుక = నూతనజలత్వాత్) (నురుగులుగ్రక్తుచున్నది = ఘేనా

యితే) చేటలో మినప పప్పును బోసి యెండఁ జెట్టుము. దిక్కు
లన్నియు నల్లబాటుచున్నవి. సూర్యుఁడు అస్తమించుచున్నాఁ
డు. ఎవఁడు నీవస్త్రమును నేయుచున్నాఁడు? ఇవ్వేళ ఫేణీని
చేయించి తిందము. ఘీంకారమువలె నున్నది. మనయాళ్ళో
నేనుగూ లున్నవా యేమి? ఘీంకారము కాదు; గుఱ్ఱముల
యొక్క సకిలింపుచు కుక్కలయొక్క మొఱుగుటలును కలిసి
అటులనున్నది. మాబావమఱిది యోడ నెక్కి మదరాసువకు
వెళ్ళినాఁడు. మీచిన్నతమ్ముఁడు బీయల్ పరీక్షను గెలిచినాఁడు
గదా, యేగ్రామములో స్థిరపడును? ప్రాయశః ఇచ్చట స్థిర
పడునేమో అని తోచుచున్నది. అదే మంచిది, ఎందుకనగా
అందఱు నొకచోటనే యుందురు. పోనిమ్ము వాఁ డక్కడ
నున్నను వాని అపేక్ష మీ కుండునుగాని మీయపేక్ష వాని
కించుకయు లేదుగదా. నిజమే.

అష్టసప్తతితమః పాఠః = డెబ్బదియెనిమిదవపాఠము

పాఠ్యవాకః = న్యాయాధిపతి	అపకర్షతి = లాగుచున్నాఁడు
అభియోగః = వ్యాజ్యము	సఖితి = గీరుచున్నాఁడు
సంధిః = సంధి (రాజీ)	కిరతి = ఒలకఁబోయుచున్నాఁడు
వృద్ధిః = వడ్డీ	అర్పయతి = అప్పగించు
న్యాయస్థానం = కోర్టు	[చున్నాఁడు
కపథః = ఒట్టు	వమతి = కృక్కుచున్నాఁడు
విధిః = బాధ్యంతు	ఉక్షతి = చిలకరించుచున్నాఁడు
సంతీవార్తా = పెరిగ్రాం	స్పృహయతి = ఆసగొను
లేఖః = జాబు	[చున్నాఁడు

ప్రతిలేఖః = జవాబు ఉత్పాటయతి = పీకుచున్నాడు
 లేఖా = గీత ఇచ్చతి = పోరుచున్నాడు
 పురీషం = అమేధ్యము తర్కయతి = తర్కించుచున్నాడు
 పూయం = చీము ఉహతి = ఉహించుచున్నాడు
 నదతి = మ్రోగుచున్నది. తేజతి = పడునుబెట్టుచున్నాడు
 నాదయతి = మ్రోగించు తపతి = కాచుచున్నాడు
 [చున్నాడు

పూయతే = (ముఱుగుడు) వాసనగొట్టుచున్నది

ఇదానీం దశఘంటాః నదంతి. అద్వైత మమాభియో
 గస్య విచారణాదివసః. అభియోగః కస్యానుకూలో భవిష్యతి
 వా, సంధిం కారయిష్యామః ఇతి [కతిచిత్ = కేచిత్] మధ్యస్థాః
 వదంతి. తే కీదృశాఃవా న జ్ఞాయతే. ప్రాడ్వివాకః [ఉత్కో-
 చం = లంచమును] న గ్రహిష్యతీతి మమ నిశ్చయః. (ఏవంచ =
 ఇంతకు) అస్మాకం అదృష్టం కథమస్తివా! కిమర్థ మిదానీం
 విచారః! అస్మత్సాక్షిజనాయ లేఖం అప్రేషయం. తత్సమీ-
 పాత్ ప్రతిలేఖః నాస్తి. నోచే త్తంత్రీవార్తాం వా ప్రేషయి-
 ష్యామి. కిం కరిష్యామి గృహచారకాలః సంప్రాప్తః.
 యూయం నిధౌ కియత్ ధనం అస్థాపయత్! పంచసహస్ర
 రూపకాన్ అస్థాపయామ. ప్రాడ్వివాకస్య అశ్వశకటః న్యాయ
 స్థానం ప్రావిశదితి భాతి. త్వర్ణి యుష్మాభిరపి శీఘ్రమేవ గంత-
 వ్యం నోచే ద్యుష్మాకం అభియోగం ఏకపక్షే ఏవ విచార్య
 ప్రాతికూల్యం కుర్యాత్. సత్యం సత్యం. హ్యః సాయం

ఈవద్విచారణ మాసీత్. భావ! అస్మదభియోగః ఇదానీమేవ
అస్మదనుకూలం పరిష్కృతః. ఈశ్వరానుగ్రహేణ వయం
అజయామ. అస్మత్ శత్రుః కాలంకరోతు.

సూర్యాస్తమయము అయినది గదా యింతవఱకును
దీపమును వెలిగింపవేమి? మీ కొడుకు నూనెను ఒలకఁబోసి
నాఁడు. నీటిని కాచుము. నేను వేడినీటితో స్నానము చేయు
దును. నా కాలిలోనున్న ముంటిని వెలికి లాగుము. నా చేతఁ
గాదు. కొంచెము నీటి నిక్కడ చిలకరింపుము. మన కత్తి
మొక్కబోయినది. (సానమీద = శాణోపరి) పదునుపెట్టుము.
పిల్లది యెందులకు గ్రీకుచున్నది? గుడిలో అర్చకులు
గంటను మ్రోగించుచున్నారు. నీవు పాఠమును అప్పగింపుము.
బామనాచార్యునకు నాయందు బాత్తుగా శౌరవమే లేదు. ఎప్పు
డును నాతో దర్శించుచుండును. ప్రతిదినమును రాత్రియందు
ఎలుక వచ్చి నాపాదమును గీరుచున్నది. మీ బావియొద్ద బురద
మురిగినది. నీ చెవినండి చీము [కారుచున్నది = స్రవతి] కురు
వున్నదా యేమి? ఆ గ్రుడ్డిపిల్ల నెవరు పెండ్లిచేసికొందురు? మా
యోపాయముచేత నెఱులో శంకరుని కిచ్చి పెండ్లి చేసినారు.
పోనిమ్ము పాపము అదే మనకుఁ గావలసినది. ఆ పిల్లకుఁ బెండ్లి
యెట్లగునాయని నాకు భయముగా నుండెను. శంకరుఁడు అమా
యికుఁడును సద్బాహ్మణుఁడును కావున చిరకాలము
[ఆదంపతులు పార్వతీవరమేశ్వరులవలె వర్ధిల్లుదురుగాత! - తో
దంపతీ పార్వతీవరమేశ్వరా వివ వర్ధతాం] అందఱు జనులు
సుఖపడుదురుగాత!

ఇ-ఈ, ఉ-ఊ, ఋ-ౠ-ౡ కారాంతశబ్దములద్వీపచసములు.

[హరి]	[గారి]	[గురు]	[వధూ]	[దాతృ]
ప్ర. హరి	గార్యా	గురూ	వధ్వా	దాతారా
ద్వీ. హరి	గార్యా	గురూ	వధ్వా	దాతారా
తృ. హరిభ్యాం	గారిభ్యాం	గురుభ్యాం	వధూభ్యాం	దాతృభ్యాం
చ. హరిభ్యాం	గారిభ్యాం	గురుభ్యాం	వధూభ్యాం	దాతృభ్యాం
పం. హరిభ్యాం	గారిభ్యాం	గురుభ్యాం	వధూభ్యాం	దాతృభ్యాం
ష. హఱ్యోః	గఱ్యోః	గుఱ్యోః	వధ్యోః	దాత్యోః
స. హఱ్యోః	గఱ్యోః	గుఱ్యోః	వధ్యోః	దాత్యోః
సం. హేహరి	హేగార్యా	హేగురూ	హేవధ్వా	హేదాతారా

౧-౨

౩-౪-౫

౬-౭

సంబోధన

[పితృ] పితరా - పితృభ్యాం - పిత్యోః - హేపితరా

మాతృ-యాతృ-జామాతృ-దుహితృ-భృతృ-ననందృ

శబ్దములును పితృశబ్దమువలెనే నడచును.

౧-౨

౩-౪-౫

౬-౭

సంబోధన

[గో] గావో గోభ్యాం గవోః హే గావో

[నో] నావో నోభ్యాం నావోః హే నావో

స్త్రీలింగ, ఇ - ఉకారాంతములును, హరి, గురుశబ్దములవలెనే.

నపుంసకలింగ, ఇ-ఉకారాంతములు, ప్రథమా-ద్వితీయ లలో మారును.

౧-౨

౧-౨

[శుచి] శుచినీ,

[మధు] మధునీ

తక్కి-నవిభక్తులు పుంలింగవద్దతినే నడచును.

(క్రియలకు ద్వివచనములు.

లట్	లజ్	లోట్
ప్ర. లంబేతే	అలంబేతాం	లంబేతాం
మ. లంబేథే	అలంబేథాం	లంబేథాం
ఉ. లంబావహే	అలంబావహి	లంబావహై

విధి	లృట్	లృజ్
ప్ర. లంబేయాతాం	లంబిష్యేతే	అలంబిష్యేతాం
మ. లంబేయాథాం	లంబిష్యేథే	అలంబిష్యేథాం
ఉ. లంబేనహి	లంబిష్యావహే	అలంబిష్యావహి

లట్	లజ్	లోట్
ప్ర. క్రిణీతః	అక్రిణీతాం	క్రిణీతాం
మ. క్రిణీథః	అక్రిణీథాం	క్రిణీతం
ఉ. క్రిణీవః	అక్రిణీవ	క్రిణావ

విధి	లృట్	లృజ్
ప్ర. క్రిణీయాతాం	క్రేష్యతః	అక్రేష్యతాం
మ. క్రిణీయాతం	క్రేష్యథః	అక్రేష్యథాం
ఉ. క్రిణీయావ	క్రేష్యావః	అక్రేష్యావ

ద్వితీయభాగః సమాప్తః = రెండవభాగము ముగిసెను.

ద్వితీయభాగానుబంధము

అ

అంగుఠంబొట్టనవ్రేలు
అంగుళిఃపేళులు
అంజలిఃదోసిలి
అంజలిమాత్రంబోసెడు
అంతఃఃచివరకు
అంతికాఃపొయ్యి
అంభఃగుడ్డివాడు
అకృత్యఃచేయకుండ
అక్రీణకఃకొనిరి
అక్రీణాంకొంటిని
అక్రీణాఃకొంటిది
అక్రీణాత్కొనెను
అక్రీణీతఃకొంటిరి
అక్రీణితంబుద్దరు కొంటిరి
అక్రీణీతాంబుద్దరు కొనిరి
అక్రీణీతఃకొంటిమి
అక్రీణీతంబుద్దరు కొంటిమి
అక్రీణ్యంబేను కొన్నయెడల
అక్రీణ్యఃనీవు కొన్నయెడల
అక్రీణ్యత్కొన్నయెడల
అక్రీణ్యతంబూరిద్దరు కొన్నయెడల
అక్రీణ్యమఃమేము కొన్నయెడల
అక్రీణ్యవఃమే మిద్దరు కొన్న
అగ్నిఃనిప్పు [యెడల
అజానకఃతెలిసికొనిరి
అజానాఃతెలిసికొంటిది
అజానాత్తెలిసికొనెను

అజానీతఃతెలిసికొంటిరి
అజానీతంబుద్దరు తెలిసికొంటిరి
అజానీమఃతెలిసికొంటిమి
అజానీవంబుద్దరు తెలిసికొంటిమి
అజ్ఞాయతఃతెలియబడెను
అస్టంవంటచెరుకు
అధికంబక్కువ
అనుగచ్ఛతివెంటడించుచున్నాడు
అనుధావతివెంటబరుగెత్తుచున్నాడు
అనుపదంబెంటనే
అనుభవతిఅనుభవించుచున్నాడు
అనుభూయఃఅనుభవించి
అనుభూయతేఅనుభవించబడు
అన్యఃఇంకొకడు [చున్నది
అన్యత్ఇంకొకటి
అన్యఃఇంకొకతె
అన్యానిఃఇంకొన్ని
అన్యగచ్ఛత్వెంటడించెను
అన్యధావత్వెంటబరుగెత్తెను
అన్యభవత్అనుభవించెను
అన్యభూయతఃఅనుభవించబడెను
అపకర్తతిలాగుచున్నాడు
అపరాధఃనేరము, తప్పు
అపహరతిఅపహరించుచున్నాడు
అపూషఃఅప్పుము, అప్పుచ్చి
అపేక్షతేఅపేక్షించుచున్నాడు
అపేక్షాఃకోరిక
అపేక్షితఃకోరబడిన

అపేక్ష్యతే=కోరఁబడుచున్నది
 అపైక్షతే=అపేక్షించెను
 అబధ్నాం=కట్టివేసితిని
 అబధ్నాః=కట్టివేసితిని
 అబధ్నాత్=కట్టివేసెను
 అబ్జః=అద్దము, సంవత్సరము
 అభంతస్యం=కట్టివేసితిని
 అభంతస్యత్=కట్టివేసెను
 అభావః=లేచు, లేకపోవుట
 అభిప్రాయః=అభిప్రాయము
 అభిముఖం=ఎదురుగా
 అభియోగః=దావా, వ్యాజ్యము
 అమావాస్య=అమావాస్య
 అరుణ=ఎఱ్ఱని
 అరుణాయతే=ఎఱ్ఱబారుచున్నాడు
 అర్గళ=తలుపునకువేయుగడియ
 అర్పయతి=అప్పగించుచున్నాడు
 అలక్ష్మి=పిచ్చికుక్క
 అలంబత=వ్రేలాడెను
 అలంబత=వ్రేలాడిరి
 అలంబథాః=వ్రేలాడితిని
 అలంబధ్యం=వ్రేలాడితిని
 అలంబాచుహి=వ్రేలాడితిమి
 అలంబావహి=ఇద్దరము వ్రేలాడితిమి
 అలంబిష్యాచుహి=మేము వ్రేలాడిన
 యెడల
 అలంబిష్యావహి=ఇద్దరము వ్రేలా
 డితిమేని
 అలంబిష్యేతాం=ఇద్దరు వ్రేలాడిరేని

అలంబిష్యేతాం=ఇద్దరు వ్రేలాడితిరేని
 అలంబే=వ్రేలాడితిని
 అలంబేతాం=ఇద్దరు వ్రేలాడిరి
 అలంబేతాం=ఇద్దరు వ్రేలాడితిరి
 అవకాశః=వీలు
 అవఘ్నంతి=దంచుచున్నారు
 అవగోక్ష్యతి=దిగ్గలడు
 అవగోపణం=దింపుట
 అవగోపయతి=దింపుచున్నాడు
 అవగోహణం=దిగుట
 అవగోహతి=దిగుచున్నాడు
 అవహంతి=దంచుచున్నాడు
 అశిష్యతి=తినగలడు
 అశ్నాతి=తినచున్నాడు
 అస్తమయతే=అస్తమించుచున్నాడు,
 కుంకుచున్నాడు
 అస్మాద్భవః=మావంటివాడు

అ

ఆకర్ణయతి=వినుచున్నాడు
 ఆకర్ణ్య=విని
 ఆకాశః=ఆకాశము
 ఆక్షిపతి=ఆక్షేపించుచున్నాడు
 ఆక్షేప్స్యతి=ఆక్షేపించగలడు
 ఆగత్య=చచ్చి
 ఆగమనం=వచ్చుట
 ఆజకం=మేకలమంద
 ఆజ్ఞాపనం=ఆజ్ఞాపించుట
 ఆజ్ఞాపయతి=ఆజ్ఞాపించుచున్నాడు
 ఆజ్ఞాప్య=ఆజ్ఞాపించి

అణకః=అణా

అతపః=ఎండ

అదికః=మొదలైన

అధ్యం=గొప్పతనము

అనాయయతి=తెప్పించుచున్నాడు

అనాయా=తెప్పించి

అన్య=పుల్లని

అన్యత్వం=పుల్లదనము

ఆరభ్యతే=ఆరంభించుచున్నాడు

ఆరభ్యతే=ఆరంభించబడుచున్నది

ఆరుణ్యం=ఎఱ్ఱదనము

ఆరుహ్యం=ఎక్కి

ఆరోపణం=ఎక్కించుట

ఆరోపయతి=ఎక్కించుచున్నాడు

ఆరోప్యం=ఎక్కించి

ఆరోహణం=ఎక్కుట

ఆరోహతి=ఎక్కుచున్నాడు

ఆర్ద్ర=తడిసిన

ఆలోచనం=ఆలోచించుట

ఆలోచయతి=ఆలోచించుచున్నాడు

ఆలోచ్యం=ఆలోచించి

ఆశా=ఆస, దిక్కు

ఆహ్వంపయతి=పిలిపించుచున్నాడు

ఇ

ఇచ్ఛతి=కోరుచున్నాడు

ఇతస్తతః=ఇటు నటు

ఈ

ఈషత్=కోర్కె

ఉ

ఉక్షతి=చల్లుచున్నాడు

ఉత్తరాయణం=ఉత్తరాయణము

ఉత్తిష్ఠతి=లేచుచున్నాడు

ఉత్పతతి=ఎగురుచున్నాడు

ఉత్సవః=పండుగు

ఉత్పాతుం=లేచుటకు

ఉత్పానం=లేచుట

ఉత్పాపనం=లేపించుట

ఉత్పాపయతి=లేపించుచున్నాడు

ఉత్పాప్యం=లేపించి

ఉత్పాదయ=లేచి

ఉత్పాస్యతి=లేవగలడు

ఉత్పాటయతి=పీకుచున్నాడు

ఉత్సాహః=ఉత్సాహము

ఉదఘాటయత్=తెరిచెను

ఉదత్తిష్ఠత్=లేచెను

ఉదస్థాపయత్=లేపించెను

ఉదయతే=ఉదయించుచున్నాడు

ఉఘాటయతి=తెరుచుచున్నాడు

ఉద్భూయ=పుట్టి

ఉద్యోగః=ఉద్యోగము

ఉద్దిశతి=ఉద్దేశించుచున్నాడు

ఉద్దేశః=ఉద్దేశము

ఉద్దేశ్యయతి=ఉబ్బుచున్నది

ఉన్మత్తః=పిచ్చివాడు

ఉన్మూలయతి=పెల్లగించుచున్నాడు

ఉపవిశతి=కూర్చుండుచున్నాడు

ఉపవిశ్య=కూర్చుండి

ఉపవేక్ష్యతి=కూర్చుండగలడు

ఉపవేశయతి=కూర్చుండబెట్టు

చున్నాడు

ఉపవేశయితుం=కూర్చుండబెట్టుటకు

ఉపవేశయిష్యతి=కూర్చుండబెట్టగలడు

ఉపవేశ్య=కూర్చుండబెట్టి

ఉపవేష్టుం=కూర్చుండుటకు

ఉపావిశత్=కూర్చుండెను

ఉపావేశయత్=కూర్చుండబెట్టెను

ఉష్ణః=వెచ్చని

ఉష్ణత్వం=వేడి

ఊ

ఊహతి=ఊహించుచున్నాడు

ఋ

ఋషిః=ఋషి, ముని

ఏ

ఏకం=ఒకటి

ఏకః=ఒకడు

ఏకవారం=ఒకమారు

ఏకా=ఒకతె

ఏతయా=ఈమెచేత

ఏతత్=ఇది

ఏతస్యాం=ఈమెయందు

ఏతస్యాః=ఈమెవల్ల, ఈమెయొక్క

ఏతస్యై=ఈమెకొఱకు

ఏతాం=ఈమెను

ఏతాః=ఈస్త్రీలు, ఈస్త్రీలను

ఏతాని=ఇవి, వీనిని

ఏతాభిః=ఈస్త్రీలచేత

ఏతాభ్యః=ఈస్త్రీలకొఱకు,

ఈస్త్రీలవలన

ఏషా=ఈమె, ఈ

జౌహరాహః=జౌహరాదివాడు

క

కంకతికా=దువ్వెన

కథనం=చెప్పట

కథయతి=చెప్పుచున్నాడు

కథయత్వా=చెప్పి

కథాంకథ

కదభీ=అరటి

కనిష్ఠంకడసారి, చిన్న

కపిల=నల్లని

కర్ణః=చెవి

కర్తవ్యం=చేయవలసిన

కర్తా=చేయువాడు

కర్త్రీ=చేసెడు స్త్రీ

కర్మిష్ఠః=కర్మకర్తగలవాడు

కలహాయతే=పోట్లాడుచున్నాడు

కల్పయతి=కల్పించుచున్నాడు

కా=ఎవతె

కాం=ఎవతెను

కాకః=కాకి

కారవేల్లః=కాకరకాయ

కారావరణం=బండలదొడ్డి

కార్యం=పని, చేయతగ్గది

కిం=ఏమి, ఏది

కిరతి=ఒకబోయుచున్నాడు

కిశోరః=పిల్ల, కూన
 కీటః=పురుగు
 కీదృశః=ఎటువంటి
 కుంతతి=మొక్కపోవుచున్నది
 కుంభాండః=గుమ్మడికాయ
 కుక్కుటః = కోడిపుంజు
 కుక్కుటీ=కోడిపెట్టె
 కుత్రోత్యః=ఎక్కడవాడు
 కుప్యతి=కోపగించుచున్నాడు
 కుశుత్థాః=ఉలవలు
 కువలయం=కలువపువ్వు
 కూజతి=కూయుచున్నాడు
 కూర్మః=తాబేలు
 కూమ్మాండః=బూడిదగుమ్మడికాయ
 కృత=చేయబడిన
 కృత్యం=పని
 కృష్ణా=కృష్ణానది
 కేశాః=వెండ్రుకలు
 కోపః=కోపము
 కోశాతక్రీ=నీరకాయ
 క్రిందతి=అరచుచున్నాడు-వీడ్చు
 క్రిమః=వరుస [చున్నాడు
 క్రిమశః=క్రిమముగా
 క్రిణాతి=కొనుచున్నాడు
 క్రిణాతు=కొననిమ్ము
 క్రిణాని=నేను కొందునుగాక
 క్రిణామి=కొనుచున్నాను
 క్రిణాసి=కొనుచున్నావు
 క్రిణీయాం=నేను కొనవలయును
 క్రిణీయాః=నీవు కొనవలెను

క్రిణీహి=కొనుము
 క్రిణీయాత్=వాడు కొనవలెను
 క్రిత్యా=కొని
 క్రీయామాణః=కొనబడుచున్న
 క్రేతుం=కొనుటకు
 క్రేవ్యతి=కొనగలడు
 క్రేవ్యసి=కొనగలవు
 క్రేవ్యమి=కొనగలను
 క్వత్యః=ఎక్కడవాడు
 క్షాళయితవ్య=క్షుగవలసిన

ఖ

ఖంజః=కుంటివాడు
 ఖండశః=ముక్కముక్కలుగా
 ఖగః=పక్షి
 ఖరః=గాడిద
 ఖాండ్రోతి=ఖాండించు
 [చున్నాడు

గ

గంగా=గంగానది
 గంగాలయః=గంగాశము
 గంతవ్య=వెళ్ళవలసిన
 గత=వెళ్ళిన
 గత్వా=వెళ్ళి
 గమనం=వెళ్ళుట
 గరుడః=గరుత్మంతుడు
 గర్భృహం=గది
 గర్వతి=గర్వపడుచున్నాడు
 గళితి=బారుచున్నాడు
 గవాక్షః=కిటికీ

గాళియతి=గాలించుచున్నాడు
 గిళితి=మింగుచున్నాడు
 గుడం=బెల్లము
 గుంజతి=రొదచేయుచున్నాడు
 గువతి=వీరుగుచున్నాడు
 గృధ్రః=గ్రద్ద
 గృహిత్వా=పట్టుకొని
 గృహ్లాతి=పట్టుకొనుచున్నాడు
 గోదా=గోదావరనది
 గోధనం=ఆవులమంద
 గోధూమాః=గోధుమలు
 గౌః=ఆవు, ఎద్దు
 గృంథః=గృంథము
 గ్రహీతుం=పట్టుకొనుటకు
 గృహిష్యతి=పట్టుకొనగలడు
 గామిమః=ఊరు
 గీర్మకాలః=వేసంగి
 గ్లాః=చంద్రుడు

ఘ

ఘటికా=గడియకాలము
 ఘనం=దట్టమయిన
 ఘాణా=గానుగ
 ఘాసః=గడ్డి
 ఘృతకోకాతకీ=నేతిచీరకాయ
 ఘోషః=పల్లె

చ

చంద్రః=చంద్రుడు
 చందికా=చెన్నెల
 చంపకం=శంపెంగ

చటకః=పిచ్చుక
 చణకాః=పెనగలు
 చతురః=నేర్పరి
 చతుర్థః=నాల్గవ
 చతుర్థి=చవితి
 చతుర్వత్వః=నాల్గిమార్లు
 చలచిత్రైః=చలచిత్తుడు
 చలయతి=కదల్చుచున్నాడు
 చాకచక్రం=చాకచక్రము
 చాతుర్యం=చాతుర్యము
 చాలయతి=జల్లించుచున్నాడు
 చాలినీ=జల్లెడ
 చింతయతి=చింతించుచున్నాడు
 చింతా=చింత-ఆలోచన
 చిత్వా=పోగుచేసి
 చిన్తోతి=పోగుచేయుచున్నాడు
 చిబుకః=గడ్డము
 చేష్యతి=ప్రోగుచేయగలడు

ఛ

ఛిత్వా=నఱకి
 ఛిన్నం=నఱకబడిన
 ఛేత్తం=నఱకుటకు
 ఛేదయతి=నఱకుచున్నాడు
 ఛేదయిత్వా=నఱకి
 ఛేదితం=నఱకబడిన

జ

జంబుకః=నక్క
 జనిష్యతే=పుట్టగలడు
 జాయతే=పుట్టుచున్నాడు

జాగరః } మేల్కానుట
 జాగరణం }
 జానంతి=తెలిసికొనుచున్నారు
 జానాతి=తెలిసికొనుచున్నాడు
 జానీత=తెలిసికొనుడి
 జానీథ=మీరు తెలిసికొనుచున్నారు
 జానీమః=తెలిసికొనుచున్నాము
 జానీయాః=నీవు తెలిసికొనవలసినది
 జానీయాత్=తెలిసికొనవలెను
 జానీహి=తెలిసికొనుము
 జామాతా=అల్లుడు
 జాయతే=పుట్టుచున్నాడు
 జీరకః=జీరికెట్టి
 జ్ఞాతః=తెలియబడిన
 జ్ఞాతుం=తెలియుటకు
 జ్ఞాత్వా=తెలిసికొని
 జ్ఞానం=తెలివి
 జ్ఞాపయతి=తెలుపుచున్నాడు
 జ్ఞాయతే=తెలియబడుచున్నాడు
 జ్ఞాపయిత్వా=తెలిపి
 జ్ఞాస్యతి=తెలియగలడు
 జ్ఞాస్యతే=తెలియబడగలడు
 జ్యేష్ఠః=పెద్దవాడు
 జ్వలతి=మండుచున్నది
 జ్వలయతి } వెలిగించుచున్నాడు,
 జ్వలయతి } మండించుచున్నాడు

ర్భు

ర్భుంకారః=ర్భుంకారము
 ర్భున్లికా=కీచురాయి

డ

డయతే=ఎగురుచున్నాడు
 డోలయతి=ఊచుచున్నాడు
 డోలాయతే=ఊగుచున్నాడు

త

తంత్రీవార్తా=తెలిగొమ్మ
 తండులాః=బియ్యము
 తత్=అది, ఆ, అందువల్ల
 తదీయః=వానిదైన, వానిది, వాని
 తపతి=కాలుచున్నాడు [వాడు
 తయా=ఆమెచేత
 తర్కయతి = ఊహించుచున్నాడు
 తస్యాం = ఆమెయందు
 తస్యాః=ఆమెవల్ల, ఆమెయొక్క
 తస్యై = ఆమెకొఱకు
 తాం=ఆమెను
 తాః=ఆస్త్రీలు, ఆస్త్రీలను
 తాని=అవి, వాటిని
 తాదృశః=అటువంటి
 తాపః=తాపము
 తాభ్యః=ఆస్త్రీలకొఱకు, వల్ల
 తాభిః=ఆస్త్రీలచేత
 తావతైవ } అంతమాత్రము
 తావన్మాత్రేణైవ } చేతనే
 తాసు = ఆస్త్రీలయందు
 తిక్త = చేదయిన
 తిక్తత్వం = చేదు
 తిలకం = బొట్టు
 తిలఘాతకః = తెలికలవాడు

య్యతి = నిల్చున్నాడు
 కుందిలః = బాజువాడు
 తృతీయా = తదియ
 తేజతి } = పదును పెట్టుచున్నాడు
 తేజయతి }
 తైలికః = తెలికలవాడు
 త్యజతి = వదిలిపెట్టుచున్నాడు
 త్రిః = ముమ్మారు
 త్రుట్యతి = తెగుచున్నది
 త్రిటయతి = త్రొంచుచున్నాడు
 త్వదీయః = నీవాడు, నీది
 త్వాదృశః = నీవంటివాడు

ద

దక్షిణతః = దక్షిణముగా
 దక్షిణాయనం = దక్షిణాయనము
 దయా = దయ
 దరిద్రః = దరిద్రుడు
 దర్భాసనం = దర్భాసనము
 దర్శందర్శం = చూచిచూచి
 దర్శనం = చూపు
 దర్శనీయ = చూడదగిన
 దశం = ఆకు, దశము
 దశతి = పగులుచున్నది
 దహతి = కాల్చుచున్నాడు
 దక్షిణాత్యః = దక్షిణాదివాడు
 దాతా = దాత, ఇచ్చువాడు
 దాతుం = ఇచ్చుటకు
 దానం = ఈవి
 దాపనం = ఇప్పించుట
 దాపయతి = ఇప్పించుచున్నాడు

దారిద్ర్యం = షేదరికము
 దాన్యం = దృశ్యత్వము
 దిశతి = ఇచ్చుచున్నాడు = చూపించు
 చున్నాడు

దీపః = దీపము
 దుర్బలః = దుర్బలుడు
 దుగ్ధాగ్రః = దుఘ్నాడు
 దుర్లభః = దొరకనిది
 దుహితా = కూతురు
 దూషికా = పుసి
 దృఢః = గట్టిదైన
 దృశ్య = చూడదగిన
 దృశ్యతే = కనబడుచున్నాడు (ది)
 దృప్త = కనబడిన
 దోషః = దోషము
 ద్యౌః = స్వర్గము
 ద్రక్ష్యతే = కనబడగలడు (దు)
 ద్రృష్ం = వెరుగు
 ద్రమ్యః = దమ్మిడి
 ద్రవతి = చెమ్మగిల్లుచున్నది
 ద్రష్టవ్య = చూడబడవలసిన
 ద్రవ్యతి = ద్రోహముచేయుచు
 ద్వారం = వాకిలి [న్నాడు
 ద్వీః = రెండుమాల్లు
 ద్వితీయా = విదియ
 ద్వీధా = రెండుగా

ధ

ధనం = డబ్బు
 ధరణం = ధరించుట
 ధరతి = ధరించుచున్నాడు

భవళ = తెల్లని

భవళాయలే = తెల్లబారుచున్నది

ధావనం = పరుగెత్తుట, తోముట

ధావళ్యం = తెలుపు

ధానిత్యా = పరుగెత్తి, తోమి

ధృత్యా = ధరించి

ధ్యాయతి = ధ్యానించుచున్నాడు

ధ్వంతం = చీకటి

స

సక్షత్రం = సక్షత్రము

సఖః = గోరు

సఖితి = గోరుచున్నాడు, గోరుచున్నాడు

సదతి = మోగుచున్నది

సదీ = వీలు

సనందా = ఆడుబిడ్డ

సవనీతం = వెన్న

నాథః = నాథుడు, పెనిమిటి

నాదయతి = మోగించుచున్నాడు

నామధేయం = పేరు

నారికేళః = కొబ్బరిచెట్టు

నాసా = ముక్కు

స్థాయస్థానం = స్థానం

నిఖనతి = ప్రాతుచున్నాడు

నిఖాయ = పారితి

నిద్రా = నిద్ర

నిద్రాతి = నిద్రపోవుచున్నాడు

నిధి = నిధి

నిత్రణః = నేర్పరి

నిర్భయం = భయము లేకుండ

నిష్పిడయతి = పిండుచున్నాడు,

ఒత్తుచున్నాడు

నిష్పిడ్య = పిండి, ఒత్తి

నూతన = కొత్త

నైపుణ్యం = నేర్పరితనము

నాః = ఒడ, పడవ

న్యఖనత్ = పారితి

ప

పంకః = బురద

పంచక్యత్వః = అయిదుమాట్లా

పంచమీ = పంచమి

పంచాంగం = పంచాంగము

పక్ష్య = ఉడికిన - పండిన

పక్షః = రెక్క - వైపు

పటపటాయలే = పటపటలాడుచున్నది

పటాలీ = పాట్లు

పతనం = చదువుట

పతిత = చదువబడిన

పతిత్యా = చదివి

పతితవ్య = చదువబడవలసిన

పత్యమాన = చదువబడుచున్న

పతనం = పడుట

పదార్థః = పదార్థము, వస్తువు

పద్మం = తామరపువ్వు

పనసః = పనసచెట్టు

పరశుః = గండ్రొగ్గడ్డలి

పరివేషయతి = వడ్డించుచున్నాడు

పరివేషయిష్యతి = వడ్డించగలడు

పరిష్కారం=పరిష్కరించుట
 పరిష్కార్యం=పరిష్కరించు
 పర్యవేషయత్=చేయుచు
 పాపిన్యం=పాపిష్ఠుడు
 పామా=గజ
 పాశ్చత్యం=పశ్చిమదేశపుడు
 పాపాణః=తాము
 పితా=తండ్రి
 పితామహః=తండ్రితండ్రి
 పితామహి=నాయనమ్మ
 పిండం=ముద్ద
 పిత్యాకం=తెలికపిండి
 పీత=తొంగబడిన - పచ్చని
 పీతః=పీట
 పీవర=బలిసిన
 పుంఖః=పిడి
 పురతః=ముందుగా - ఎదుట
 పురీషం=పియ్య
 పురుషమాత్రం=నిలివెడు
 పుష్టతి=పోషించుచున్నాడు
 పూర్ణ=నిండిన
 పూర్ణిమా=పున్నమ
 పూయం=చీము - మురుగుడు
 పూయతే=మురుగుత్తుచున్నది
 పేటతి=అల్లుచున్నాడు
 పేటా } =పెట్టి
 పేటికా }
 పేషయతి=పిగురుచున్నాడు
 పోతః=పోవు
 పోషితుం=పోషించుట

పోషిత్వా=పోషించి
 పోషివ్యతి=పోషించగలడు
 ప్రకాశతే = ప్రకాశించుచున్నాడు
 ప్రకాశివ్యతే = ప్రకాశించగలడు
 ప్రతిలేఖః=జవాబుక్షరము
 ప్రథమతః=మొదట
 ప్రపరశ్యః=అవలెట్లుండి
 ప్రపుల్లతి=వికసించుచున్నది
 ప్రబోధః=మెలకువ
 ప్రబోధతి=మేల్కొనుచున్నాడు
 ప్రభాతి = తెల్లవారుచున్నది
 ప్రమాదః=పొరపాటు
 ప్రమాద్యతి=పొరపడుచున్నాడు
 ప్రయాతి=బయలుదేరుచున్నాడు
 ప్రయాసః=అలసట
 ప్రవహతి=పాటుచున్నది
 ప్రవిశతి=చొచ్చుచున్నాడు
 ప్రవిశ్య=చొచ్చి, ప్రవేశించి
 ప్రవేక్ష్యతి=చొచ్చగలడు
 ప్రవేశః=చొరవ
 ప్రవేశనం=చొచ్చుట, చొప్పించు
 ప్రవేశయతి=ప్రవేశపెట్టుచున్నాడు
 (చొప్పించుచున్నాడు)
 ప్రవేశయివ్యతి=చొప్పించగలడు
 ప్రసాదయతి=బ్రతిమాలిండు
 [చున్నాడు]
 ప్రసారయతి=చాచుచున్నాడు,
 [పరచుచున్నాడు]
 ప్రసారయివ్యతి=పరచగలడు
 [చాచగలడు]

ప్రసార్య=చాచి-పరచి
 పృనూత=కనిన, తనిన
 పృనూయ=కని
 పృఘ్=తూమెడు (చున్నాడు)
 ప్రస్థాపయత=ప్రయాణముచేయుచు
 ప్రసాఫీటతి=చెరుగుచున్నాడు
 ప్రహారః=డెబ్బ - శాము
 పృహ్యః=మొన్న
 పౌకాకత=పృకాశించెను
 పౌచ్యః=తూర్పుదేశము
 పౌడ్వివాకః=న్యాయాధికారి
 పౌరంభః=మొదలుపెట్టుట
 పౌవిశత్=ప్రవేశించెను
 పౌవేశయత్=ప్రవేశపెట్టెను
 ప్రాసారయత్=చాచెను-పరచెను

ఫ

ఫణః-ఫణా=పడగ
 ఫాణితం=డంచక్కెర, పటికబెల్లము
 ఫేణికా=ఫేణి
 ఫేనః=నురుగు, బురుగు

బి

బకః=కొంగ
 బంధనం = కట్టుబాటు
 బంధంబంధం = కట్టికట్టి
 బధాన=కట్టివేయుము
 బధ్నాతి=కట్టివేయుచున్నాడు
 బధ్నాతు=కట్టివేయుగాక
 బధ్నాని=నేను కట్టివేయనిమ్ము
 బధ్నామి=కట్టివేయుచున్నాను

బధ్నాసి=కట్టివేయుచున్నావు
 బధ్య=కట్టివేయవలసిన
 బద్వా=కట్టివేసి
 బధిరః=చెవిటివాడు
 బద్వీత=కట్టివేయుడు
 బద్వీయాం=నేను కట్టివేయవలెను
 బద్వీయాః=నీవు కట్టివేయవలెను
 బద్వీయాత్=వాడు కట్టివేయవలెను
 బద్వీయామ=మీము కట్టివేయవలెను
 బంధుం=కట్టుటకు
 బలతి=బలపడుచున్నాడు
 బలక=బలము
 బలివ్యః=బలముకలవాడు
 బాంధవః=చుట్టము
 బాధిత=బాధింపబడిన
 బాధితవ్య=బాధింపబడవలసిన
 బాధ్యమాన=బాధింపబడుచున్న
 బీజం=గింజ
 బృంహణం=ఘోరకారము
 బృంహతే=ఘోరకారముచేయుచున్నది

భ

భక్షతి=భక్షించుచున్నాడు
 భగినీ=తోబుట్టువు
 భగ్నః=విరిగిన
 భవణం=మొఱుగుట
 భవతి=మొఱుగుచున్నది
 భంత్యతి=కట్టగలదు
 భంత్యసి=కట్టగలవు
 భంత్యమి=కట్టగలను
 భాగః=భాగము

భాగ్యం = భాగ్యము

భాగినేయః = మేనల్లుడు

భాతితో = చుచున్నది - ప్రకాశించు

చున్నాడు

భావః = భావ - ఆభిప్రాయము

భిద్యతే = బ్రద్ధలగుచున్నది

భిందతి = పగులగొట్టుచున్నాడు

భృజ్జతి = వేగించుచున్నాడు

భృష్ట = వేగిన

భేదయతి = వేరుపరచుచున్నాడు -

బ్రద్ధలుకొట్టుచున్నాడు

భృమతి = తిరుగుచున్నాడు -

పొరపడుచున్నాడు

భృమయతి = త్రిప్సచున్నాడు -

పొరపెట్టుచున్నాడు

భృమయతి = త్రిప్సచున్నాడు

మ

మంథనం = చిలుకుట, తరుచుట

మంథం మంథం = చిలికి చిలికి,

[తరిచి తరిచి

మంథితవ్యం = చిలుకబడవలసిన

మంథితుం = చిలుకుటకు

మంథిత్యా = చిలికి - తరిచి

మంథివ్యతి = చిలుకగలడు

మగ్న = మునిగిన

మతిః = బుద్ధి

మత్స్యః = చేప

మచ్చః = మచ్చ

మతస్త్వక్షి = పొన్నగంటికూర

మథితం = మజ్జిగ - చిలుకబడిన

మథ్నతి = చిలుకుచున్నాడు

మదీయః = నానాడు, నాది

మధు = తేనె

మధుపటలం = తేనెతెట్టె

మధుర = తియ్యని

మధ్యమః = నడుము - నడిమివాడు -

మయూరః = నెమిలి (మధ్యస్థుడు

మరణం = చావు

మగ్దయతి = మద్దించుచున్నాడు

మల్లికా = మల్లెతీగ

మహానసం = పెంటయిల్లు

మహిమః = మన్న

మహిషీ = గేదె

మాతా = తల్లి

మాతామహః = తల్లితండ్రు

మాతామహి = ఆమ్మమ్మ

మాతి = ఇముడుచున్నది - కొల్లు

[చున్నాడు

మాతులః = మేనమామ

మాతులానీ = మేనత్త

మాత్రం = ఎఱు - ఏ

మాద్యక = నావంటి

మాధుర్యం = తీపి

మాపయతి = ఇముడ్చుచున్నాడు -

[కొలిపించుచున్నాడు

మారణం = చంపుట

మారికా = విషాచి - క్లేగు

మాగ్దయతి = వెదకుచున్నాడు

మామః = మినుములు

మాసః = నెల

మాహి=ఇముడుము - కొల్చుము
 ముంచతి=విడుచుచున్నాడు
 ముకుళ=మొగ్గ
 ముక్త=విడువబడిన
 ముగ్ధ=అందమయిన- తెలివితక్కువైన
 ముని=ముని
 మూఢ=మూఢుడు
 మూఢత్వం=తెలివితక్కువ
 మూఢు=మూఢుడు
 మూల్యం=విలువ, ఖరీదు
 మృగ=మృగము
 మృత్యు=చచ్చి
 మోఘు=వ్యర్థుడు
 మోచయతి=విడిపించుచున్నాడు
 మోఘ్యం=మొద్దుతనము- త్వేతక్షువ

య

యశ=ఏ, ఏదో
 యశ్రీకుత్రవా=ఎక్కడనో ఒకచోట
 యథాకథంవా=ఎట్లాగో ఒకట్లా
 యథాకాలం=వేళ తప్పకుండ
 యథావిధి=ఏలాపము లేకుండ
 యథాశక్తి=చేతనయినంతవరకు
 యథేష్టం=ఇష్టముచచ్చినట్లు
 యాతి=వెళ్ళుచున్నాడు
 యాతు=వాడు వెళ్ళినీ
 యాని=ఏదో- నేను వెళ్ళినీ
 యాపయతి=గడపుచున్నాడు
 యాప=జాము- వెళ్ళుచున్నాము
 యావశ్యవం=బ్రతికినంతవరకు

యాహి=వెళ్ళుము
 యుష్మాదృశః=మీవంటివాడు
 యూకా=పేను

ర

రథా=రస్తా
 రమణీయం=అందమైన
 రాజమాహి=అలచందల
 రిక్త=ఉత్త, వట్టి, ఖాళీ
 రూఢ్యా=మొలచి, పెరిగి
 రూపకం=కూసాయి
 రేఖా=గీత
 రోగ=రోగము
 రోచతే=సయించుచున్నది, రుచించు
 రోమంధ=నెమరు [చున్నది
 రోమంథాయతే=నెమరువేయు
 రోష=రోషము [చున్నది
 రోహతి=మొల్చుచున్నది, పెరుగు
 [చున్నది

ల

లంబతే=వేగిలాడుచున్నాడు
 లంబంతే=వేగిలాడుచున్నాడు
 లంచేతే=ఇద్దరు వేగిలాడుచున్నాడు
 లంబనే=వేగిలాడుచున్నాడు
 లంచే=వేగిలాడుచున్నాడు
 లంబయతి=వేలాడవేయుచున్నాడు
 లంబామహే=వేగిలాడుచున్నాము
 లంబతాం=వాడు వేగిలాడనీ
 లంబంతాం=వారు వేగిలాడనీ
 లంబస్య=వేలాడుము

లంబామహై=వేలాడుదము, మేము
 లంబధ్వం=వేలాడండి వ్రేలాడనీ
 లంబిష్య=వేలాడగలడు
 లంబేత=వ్రేలాడవలె
 లంబేథాః=నీవు వ్రేలాడవలె
 లంబేధ్వం=మీరు వ్రేలాడవలె
 లంబేయ=నేను వ్రేలాడవలె
 లంబేమహి=మేము వ్రేలాడవలె
 లంబై = నేను వ్రేలాడనీ
 లంబేరన్=వారు వ్రేలాడవలె
 లగతి=తగుల్కొనుచున్నది
 లలాటం=నొసలు
 లవనం=కోయుట
 లవనీయ=కోయవలసిన
 లవితవ్య=కోయవలసిన
 లవిశా=కోయువాడు
 లవితం=కోయుటకు
 లభివ్యతి=కోయగలడు
 లవ్య=కోయదగిన
 లాజతి=పేలాలువేగించుచున్నాడు
 లాలయతి = బుజ్జరించుచున్నాడు
 లిఖిత=వ్రాయబడిన
 లిఖిత్య=వ్రాసిన
 లినాతి=అంటుకొనుచున్నది
 లింపతి=ఘోషించుచున్నాడు
 లిప్త్య=ఘోషి
 లీన=అంటుకొన్న
 లునాతి=క్రొయించుచున్నాడు
 లుంపతి=కుంపుచున్నాడు
 లూన=కోయబడిన

లేఖ=ఉత్తరము
 లేఖనం=వ్రాయుట
 లేపుం=వ్రాయుటకు
 లేప్యతి=వ్రాయగలడు
 లేవ్యతి=అంటుకొనగలడు
 లోకః=లోకము
 లోటతి=కెలుకుచున్నాడు

వ

వకులః=పొగడచెట్టు
 వపతి=గొరుగుచున్నాడు
 వమతి=క్రిక్కుచున్నాడు
 వరాహః=పంది
 వర్ణయతి=వర్ణించుచున్నాడు
 వర్షకాలః=వర్షకాలము
 వర్షతి=కురియుచున్నది
 వర్షివ్యతి=కురియగలడు
 వహతి=మోయుచున్నాడు
 వాతి=వీచుచున్నది
 వాపయతి=గొరిగించుచున్నాడు
 వాయు=గాలి
 వారి=నీరు
 విక్రీయ=అమ్మి
 విచారణం=విచారింపుట
 విచారయతి=విచారింపుచున్నాడు
 విచార్య=విచారింపి
 విజ్ఞాపనం=చూపి
 విజ్ఞాపనీయ=విప్రు వింపుకొనదగిన
 విజ్ఞాపయతి=చూపించేసికొనుచున్నాడు
 విజ్ఞాప్య=చూపిచేసికొని
 విజ్ఞాప్య=చూపించేసికొనదగిన

విదారయతి=చీల్చుచున్నాడు
 విందతి=పొందుచున్నాడు
 విధ్యతి=కుట్టుచున్నాడు
 విభజతి=విభజించుచున్నాడు, పంచు
 విభజ్య=పంచి [చున్నాడు
 విరమతి=చాలించుచున్నాడు
 విరమ్య=చాలించి
 విరంతు=చాలించికొనుటకు
 విశ్రమ్య=విశ్రమించి
 విశ్రామ్యతి=విశ్రమించుచున్నాడు
 విశ్వాసయతి=నమ్మించుచున్నాడు
 విస్మరతి=మఱచుచున్నాడు
 విహరతి=ఆడుకొనుచున్నాడు
 వీజయతి = విసరుచున్నాడు
 వృణాతి=వరించుచున్నాడు
 వృణీహి=వరించుము
 వృత్రాంతః=కబురు
 వృద్ధిః=వడ్డీ, పెంపు
 వృషస్యతి=ఎద యగుచున్నది
 వేణు=వెదురు
 వేల్లతి = వెళ్ళుచున్నాడు, కదలు
 వైద్యః=వైద్యుడు [చున్నాడు
 వ్యచారయత్ = విచారించెను
 వ్యజనం=విసనకట్ట
 వ్యఙ్గాపయత్ = మనవిచేసికొనెను
 వ్యయయతి=ఖర్చుపెట్టుచున్నాడు
 వ్యవహరతి=వ్యవహరించుచున్నాడు
 వ్యాఖ్యాతి=వ్యాఖ్యానముచేయు
 వ్యాఖ్యుః=వెద్దపులి [చున్నాడు
 వ్యాధః=ఎఱుకలవాడు

శ

శక్య=అలవియైన
 శపథః=ఒట్టు
 శమయతి=శాంతిపరచుచున్నాడు,
 [కుదుర్చుచున్నాడు
 శలలః=వీరుపంది
 శలాటుః=కాయ
 శాకినీ=తోటకూర
 శామ్యతి=తగ్గుచున్నది, కుదురుచున్నది
 శివః=గూటము
 శివరాత్రిః=శివరాత్రి
 శీత=చల్లని
 శీతకాలః=చలికాలము
 శీతత్వం=చల్లన
 శీతం=చలి
 శుకః=చిలుక
 శుక్ల=ఎండిన
 శూర్పం = చేట
 శైత్యం=జులుబు - చలి
 శోధనం=శోధించుట
 శోధయతి=శుద్ధిచేయుచున్నాడు
 శోధయితుం=శుద్ధిచేయుటకు
 శోధయిత్వా=శుద్ధిచేసి
 శ్యామకందః=చేమదుంప
 శ్యామాయతే=వల్లభారచున్నది
 శ్యాలకః = బాధమఱిది
 శ్రీవణం=వినుట, చెవి
 శ్రీవయతి=విసిపించుచున్నాడు
 శ్రుణోతి=వినుచున్నాడు

శ్రీకృష్ణ సంఖ్య 20-8-99

శ్రీకృష్ణం = వినుటకు
శ్రీకృష్ణతి = వినగలడు
శ్రీకృష్ణతి = ఉబ్బుచున్నది
శ్రీకృష్ణరః = మామ

ష

శ్రీవతి = ఉమ్మివేయుచున్నాడు

స

శుకలః = సమస్తము
శుద్ధావః = మంచి అభిప్రాయము
శుమకల్పయత్ = సంకల్పించెను
శుమర్థః = చాలినవాడు
శుమస్త్యం = మొత్తం
శుమాచారః = సమాచారము
శుమాప్తః = ముగిసిన
శుమాప్నోతి = ముగియుచున్నాడు
శుమావిశత్ = చేరబారెను
శుమావిశతి = చేరబారుచున్నాడు
శుమావిశ్య = చేరబారి
శుమావేశః = కలయిక
శుమావేశనం = కలయుట
శుమావేశయత్ = చేర్చెను
శుమావేశయతి = చేర్చుచున్నాడు
శుమావేశయితుం = చేర్చుటకు
శుమావేశయ్యతి = చేర్చగలడు
శుమావేశ్య = చేరి - చేర్చి
శుమావేష్టం = చేరుటకు
శుమావేక్ష్యతి = చేరబరగలడు

సమీచీనః = మంచివాడు
సముద్రః = సముద్రుడు
సరటా = తొండ
సర్వం = సమస్తము
సర్వా = ప్రతి
సర్వాణి = అన్నియు
సంకల్పః = సంకల్పము
సంకల్పయతి = సంకల్పించుచున్నాడు
సంకల్ప్య = సంకల్పించి
సంకుచతి = ముడుచుకొనుచున్నది,
[సంకోచించుచున్నాడు
సంగృహ్యతి = సంగ్రహించుచున్నాడు
సంగృహ్య = సంగ్రహించి
సంతోషః = సంతోషము
సందిశతి = చెప్పిపంపుచున్నాడు
సంధిః = కన్నము - సంధి
సంవత్సరః = సంవత్సరము
సంహరతి = చంపుచున్నాడు
సా = ఆమె
సాంత్యయతి = ఓదార్చుచున్నాడు
సాంద్రీః = దట్టమయిన
సాధనీయః = సాధింపదగిన
సాధయతి = సాధించుచున్నాడు
సాధయితవ్యః = సాధింపబడవలసిన
సాధయితుం = సాధించుటకు
సాధ్యః = సాధింపదగిన
సామర్థ్యం = శక్తి
సిక్తః = తడుపబడిన
సిక్త్యా = తడిపి
సింఘానం = చీమిడి

సింహతి=తడుపుచున్నాడు

సింహః=సింహము

సులభః=సులభమయిన

సువర్ణం=సువర్ణము

సూర్యః=సూర్యుడు

సేవతే = సేవించుచున్నాడు,

పుచ్చుకొనుచున్నాడు

సేత్యుతి=సిద్ధించగలదు

ఉభః=ఉభయము

ఫలం = చోటు

ఫాతవ్యః=నిలువవలసిన

ఫాపయతి=నిలుపుచున్నాడు-

ఉంచుచున్నాడు

ఫాపయిత్వా=నిలిపి

ఫాపయిష్యతి=నిలువగలదు

ఫాప్యతే=నిలుపబడుచున్నాడు

ఫాప్యతి=నిలువగలదు

భీతః=నిలిచిన

భీత్వా=నిలిచి

భూలః=లూచైన-పెద్దది

భౌల్యం=లూపు

స్నపయతి=స్నానముచేయుచు

[చున్నాడు

స్నాతి = స్నానముచేయుచున్నాడు

స్నాస్యతి=స్నానముచేయగలదు

స్నాహి=స్నానముచేయుము

స్పృహయతి=కోరుచున్నాడు

స్నిహ్యతి=స్తేహముచేయుచున్నాడు

[ప్రేమించుచున్నాడు

స్మరతి=తలచుచున్నాడు,

క్షుప్తిఉంచుకొనుచున్నాడు

స్వతిః = స్వయముగ

స్వభావః = స్వభావము

స్విద్యతి=చెమర్చుచున్నది

స్వేదః = చెమట

హ

హరిః = విష్ణుమూర్తి

హరిణః = జింక

హరితాయతే = పచ్చబారుచున్నది

హరిదాసః = హరిదాసు

హంసః = హంస

హస్తః=చెయ్యి

హేషః=సకిలింపు

హేషతే=సకిలించుచున్నది

కాశీశ్రీ ముద్రాక్షరశాల, అగ్రహారము, గుంటూరు .

